

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

А.О. Задоя
А.С. Магдич
О.А. Задоя

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УНІВЕРСИТЕТ імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

А.О. Задоя
А.С. Магдіч
О.А. Задоя

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Частина 1

Навчальний посібник

Електронне видання

Дніпро
2022

УДК 339.9
3 15

Рекомендовано вченою радою
Університету імені Альфреда Нобеля
(протокол № 1 від 22 лютого 2022 р.)

Рецензенти:

І.В. Тараненко, доктор економічних наук, професор;
Г.М. Пилипенко, доктор економічних наук, професор.

Задоя А.О.

3 15

Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник [Електронний ресурс]. Частина 1 / А.О. Задоя, А.С. Магдич, О.А. Задоя. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2022. – 142 с.

ISBN 978-966-434-533-7

Навчальний посібник містить базову інформацію з міжнародних економічних відносин, засвоєння якої дозволить сформувати розуміння сучасних процесів, що відбуваються у світовій економіці, та набути навичок аналізу, узагальнення та прийняття рішень щодо обґрунтування поведінки суб'єктів міжнародної економічної діяльності. Авторами обрано особливу форму подання матеріалу у вигляді схем, рисунків та опорних понять, яка дає змогу більш наочно відобразити складні взаємозв'язки між явищами та процесами. Виконання запропонованих завдань орієнтовано на формування навичок комплексної оцінки ситуації та розуміння багатовимірності сучасного міжнародного життя.

Призначено для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини» та всіх, хто цікавиться проблемами сучасної світової економіки.

УДК 339.9

ISBN 978-966-434-533-7

© А.О. Задоя, А.С. Магдич,
О.А. Задоя, 2022

© Університет імені Альфреда Нобеля,
оформлення, 2022

Зміст

Передмова.....	5
<i>Змістовий модуль 1. Сутність і теорії міжнародної економічної діяльності</i>	7
Розділ 1. Міжнародна економічна система	7
1.1. Еволюція міжнародної економіки як науки	7
1.2. Об'єкт і предмет дисципліни, загальна характеристика міжнародних економічних відносин	9
1.3. Сучасний світ і середовище міжнародної економіки	11
1.4. Еволюція світового ринку та міжнародної економіки	14
1.5. Рух міжнародної економіки	17
Розділ 2. Національні економіки та їх взаємодія	20
2.1. Систематизація країн світу за регіональною та організаційною ознаками і рівнем економічного розвитку	20
2.2. Економічно розвинуті країни	26
2.3. Країни, що розвиваються. Нові індустріальні країни	28
2.4. Країни з перехідною економікою	32
2.5. Механізми взаємодії національних економік країн світу.....	34
Розділ 3. Міжнародна економічна діяльність	36
3.1. Міжнародна економічна діяльність: сутність, суб'єкти, форми	36
3.2. Міжнародне виробництво і міжнародний бізнес	44
3.3. Міжнародна торговельна діяльність	52
3.4. Міжнародна інвестиційна діяльність. Фінансова діяльність	53
Розділ 4. Теорії міжнародної торгівлі	57
4.1. Концепції меркантилізму, протекціонізму, фритрейдерства	57
4.2. Теорії А. Смита і Д. Рікардо	59
4.3. Модель Хекшера-Оліна	61
4.4. Альтернативні теорії торгівлі	64
4.5. Ціноутворення та розподіл доходів у міжнародній торгівлі	69
4.6. Міжнародна торгівля та економічне зростання	74
<i>Змістовий модуль 2. Міжнародний ринок</i>	79
Розділ 5. Світовий ринок товарів і послуг	79
5.1. Світовий ринок: його сутність і структура	79
5.2. Форми міжнародної торгівлі. Показники міжнародної торгівлі	81
5.3. Основні види посередницьких операцій	91

Розділ 6. Міжнародний науково-технологічний обмін	96
6.1. Суть і форми міжнародного науково-технічного обміну (МНТО)	96
6.2. Основні форми і канали передавання технологій	101
6.3. Види і особливості торгівлі інжиніринговими послугами.....	106
6.4. Сучасні особливості міжнародного передавання науково-технічних розробок	109
Розділ 7. Міжнародна торгова політика	111
7.1. Торгова політика: сутність, напрями, інструменти	111
7.2. Тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Мито: його види та функції	112
7.3. Нетарифне регулювання ЗЕД	119
7.4. Ліцензування, види ліцензій. Квотування, види квот	123
7.5. Демпінг. Види демпінгу. Експортні субсидії	125
7.6. СОТ та її роль у регулюванні міжнародних відносин	126
Розділ 8. Світовий фінансовий ринок	129
8.1. Світовий фінансовий ринок, його структура і функції	129
8.2. Сутність і причини міжнародного руху капіталу. Показники руху капіталу	133
8.3. Характерні риси сучасного етапу міжнародного руху капіталу	136
Література	140

ПЕРЕДМОВА

Для того, щоб переконатися у важливості міжнародних економічних відносин, зовсім не обов'язково читати товсті наукові книги та вислуховувати «вагомні» аргументи. Просто окиньте оком своє помешкання та звернуть увагу на те, хто є виробником, скажімо, побутової техніки, якою ви користуєтесь, чи вбрання, яке ви надягаєте. Очевидно, що значна частина звичних речей, присутніх у нашому побуті, вироблена за межами України. Якщо трохи узагальнити це спостереження, то виявиться, що, з одного боку, майже половина тієї продукції, яка споживається в Україні, виробляється за кордоном. З іншого ж боку, також майже половину того, що ми виробляємо, ми продаємо до інших країн. І з роками ці показники мають загальну тенденцію до зростання. А це означає, що сьогодні існує значна потреба у фахівцях, які розуміються на міжнародних економічних відносинах. І ця потреба буде й надалі зростати.

Пропонований навчальний посібник з міжнародних економічних відносин має на меті дати базову інформацію щодо функціонування сучасного світового господарства та участі в ньому різних економічних суб'єктів. Її засвоєння дозволяє сформуванню розуміння складних процесів, які відбуваються у світовій економіці, та набути навичок аналізу, узагальнення та прийняття рішень щодо обґрунтування поведінки суб'єктів міжнародної економічної діяльності. Авторами обрано особливу форму подання матеріалу у вигляді схем, рисунків та опорних понять, яка дає змогу більш наочно відобразити складні взаємозв'язки між явищами та процесами. Виконання запропонованих завдань орієнтовано на формування навичок комплексної оцінки ситуації та розуміння багатовимірності сучасного міжнародного життя.

Навчальний посібник складається з двох частин. Перша частина містить два змістових модулі: «Сутність і теорії міжнародної економічної діяльності» та «Міжнародний ринок». Читачі зможуть ознайомитися із

сутністю середовища міжнародних економічних відносин, систематизацією країн світу за регіональною і територіальною ознаками, а також за рівнем економічного розвитку. Особливу увагу приділено з'ясуванню спільних рис розвинутих країн, країн, що розвиваються, та країн з трансформаційною економікою. Цікавою та корисною буде інформація щодо теорій міжнародної торгівлі.

Другий змістовий модуль розкриває механізми функціонування міжнародних ринків товарів та послуг, науково-технічної інформації та фінансових ресурсів. Фахівцю з міжнародних економічних відносин важливо розуміти форми, методи та інструменти, які використовують держави для регулювання відповідних ринків. Цим питанням присвячено спеціальний розділ навчального посібника.

У другий частині навчального посібника читач ознайомиться з інвестиційними та міграційними процесами, які властиві сучасному світовому господарству, а також з валютними відносинами, інтеграційними та дезінтеграційними тенденціями сучасного світу.

Звичайно, слід розуміти, що посібник може дати лише базові знання. Щоб досягти рівня фахівця з міжнародних економічних відносин, необхідне систематичне вивчення додаткової літератури та постійна увага до нових процесів, які відбуваються у цій сфері світової економіки.

Змістовий модуль 1. СУТНІСТЬ І ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

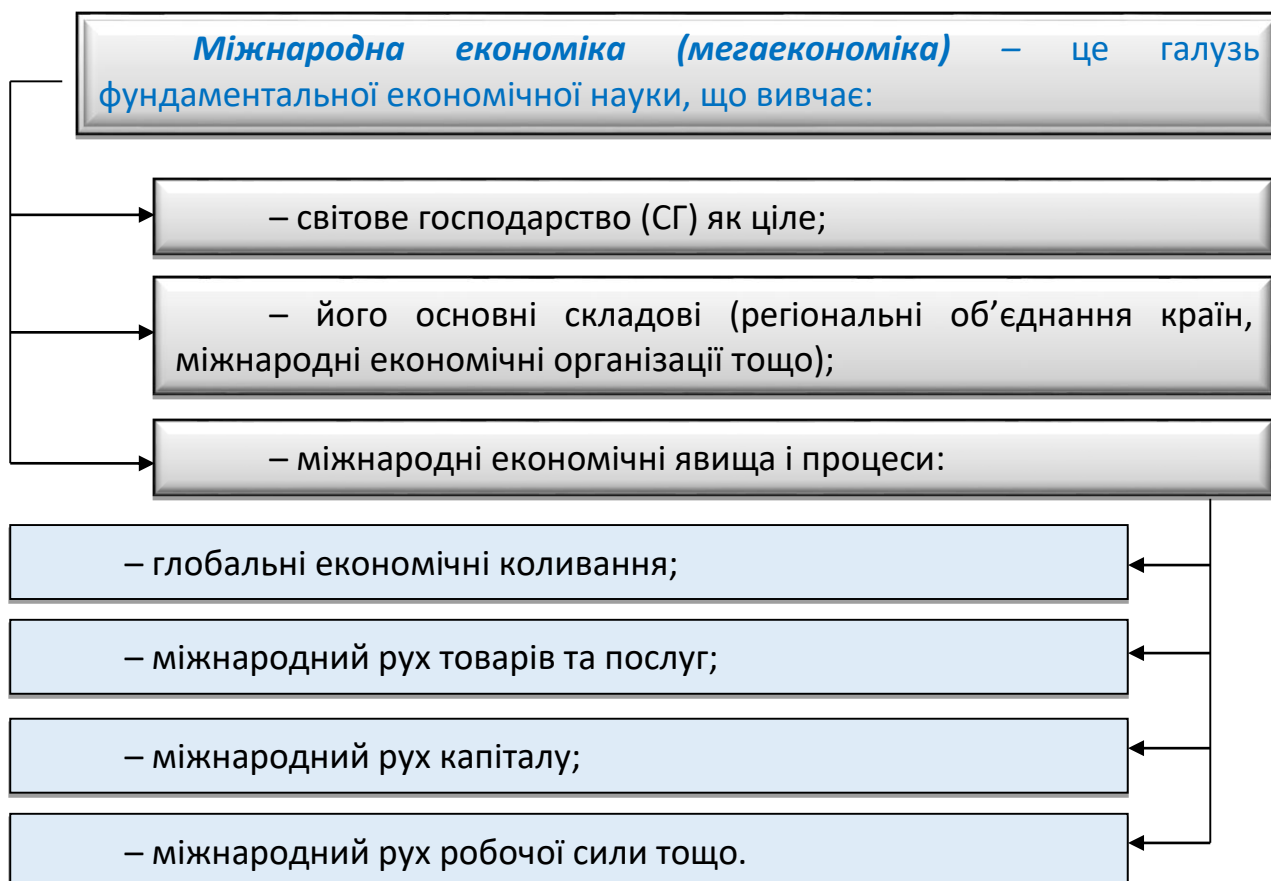
Розділ 1

Міжнародна економічна система

Питання, які розкривають зміст теми

- 1.1. Еволюція міжнародної економіки як науки.
- 1.2. Об'єкт і предмет дисципліни, загальна характеристика міжнародних економічних відносин.
- 1.3. Сучасний світ і середовище міжнародної економіки.
- 1.4. Еволюція світового ринку та міжнародної економіки.
- 1.5. Рух міжнародної економіки.

1.1. Еволюція міжнародної економіки як науки

ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК НАУКИ

I. Зародки міжнародно-економічної проблематики:

- стародавні описи торговельних угод між державами;
- відображення у міфології;
- твори філософів та митців.

II. Накопичення окремих теоретичних ідей, теорій, концепцій і гіпотез у межах економії та хрематистики, політекономії, економіксу:

- концепція меркантилізму і торговельного балансу;
- теорії абсолютних (А. Сміт) та порівняльних (Д. Рікардо) переваг;
- теорія еквівалентного обміну (К. Маркс);
- теорія імперіалізму (В. Ленін);
- теорія співвідношення факторів виробництва (Е. Хекшер, Б. Олін).

III. Становлення і розвиток самостійного розділу міжнародних економічних знань у структурі фундаментальної економічної науки:

- політекономія – соціально-економічні засади соціалістичної та капіталістичної суспільних систем, їх взаємодія та суперництво у світовому господарстві;
- економікс – функціональні аспекти міжнародної торгівлі, руху факторів виробництва і валютно-фінансових відносин.

IV. Виділення (в середині ХХ ст.) і розвиток міжнародної економіки як самостійної науки у творах провідних вчених: Я. Бгахваті, О. Богомолів, П. Кругман, В. Леонтьєв, М. Портер, Ю. Пахомов, Т. Рибчинський, П. Самуельсон, Ю. Ширяєв та ін.

Передумови виділення міжнародної економіки як самостійної науки:

- належність економічних суб'єктів до різних країн;
- різноманітність валют;
- відмінності в політичних системах;
- відмінності в правових нормах, традиціях, культурах;
- наявність перешкод для вільного переміщення ресурсів на кордонах.

1.2. Об'єкт і предмет дисципліни, загальна характеристика міжнародних економічних відносин

Об'єкти дослідження міжнародної економіки

- *Міжнародна економіка як невід'ємна складова людського суспільства в цілому.*
- *Великі складові міжнародної економіки (регіональні об'єднання країн, міжнародні економічні організації, світовий ринок тощо).*
- *Міжнародні економічні процеси та явища (кризи, міграція, спекуляція на світових ринках тощо).*

Предмет міжнародної економіки

- *Міжнародні економічні відносини (МЕВ).*
- *Закони, фактори функціонування світового господарства.*

Світове господарство – історично сформована сукупність національних економік, що взаємопов'язані між собою і взаємодіють на підставі МПП.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) виникають у зв'язку з виходом економічної діяльності за кордони держав і утворюються у процесі взаємодії економічних суб'єктів різних країн з приводу привласнення засобів та результатів виробництва, а також організації міжнародних відтворювальних процесів.

Об'єкти МЕВ: умови, процеси, фактори та результати міжнародної економіки.

Суб'єкти МЕВ: окремі держави, регіональні об'єднання держав, інтеграційні угруповання, міжнародні економічні організації, юридичні та фізичні особи.

Рівні МЕВ

Міжнародні соціально-економічні відносини – відносини власності, плановірності, розподілу, споживання, товарно-грошові, ринкові відносини та ін.

Міжнародні організаційно-економічні відносини виникають у процесі міжнародної концентрації, централізації, комбінування, спеціалізації та кооперації виробництва, а також у процесі реалізації організації міжнародного виробництва

Форми МЕВ

Міжнародна торгівля товарами та послугами, науково-технологічний обмін

Міжнародний рух людського капіталу

Міжнародний рух капіталу

Міжнародні валютно-фінансові відносини

1.3. Сучасний світ і середовище міжнародної економіки

Сучасний світ – різноманітне, суперечливе і цілісне людське суспільство, *ноосфера земної кулі*.

Ознаки сучасного світу

Різнманіття має багато проявів, оскільки в глобальному вимірі багато країн, які мають особливий шлях розвитку, національну валюту, свої традиції, культурну спадщину, мову та інші фактори, які визначають тенденції до диференціації форм, видів та проявів суспільного життя і впливають на них. Одна з найважливіших рис різноманітності світу – це виникнення нових незалежних держав і національних економік.

Цілісність – проявляється у взаємозалежності та єдності різноманітних складових, рис та ознак сучасного світу, обумовлена такими тенденціями:

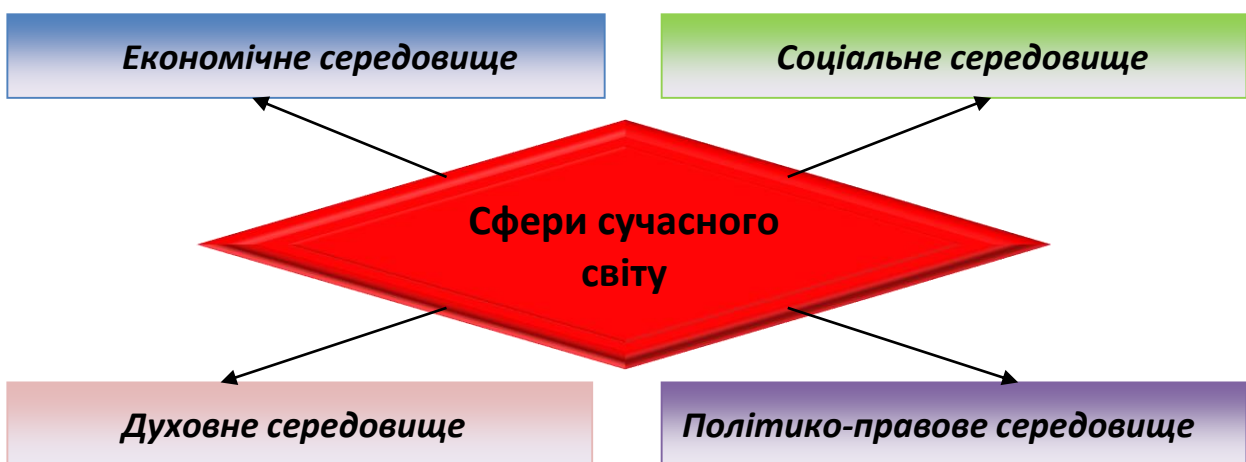
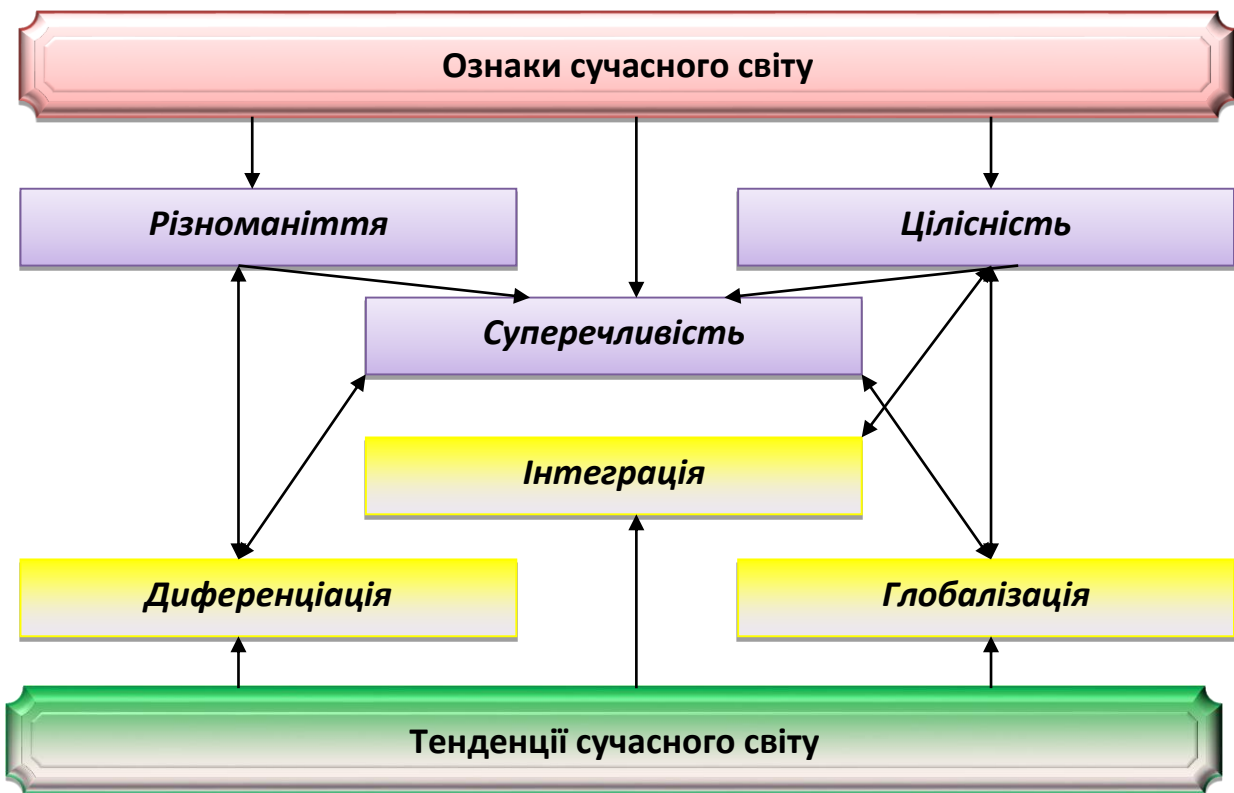
інтеграцією суспільного життя (взаємопроникнення національних економік, розмивання меж між різними соціальними прошарками населення, зближення рівнів політичної культури, функціонування зростаючої кількості міждержавних та міжнародних економічних, політичних, соціальних та інших утворень)

глобалізацією економічних процесів (що є продовженням розвитку процесів інтеграції та інтернаціоналізації всіх сфер суспільного життя та характеризується появою нових глобальних ринків, нових суб'єктів міжнародної економіки, нових правил регулювання міжнародних економічних відносин та ін.)

Суперечливість визначається взаємодією двох «полюсних» ознак (різнманітність і цілісність) та протилежних тенденцій (диференціації, з одного боку, інтеграції та глобалізації – з іншого), а також системою протиріч, що виникають між:

- державами та національними економіками;
- угрупованнями держав;
- національною та міжнародною економікою;
- сферами сучасного світу (політичною, духовною, соціальною, економічною).

Економічне середовище виражається в існуванні у світовому господарстві різноманітних груп країн, об'єднаних за допомогою міжнародних економічних відносин у цілісну систему і утворюють середовище функціонування та розвитку міжнародної економіки.

Соціальне середовище сучасного світу утворює різноманітність людських станів, прошарків і угруповань (інститутів громадянського суспільства) за демографічними, національними, професійними, релігійними та іншими ознаками.

Духовне середовище сучасного світу утворює складна система форм суспільної свідомості:

- наукової, естетичної, етичної, моральної, релігійної;
- різноманітність типів культур, традицій, генотипів різних народів.

Політико-правове середовище сучасного світу утворюють:

- незалежні держави з притаманними їм формами правління (монархія, республіка), політичними режимами (демократія, авторитаризм, тоталітаризм), відповідними формами устрою (унітарна держава, федерація, конфедерація);
- різноманітні міждержавні та наддержавні утворення (ООН, ЄС, СНД);
- політичні партії та партійні утворення – політичний процес, який містить залучення у політичну діяльність (вибори, референдум, переговори та ін.);
- політичне функціонування (лобіювання, опозиція та ін.);
- міжнародна політика;
- міжнародне право.

Через політичні причини країна може застосовувати у відношенні до інших країн торгову політику, яка більш орієнтована на інструменти фритрейдерства (преференції, режими найбільшого сприйняття, інтеграційні процеси), або, навпаки, діяти у формі, більш притаманній протекціонізму (тарифні та нетарифні бар'єри, ембарго, блокада). Міжнародні економічні відносини сильно залежать від взаємної адаптивності політичних устроїв.

На цей час у світі залишилося тільки 6 держав, форму правління в яких можна без жодних умовностей назвати абсолютною монархією – це **Бруней, Саудівська Аравія, Оман, Катар, Свазіленд, а також Ватикан**. У них влада безроздільно належить монарху.

Об'єднані Арабські Емірати – федеративна держава, що складається із семи еміратів – абсолютних монархій.

Ватикан у цей час є єдиною у світі **теократичною монархією**.

1.4. Еволюція світового ринку та міжнародної економіки

Світова економіка та світове господарство відображають якість **міжнародної економіки**.

Міжнародна економіка – це складна система взаємопов'язаних національних економік, міжнаціональних та наднаціональних економічних процесів та інститутів, що їх обслуговують.

Головні ознаки міжнародної економіки:

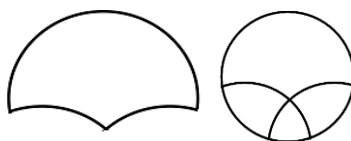
- розвинуті сфери міжнародної торгівлі та міжнародного руху факторів виробництва;
- швидкий розвиток міжнародного виробництва, в першу чергу в межах ТНК;
- розширення самостійної міжнародної валютно-фінансової сфери, яка не пов'язана з обслуговуванням міжнародного руху товарів і факторів виробництва;
- розгалужена система міжнаціональних і наднаціональних, міждержавних і наддержавних, а також громадських утворень і механізмів регулювання;
- домінування принципів відкритої економіки в економічній політиці держав.

Етапи еволюції світового ринку

Стародавній світ – XV ст.

- Домінування натурального господарства, традиційного суспільства.
- Формування **внутрішнього ринку** і **національного ринків**.
- Епоха Великих географічних відкриттів.

Внутрішній ринок.
Збут всередині країни

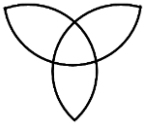

Національний ринок.
Частина ринку орієнтується на іноземців

Етапи еволюції світового ринку

Новий час. XVI – XVIII ст.

- Мануфактурне виробництво. Епоха первісного нагромадження капіталу.
- Формування **міжнародного ринку**.
- Міжнародна торгівля промисловими товарами, послугами.

Міжнародний ринок. Частина національних ринків, пов'язані з іноземними ринками.

XIX – початок XX ст.

- Промисловий переворот. Затвердження індустріального суспільства. Розвиток транспорту.
- Завершення формування **світового ринку** (рубіж XIX–XX ст.) як сфери стійких товарно-грошових відносин між країнами, базованих на міжнародному поділі праці та інших факторах виробництва і становлення **світового господарства** як сукупності національних економік, пов'язаних мобільними факторами виробництва.

Світовий ринок.

Міжнародний поділ праці.
Міждержавне переміщення товарів та послуг

Світове господарство.

Міжнародне переміщення факторів виробництва: капіталу, робочої сили, технологій

Новітній час. Початок XX ст. – 90-х рр. XX ст.

- Становлення змішаної економіки в розвинутих країнах.
- Територіальний переділ світу в результаті двох світових воєн.
- Формування **світової економіки** як глобальної економічної системи.

Завершення формування **світової економіки** та поділ суб'єктів світової економіки на розвинуті країни, країни, що розвиваються, та соціалістичні країни.

Етапи еволюції світового ринку

Друга половина ХХ – початок ХХІ ст.

- НТР.
- Формування постіндустріального суспільства.
- Глобалізація, міжнародна економічна інтеграція.
- Формування **міжнародної економіки** як складної системи взаємопов'язаних національних економік, між- і наднаціональних інститутів, що їх обслуговують.

Міжнародна економіка. ТНК, самостійна міжнародна фінансова система, глобалізація, розпад системи соціалізму, початок постіндустріальної епохи.

Етапи розвитку міжнародної економіки

Етап міжнародної торгівлі (ХV – перша половина ХІХ ст.)

- Розповсюдження міжнародної торгівлі.
- Нерівність у відносинах та нееквівалентність обміну.
- Відсутність стійких зв'язків та правових норм регулювання економічних відносин.
- Часте застосування насилля та примусу в міжнародних відносинах.

Етап іноземного інвестування (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.)

- Швидкий розвиток іноземного інвестування.
- Удосконалення форм міжнародної торгівлі.
- Поява нових форм міжнародних економічних відносин (міграція робочої сили, наукова і технологічна кооперація та ін.).

Етап економічної інтеграції (50–80-ті рр. ХХ ст.)

- Економічна інтеграція тісно пов'язує виробничі процеси різних країн та потребує проведення узгодженої політики.
- Стрімкий розвиток зарубіжної виробничої діяльності на основі вертикальної та горизонтальної інтеграції.
- Створення міжнародних економічних організацій для координації діяльності суб'єктів різних країн.

Етапи розвитку міжнародної економіки

Етап глобалізації (з другої половини 80-х рр. ХХ ст.)

- Потужна економічна взаємозалежність національних економік.
- Узгодження національних цін та головних товарів виробництва.
- Утворення міжнародних ринків інвестиційних ресурсів.
- Визнання пріоритету однієї валюти для більшості країн.

1.5. Рух міжнародної економіки

Рух міжнародної економіки – це складний багатоплановий процес, що може характеризуватися функціонуванням, розвитком (прогресом), регресом, відхиленням та «тупиковим рухом».

Функціонування: стаціонарна взаємодія змістових частин і якісних параметрів міжнародної економіки

Розвиток (прогрес): необоротна закономірна зміна змістових частин і якісних параметрів у напрямі їх покращання та вдосконалення

Регрес: погіршення змістових складових і якісних параметрів міжнародної економіки

Відхилення: набуття окремими змістовними складовими міжнародної економіки властивостей і якостей, які не відповідають загальнонаціональному вектору еволюції

«Тупиковий рух»: безперспективний, що не має майбутнього, рух окремих змістових складових і якісних параметрів міжнародної економіки

Важливою детермінантою **розвитку** міжнародної економіки є новітні ресурси, що модифікують організаційно-господарські способи функціонування економік різних країн. Відбувається поступове зближення національних господарств. Водночас залишається вираженим поділ країн на центр та периферію.

Головні засади руху міжнародної економіки

Матеріальні: інтернаціоналізація виробництва; міжнародний поділ праці; усупільнення виробництва.

Соціально-економічні: міжнародні економічні відносини, загальні економічні закони.

Неекономічні: визначаються законами та закономірностями руху політичної, соціальної і духовної сфер сучасного світу.

Природно-екологічні: визначаються законами та закономірностями руху навколишнього середовища.

Ступінь адекватності економічної політики об'єктивному стану міжнародної економіки та її середовища.

Інтернаціоналізація виробництва – це вихід продуктивних сил за національні кордони, створення всесвітніх продуктивних сил, що використовуються всіма країнами незалежно від соціально-економічного або політичного устрою.

Міжнародний поділ праці – вищий ступінь розвитку територіального суспільного поділу праці, за яким окремі країни спеціалізуються на виробництві різних товарів з метою подальшого взаємного обміну у певних якісних і кількісних співвідношеннях.

Завдання для контролю знань

1. Що вивчає міжнародна економіка як наука?
2. Наведіть приклади міжнародних економічних явищ та процесів.
3. Охарактеризуйте етапи еволюції міжнародної економіки як науки.
4. Дайте загальну характеристику міжнародним економічним відносинам. Наведіть об'єкти і суб'єкти МЕВ.
5. Проаналізуйте ознаки сучасного світу з точки зору середовища міжнародної економіки.
6. Як сфери сучасного світу впливають на формування міжнародних економічних відносин?

7. Перелічіть у хронологічному порядку та розкрийте зміст етапів еволюції світового ринку.
8. Охарактеризуйте етапи розвитку міжнародної економіки.
9. Дайте визначення поняттям «інтернаціоналізація», «інтеграція», «дезінтеграція» і «глобалізація».
10. У чому полягає міжнародний поділ праці?

Питання для осмислення та дискусії

1. Проаналізуйте події останніх років, які пов'язані з виникненням економічних суперечностей у сучасному світі між окремими країнами та їх групами. Знайдіть факти, що підтверджують суперечливість світової економіки.

2. У світовій практиці досить часто використовується така форма впливу на окремі країни, як економічні санкції. Подумайте, хто несе економічні втрати від санкцій: лише той, проти кого вони застосовуються, чи і той, хто їх застосовує. Яку з рис сучасного світу це демонструє? Підкріпіть свою думку конкретними фактами.

3. Подумайте, за якими критеріями той чи інший рух міжнародної економіки можна класифікувати як прогрес чи регрес. Чи може бути так, що якийсь рух, який сприймався сучасниками як регрес, з часом виявиться прогресом? Можливо, ви знайдете такі історичні факти.

Національні економіки та їх взаємодія

Питання, які розкривають зміст теми

- 2.1. Систематизація країн світу за регіональною та організаційною ознаками і рівнем економічного розвитку.
- 2.2. Економічно розвинуті країни.
- 2.3. Країни, що розвиваються. Нові індустріальні країни.
- 2.4. Країни з перехідною економікою.
- 2.5. Механізми взаємодії національних економік країн світу.

2.1. Систематизація країн світу за регіональною та організаційною ознаками і рівнем економічного розвитку

У світі близько 253 країн (за підрахунками різних організацій кількість може незначно відрізнятись), але тільки 193 з них визнані суверенними державами (за кількістю держав – членів ООН) та дві держави, Святий Престол (Ватикан) та Палестина, є суб'єктами міжнародного права та постійними спостерігачами – не членами ООН.

- Визнання нових держав або урядів є виключною прерогативою інших суверенних держав.
- Юридичне визнання зазвичай здійснюється за допомогою односторонніх актів.
- Визнання нової держави або уряду – це акт, який можуть зробити або відмовитися зробити тільки держави й уряди.
- Як правило, воно означає готовність встановити дипломатичні відносини.
- ООН – це не держава і не уряд, і тому вона не володіє ніякими повноваженнями визнавати ту чи іншу державу або уряд.

Структуру міжнародної економіки можна подати через систему сукупності національних економік країн світу за багатьма критеріями, головні з яких – **регіональний, організаційний, соціально-економічний**.

Групування за регіональним критерієм характеризується географічним розташуванням країн або належністю до регіональних інтеграційних угруповань.

Регіонально-континентальний критерій – країни групуються за географічним розташуванням. Наприклад, країни Східної Європи, Західної Європи, Південної Америки, Середнього Сходу тощо

Регіонально-економічний критерій – країни групуються в межах регіону відповідно до спільних економічних інтересів та частіше за все мають однаковий рівень розвитку. Наприклад, нові індустріальні країни Латинської Америки

Регіонально-інтеграційний критерій – спільність економічних інтересів, компліментарність національних господарських механізмів, схожий рівень індустріального розвитку, географічно-територіальна близькість, формування інтеграційних угруповань. Наприклад, ЄС, СНД, USMCA, АСЕАН

ЄС (EU) – Європейський Союз, економічний і політичний союз, що об'єднує 27 незалежних країн-членів

USMCA (Agreement between the United States of America, the United Mexican States, and Canada) є угодою між Канадою, Мексикою та США (замінила НАФТА)

СНД – Співдружність незалежних держав, регіональна міжнародна організація, до якої входять 9 пострадянських країн, 1 країна в асоціації (Туркменістан), 2 країни в статусі спостерігачів (Монголія, Афганістан)

АСЕАН (ASEAN) – Асоціація держав Південно-Східної Азії (Association of SouthEast Asian Nations), геополітична та економічна міжнародна організація, до якої входять 10 країн, розташованих в Південно-Східній Азії

Групування за організаційним критерієм відображає особливості сполучення форм міжнародних економічних відносин та їх регулювання.

Ступінь інтеграції у світову господарську систему.
Виділяють національні економіки закритого та відкритого типу.

Показники відкритості економіки, або показники ступеня залучення країни до міжнародних економічних відносин:

- величина зовнішньоторговельного обороту на душу населення:
 $\text{ЗТО} / \text{Кількість населення};$
- частка зовнішньоторговельного обороту (ЗТО) у ВВП:
 $(\text{ЗТО} / \text{ВВП}) \times 100\%;$
- частка експорту в загальному обсязі виробництва (експортна квота):
 $(\text{Е} / \text{ВВП}) \times 100\%;$
- частка імпорту в загальному обсязі споживання (імпортна квота):
 $(\text{І} / \text{ВВП}) \times 100\%;$
- коефіцієнт імпортої залежності:
 $(\text{І} / \text{ОВС}) \times 100\%;$
- обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на душу населення:
 $\text{ПІІ} / \text{Кількість населення};$
- частка ПІІ у ВВП:
 $(\text{ПІІ} / \text{ВВП}) \times 100\%;$

де Е – річний обсяг експорт,

І – річний обсяг імпорту,

ЗТО = Е + І – зовнішньоторговельний оборот,

ВВП – величина річного валового внутрішнього продукту,

ОВС = ВВП – Е + І – об'єм внутрішнього споживання,

ПІІ – прямі іноземні інвестиції.

Структура господарства

- Аграрно-індустріальні.
- Індустріально-аграрні.

Домінування певних технологічних укладів

- Доіндустріальні (домінування аграрного сектора).
- Індустріальні (домінування промислового сектора).
- Постіндустріальні (домінування сектора послуг).

Розрахунок показників відкритості економіки для окремих європейських країн*

Показник	Польща	Франція	Нідерланди
Чисельність населення, млн ос.	38,2	68,1	17,3
Експорт товарів та послуг млрд дол.	333,5	746,9	719,8
Імпорт товарів та послуг, млрд дол.	292,4	803,7	622,7
ВВП, млрд дол.	596,6	2 630,3	913,9
Прямі іноземні інвестиції, млрд дол.	106,0	1 421,7	5 566,9
Прямі закордонні інвестиції, млрд дол.	78,4	2 005,8	6 930,7
Обсяги внутрішнього споживання, млрд дол.	555,5	2 687,1	816,8
Величина зовнішньоторгового обороту на душу населення, дол.	16 385	22 769	77 601
Експортна квота, %	55,9	28,4	78,8
Імпортна квота, %	49,0	30,6	68,1
Коефіцієнт імпортової залежності, %	52,6	29,9	76,2
Обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд дол.	106,0	1 421,7	5 566,9
Обсяг прямих закордонних інвестицій, млрд дол.	78,4	2 005,8	6 930,7
Прямі іноземні інвестиції на душу населення, дол.	2 775	20 877	321 786
Прямі закордонні інвестиції на душу населення, дол.	2 052	29 454	400 618
Частка прямих іноземних інвестицій у ВВП, %	17,8	54,1	609,1
Частка прямих закордонних інвестицій у ВВП, %	13,1	76,3	758,4

*<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/>;

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=PL-FR-NL>;

<https://data.imf.org/regular.aspx?key=61545851>

Групування за організаційним критерієм відображає особливості сполучення форм міжнародних економічних відносин та їх регулювання.

Стадії розвитку ринкових відносин

- Економіка «традиційного типу».
- Економіка капіталізму (вільного, монополістичного, державно-монополістичного).
- Економіка сучасного капіталізму (ринкова економіка, що регулюється, або змішана економіка).
- Централізовано-планова економіка.

Модель координації господарських процесів

- Ліберально-капіталістична модель (США, Велика Британія).
- Державно-корпоративна модель (Німеччина, Японія).
- Державна (комуністична) модель (Північна Корея).

Участь у міжнародних організаціях

Виділяють участь країн-учасниць в організаціях, конвенціях, нарадах, найвпливовішими з яких є:

Організація економічного співробітництва (ОЕСР, 1960 р.) об'єднує 35 країн з високим доходом й рівнем розвитку. Мета – швидкий економічний розвиток учасників, підтримка фінансової стабільності, сприяння розвитку країнам «третього світу».

Світова організація торгівлі (СОТ, 1995 р.) – 164 члени (160 держав, 4 митні території станом на 2016 р.). Мета – регулювання міжнародної торгівлі. Попереднє підписання країнами **ГАТТ (Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, 1947 р.)** дозволило знизити міжнародні тарифи із 40 до 4%.

Бреттон-Вудські інститути (1944 р.). Міжнародний валютний фонд (МВФ, 1945 р.). Мета – регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів та надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу. **Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР, 1944 р.)** – перша з п'яти інституцій, базованих та об'єднаних у групу **Світового банку (1945 р.)**. Мета – фінансова та консультаційна допомога заради підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються.

Групування за соціально-економічним критерієм відображає рівень розвитку національної економіки та характеризується одним або кількома критеріями (станом на 2021 р.).

ВВП на душу населення

- Країни з високими доходами (від 12 696 дол. на рік).
- Країни з нижчим середнім доходом (1 046–12 695 дол. на рік).
- Країни з низьким доходом (менше ніж 1 045 дол. на рік).

Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП)

- Високорозвинуті (ІРЛП > 0,8).
- Середньорозвинуті (0,55 < ІРЛП < 0,8).
- Низькорозвинуті країни (ІРЛП < 0,55).

Розрахунок ІРЛП

При підрахунку ІРЛП враховують такі показники:

- Середня тривалість життя.
- Рівень грамотності дорослого населення країни (2/3 індексу) і сукупна частка учнів та студентів (1/3 індексу).
- Рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у доларах США.

Індекс інклюзивного розвитку

Окремо потрібно виділити методологію, запропоновану на Всесвітньому економічному форумі (Давос), яка дозволяє враховувати різні сторони економічного становища країни та є альтернативною системою оцінки економічного розвитку. В індексі інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index) враховуються 12 показників, які поділено на три групи:

1. Зростання та розвиток: ВВП на душу населення; продуктивність праці – ВВП на одного працівника; очікувана тривалість здорового життя (роки); зайнятість населення.

2. Інклюзивність: коефіцієнт розшарування суспільства за доходами; рівень бідності; коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства; медіанний доход.

3. Наступність поколінь і стійкість розвитку: скориговані чисті заощадження; парникова інтенсивність ВВП; державний борг; коефіцієнт демографічного навантаження.

Критерії показника «якість життя»:

- Матеріальний добробут (ВВП на душу населення та ін.).
- Здоров'я (тривалість життя та ін.).
- Політична стабільність і безпека (рейтинги політичної стабільності і безпеки).
- Сімейний стан (кількість розлучень на 1 000 осіб).
- Зайнятість (рівень безробіття, зайнятості).
- Політична свобода (рівень політичних і соціальних свобод).
- Рівність статей (співвідношення середніх заробітків чоловіків і жінок).
- Коефіцієнт Джині (коефіцієнт розподілу доходу в країні).

2.2. Економічно розвинуті країни

Країни з розвинутою економікою, або промислово розвинуті країни закріпили своє панівне становище в міжнародній економіці. Їх вирізняють високий рівень розвитку продуктивних сил, інформаційних технологій, інтенсивний тип відтворення економіки, зрілі відносини підприємництва і конкуренції, високі стандарти життя й добробуту. Більшість з них вступили в постіндустріальну стадію суспільного розвитку.

Загальні риси розвинутих країн

- Провідна роль в економіці належить потужним концернам – ТНК. Виняток становить група деяких малих країн Європи, де немає ТНК світового рівня.
- Поширення малого і середнього бізнесу (МСБ) як фактора економічної та соціальної стабільності.
- У МСБ зайнято до 2/3 економічно активного населення. У багатьох країнах малий бізнес забезпечує до 80% нових робочих місць і впливає на галузеву структуру економіки.
- Розвиток базується на капіталістичному способі виробництва і провідній ролі приватної власності.
- Домінування промисловості в галузевій структурі економіки і яскраво виражена тенденція перетворення індустріальної економіки в постіндустріальну.
- Бурхливо розвивається сфера послуг, і за часткою населення, зайнятої в ній, вона лідирує.
- НТП значно впливає на економічне зростання і структуру економіки.
- ВВП на душу населення в середньому становить приблизно 20 тис. дол. і постійно зростає. Це визначає високий рівень споживання та інвестицій і рівень життя населення в цілому.
- Соціальна опора – «середній клас», що поділяє цінності й основні підвалини суспільства;
- Змішана економіка. Господарський механізм розвинутих країн включає три рівні:
  - 1) спонтанно-ринковий,
  - 2) корпоративний,
  - 3) державний.
- Їх поєднання обумовлює гнучкість, швидку пристосовуваність до мінливих умов відтворення і в цілому високу ефективність господарської діяльності. Загальною тенденцією є зниження ролі держвласності в середньому з 9 до 7% у ВВП.
- Відкритість світового господарства і ліберальна організація зовнішньоторговельного режиму.
- Лідерство у світовому виробництві, торгівлі, міжнародному русі капіталу, міжнародних валютно-розрахункових відносинах.
- У сфері міжнародної міграції робочої сили розвинуті країни виступають як приймаюча сторона.

Загальні риси розвинутих країн (макроекономічні показники)

- Зростання ВВП – від 2-3% і вище.
- Рівень інфляції – 4-5% на рік.
- Дефіцит державного бюджету – до 9,5% ВВП.
- Позитивне сальдо платіжного балансу країни.

- Населення світу – 16%.
- Світовий експорт і імпорт товарів і послуг – більше 70%.
- Світовий ВВП – понад 50%.

Для розвинутих країн характерно: розвинуте ринкове господарство; домінуюче становище в міжнародній економіці, яке надає змогу залучати в господарський обіг і власні й імпортовані ресурси; зміщення центру ваги економічної діяльності у сферу послуг, функціонування переважно сервісної економіки; найбільша вичерпаність джерел і факторів індустріального розвитку; поступовий перехід до постринкової неоекономіки.

2.3. Країни, що розвиваються. Нові індустріальні країни

Більшість країн, що розвиваються, утворилися завдяки національно-визвольному руху і розпаду колоніальної системи в середині ХХ ст. Ця найчисельніша група країн (усього понад 130) об'єднує: по-перше, «молоді» держави, що стали на шлях незалежного розвитку після Другої світової війни, по-друге, більш давні незалежні держави (латиноамериканські, Китай, Іран, Таїланд, Туреччина, Ефіопія та ін.), які в ході історичного розвитку відстали від розвинутих країн, перетворившись в аграрно-сировинну периферію світового господарства. Більшість країн, що розвиваються, залишаються винятково аграрними чи аграрно-індустріальними. Щоправда, у низці країн за останні десятиріччя відбулися суттєві позитивні зміни в економіці (індустріалізація, розвиток сфери послуг, експортна орієнтація – нові індустріальні країни).

Країни, що розвиваються

Країни із середнім і високим доходами на душу населення

Нові індустріальні країни:

- Латиноамериканські (Бразилія, Мексика, Аргентина).
- Азіатські (чотири «далекосхідні дракони» – Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг).

Чотири етапи становлення нових індустріальних країн:

- **НІК-1** Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур; Аргентина, Бразилія, Мексика.
- **НІК-2** Індія, Малайзія, Таїланд.
- **НІК-3** Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія.
- **НІК-4** Філіппіни, Китай (входить до складу країн з низьким доходом на душу населення).

Нафтодобувні країни:

- Країни Перської затоки, Лівія, Алжир, Бруней.

Малі острівні країни:

- Багами, Кіпр, Антигуа і Барбуда, Барбадос, Сейшельські острови.

Країни з низькими і дуже низькими доходами на душу населення

Країни з централізовано-плановою економікою:

- Кореїська Народна Демократична Республіка, Куба.

Країни запроваджують в економіку елементи ринкового механізму:

- Китай, В'єтнам.

Інші країни (переважна більшість).

Загальні риси країн, що розвиваються

- ✓ Багатоукладність економіки. Економічні системи цих країн представлені широким набором економічних укладів і форм: від патріархально-общинної і дрібноторгової до монополістичної й кооперативної.
- ✓ Якісна неоднорідність і системна невпорядкованість суспільства, що складається з різноманітних економічних та неекономічних інститутів традиційного і сучасного типів, а також проміжних, перехідних структур.
- ✓ Низький рівень розвитку продуктивних сил і ринкових відносин.
- ✓ Залежність країн, що розвиваються, від країн-лідерів, що проявляється у відносинах домінування й підкорення, які в останні десятиріччя реалізуються переважно економічними та політичними методами.
- ✓ Переважно аграрно-сировинна спрямованість.
- ✓ Не подолано общинний тип соціальності, який визначається зв'язком, що ґрунтуються на родинних відносинах. Існують класові, етнічні, релігійні, кастові утворення, зв'язки між якими не є гармонізованими.
- ✓ У цілій низці країн не сформувалося розгалужене й стійке громадське суспільство як соціально організована структура.
- ✓ Транснаціональні корпорації провідних капіталістичних країн на першому етапі розвитку нових індустріальних країн відігравали вирішальну роль.

Стратегія економічного розвитку переважної більшості країн, що розвиваються:

- Всебічна трансформація економіки і суспільства.
- Ринкова спрямованість економічних перетворень.
- Експортна орієнтація національної економіки.
- Імпорт капіталу й технологій з розвинутих країн.
- Поліпшення умов для міжнародної торгівлі, доступу на світові фінансові ринки.
- Регулювання демографічних процесів.

Загальні риси країн, що розвиваються (макроекономічні показники)

- Населення світу – 76%.
- Світовий експорт і імпорт товарів і послуг – більше 18%.
- Світовий ВВП – понад 37%.

Серед групи країн, що розвиваються, можна виділити найменш розвинуті країни (46). Це здебільше країни Західної, Центральної, Східної Африки та країни Азії, 4 країни розташовані в Океанії, одна в Латинській Америці. У цих державах дуже низький рівень життя, слабка економіка, люди і ресурси схильні до впливу стихій.

Критерії для визначення найменш розвинутих країн

- критерій низького рівня доходу, що розраховується як приблизне середнє значення річного ВВП на душу населення за три роки (менше 1018 дол. США для включення в перелік, понад 1222 дол. США для виключення з переліку);
- критерій слабкості людських ресурсів, що розраховується з використанням складного розширеного індексу реальної якості життя (РІРЯЖ) на підставі показників: а) харчування; б) здоров'я; в) освіти; г) грамотності дорослого населення;
- критерій економічної уразливості, що розраховується з використанням складного індексу економічної уразливості (ІЕУ).

Загальні риси найменш розвинутих країн (макроекономічні показники)

- Населення світу – 11%.
- Середній ВВП на душу населення – 438 дол. США.
- Середня тривалість життя – 50 років.

2.4. Країни з перехідною економікою

До країн з перехідною постсоціалістичною економікою належать держави колишнього СРСР, країни Центральної та Південно-Східної Європи, Азії.

Держави колишнього СРСР

- Вірменія
- Азербайджан
- Білорусь
- Казахстан
- Киргизія
- Молдова
- Росія
- Таджикистан
- Туркменістан
- Україна
- Узбекистан
- Туркменістан

Держави Центральної та Південно-Східної Європи

- Албанія
- Боснія і Герцеговина
- Болгарія
- Хорватія
- Північна Македонія
- Чорногорія
- Румунія
- Сербія

Держави Азії

- Камбоджа
- Китай
- Лаос
- Монголія
- В'єтнам

Кожна з цих країн рухається від примітивного соціалізму з домінуванням тоталітарно-бюрократичної складової східного типу історичного розвитку до нового суспільства, образ якого визначається такими прогресивними перехідними процесами, що взаємодіють та переплітаються:

- рух до нового, інтеграційного історичного розвитку та нової соціально-економічної системи;
- перехід від суто державницького до громадського суспільства з розвинутими демократичними інститутами;
- поступова зміна соціально-економічного генотипу або менталітету критичної маси суспільства в напрямі соціального активізму і відповідальності;
- перехід від одержавленої до конкурентоспроможної змішаної економіки;
- перехід від економіко-екстенсивного до переважно соціально-інтенсивного та інноваційного типу суспільного відтворення;
- розбудова сучасної економіки відкритого типу, гармонійно включеної до світових тенденцій глобалізації, інтеграції та диференціації.

Загальні риси країн з перехідною економікою

- Відмова від централізованого планування.
- Нестійкість, різко виражена нестабільність і динамічність.
- Нецілісність і фрагментарність відтворювальних процесів.
- Конкретно-історичний характер, тобто залежність від особливостей тієї чи іншої країни.

Загальні риси країн з перехідною економікою (макроекономічні показники)

- Населення світу – 8%.
- Світовий експорт і імпорт товарів і послуг – 10%.
- Світовий ВВП – 10%.

Головні напрями змін перехідної економіки нового типу:

- Суверенізація національної економіки.
- Роздержавлення і приватизація.
- Структурна перебудова економіки з метою досягнення домінування п'ятого, шостого та в перспективі сьомого технологічних укладів.
  - Становлення конкурентоспроможного національного товарного виробництва і на цій основі – цивілізованих ринкових відносин, механізмів алокації ресурсів.
  - Перехід до переважно соціально-інтенсивного типу розширеного суспільного відтворення, досягнення та підтримки сталої та динамічної рівноваги національної економіки.
  - Гуманізація та соціалізація економічних процесів.
  - Екологізація економіки, поступовий вихід на рубежі простого і розширеного природно-екологічного відтворення.
  - Інституціоналізація як процес формування необхідних для економічних перетворень інститутів (формальних і неформальних норм, традицій, настанов, організацій тощо).
  - Лібералізація і демократизація економічного життя.
  - Регіоналізація та муніципалізація.
  - Поступове відкриття національної економіки, її органічне включення у світові процеси глобалізації.
  - Становлення сучасного типу триєдиного економічного регулювання (ринкового, державного і громадського).

2.5. Механізми взаємодії національних економік країн світу

Механізм взаємодії національних економік

–Має складну динамічну структуру і неоднозначну суперечливу природу.

–Ядро співпраці національних економік становить МЕД економічних суб'єктів, насамперед мікрорівня, тобто компаній, їх об'єднань та альянсів.

–Зміцнення національної економіки відкритого типу обумовлює в результаті все більш активну інтернаціоналізацію економічного життя – поширення і зміцнення мезо- і мегарівня міжнародної економіки.

–Проблеми, що виникають у процесі міжнародного співробітництва, обумовлюють об'єктивну необхідність регулювання міжнародних економічних відносин на всіх рівнях.

–Головними суб'єктами такого регулювання стають держава, між- та наддержавні установи і організації, а також різноманітні інститути громадянського суспільства.

Завдання для контролю знань

1. Поясніть варіанти структуризації міжнародної економіки.
2. Проаналізуйте критерії класифікації національних економік.
3. Наведіть основні риси економіки розвинутих країн.
4. Які загальні ознаки економіки країн з перехідною економікою?
5. Наведіть основні риси економіки країн, що розвиваються?
6. Які загальні ознаки нових індустріальних країн?
7. Визначте склад держав у кожному регіоні світу.
8. Які головні напрями змін перехідної економіки?
9. За якими критеріями визначаються найменш розвинуті країни світу?
10. За якими критеріями визначають показник «якість життя»?
11. Які етапи виділять у процесі створення НІК?

Питання для осмислення та дискусії

1. Оберіть по одній країні з різних регіонів Землі (Європа, Азія, Латинська Америка, Африка) та за даними сайтів <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/> і <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61545851> розрахуйте для кожної з них основні показники відкритості економіки. Чи

відрізняються ці показники? Що може бути причиною виявлених відмінностей? Як ви оціните більш високий ступінь відкритості країни: як її перевагу, чи як її проблему?

2. Сьогодні Китай за багатьма показниками (обсяги ВВП, обсяги зовнішньої торгівлі, темпи зростання економіки тощо) є беззаперечним світовим лідером. Разом з тим він не належить до групи розвинутих країн. Як ви вважаєте, чому? Яким загальним рисам розвинутих країн не відповідає сучасна китайська економіка?

3. За матеріалами сайту <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking> проаналізуйте зміну позиції України за показником Індекс розвитку людського потенціалу. Які складові цього індексу можуть бути поліпшеними найближчим часом та що для цього потрібно зробити?

Задачі для самостійного розв'язання

1. Відомо, що ВВП України у 2020 р. становив 4 194 млрд грн, обсяг експорту послуг – 10,2 млрд дол. США, експорту товарів – 49,2 млрд дол. США; імпорту послуг – 5,7 млрд дол. США, імпорту товарів – 54,3 млрд дол. США. Розрахуйте експортну, імпортну та зовнішньоторговельну квоти, якщо середньорічний валютний курс 1 дол. США = 26,95 грн. На підставі проведених розрахунків зробіть висновок щодо рівня зовнішньоекономічної відкритості України. Які вигоди для України дає така позиція та які тут можуть бути загрози?

2. Сумарний обсяг ВВП регіонального об'єднання країн становить 1 260 млрд дол. США, а зовнішньоторговий оборот – 960 млрд дол. США. Питома вага країни А у цих показниках складає відповідно 16,4 та 18,6%. Її імпорт становить 9,3 млрд дол. Розрахуйте експортну та імпортну квоту для країни А і питому вагу зовнішньоторгового обороту у її ВВП.

Міжнародна економічна діяльність

Питання, які розкривають зміст теми

- 3.1. Міжнародна економічна діяльність: сутність, суб'єкти, форми.
- 3.2. Міжнародне виробництво і міжнародний бізнес.
- 3.3. Міжнародна торговельна діяльність.
- 3.4. Міжнародна інвестиційна діяльність. Фінансова діяльність.

3.1. Міжнародна економічна діяльність: сутність, суб'єкти, форми

Економічна діяльність – сукупність дій на різних рівнях господарювання, у результаті яких люди задовольняють свої потреби за допомогою виробництва і обміну матеріальними благами і послугами.

Економічна діяльність має певну сферу докладання зусиль:

– сільськогосподарську – промислову – кустарну	– діяльність у сфері імпорту, експорту – діяльність осіб вільних професій тощо

Міжнародна економічна діяльність (МЕД) охоплює все різноманіття зв'язків між країнами: торговельні, фінансово-кредитні, науково-технічні, виробничо-коопераційні, кадрові, організаційно-управлінські тощо.

МЕД втілюються в життя на різних рівнях:

- **Мікрорівень** проявляється через ЗЕД підприємств, фірм.
- **Макрорівень** проявляється в розвитку міждержавних економічних відносин.
- **Наднаціональний рівень** проявляється через взаємодію наднаціональних інститутів і міжнародних організацій.

Суб'єктами МЕД є:

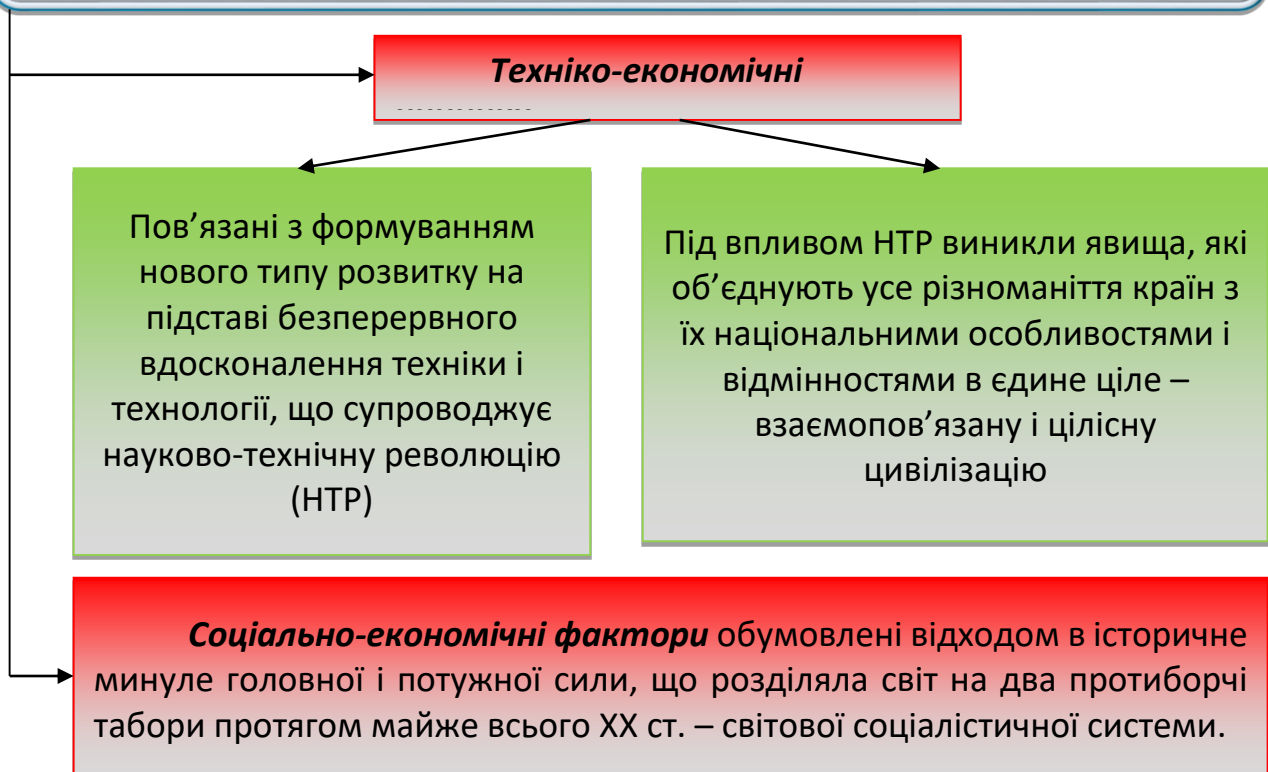
- господарські та організаційні одиниці як на мікро-, так і на макрорівні;
- окремі фірми та їх об'єднання;
- держави та їх об'єднання;
- юридичні та фізичні особи;
- ТНК;
- інтеграційні об'єднання та міжнародні організації.

Виникнення **світового господарства** стало наслідком **інтернаціоналізації** господарського життя, під яким розуміється процес встановлення і поглиблення стійких зв'язків між підприємствами різних країн і країнами в цілому.

Інтернаціоналізація виробництва – вихід продуктивних сил за національні кордони, формування міжнародних продуктивних сил, які використовуються країнами спільно, незалежно від їх соціально-економічного і політичного устрою.

Початок ХХІ ст. ознаменувався змінами, які відбулися в розвитку світової людської цивілізації.

Ці зміни обумовлені двома групами факторів:

У результаті взаємодії цих двох факторів:

- тенденція до інтернаціоналізації господарського життя, яка супроводжується зрощенням національних економік в єдиний відтворювальний комплекс, стала основною, визначальною світовою тенденцією;
- інтеграційні процеси стали складовою частиною суспільного відтворення кожної країни.

Характерні риси сучасної міжнародної економічної діяльності:

- Глибокий ступінь поділу праці у світовому господарстві.
- Зростання масштабів і якісні зміни характеру традиційної міжнародної торгівлі готовою продукцією.
- Розширення масштабів міграції капіталу.
- Швидкий обмін науково-технічними знаннями, розвиток сфери науково-технічних послуг.
- Помітне зростання масштабів міграції робочої сили.
- Виникнення проблем, які набули назви «глобальних».
- Трансформація суспільства індустріального типу в постіндустріальне інформаційне суспільство.
- Створення гігантських транспортних структур і мереж.
- Інтернаціоналізація сфери послуг.
- Швидке поширення на багато країн стандартів споживання і способу життя, що генеруються країнами – лідерами економічного розвитку.
- Виникнення спільних міжнародних норм і стандартів соціального життя.
- Світова уніфікація правил і процедур переміщення товарів, послуг, робочої сили, капіталів, технологій та інших факторів виробництва.
- Створення міжнародних міжурядових організацій з передаванням їм частини повноважень з управління процесами інтеграції господарського життя.

Наслідки інтернаціоналізації:

- + оптимізує умови виробництва;
- + дозволяє за рахунок спеціалізації і кооперації скоротити витрати на одиницю продукції;
- + покращує задоволення потреб споживачів у різноманітних товарах;
- підсилює залежність національної економіки від світового господарства.

Етапи інтернаціоналізації господарської діяльності

Розвиток продуктивних сил

Міжнародний поділ праці

Міжнародне економічне співробітництво
(інтернаціоналізація виробництва і капіталу)

Міжнародна економічна інтеграція

Глобалізація світової економіки

В основі інтернаціоналізації господарського життя лежить **міжнародний поділ праці (МПП)**, тобто спеціалізація окремих країн у рамках СГ на виробництві певних видів товарів і послуг з метою реалізації їх на зовнішніх ринках.

Міжнародний поділ праці – вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, що передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах, які внаслідок об'єктивних причин (історичних, географічних, кліматичних, економічних) можуть виробляти певні товари відносно більш ефективно, ніж інші країни.

Передумови МПП

Істотні відмінності в забезпеченості країн економічними ресурсами (факторами виробництва) і різні комбінації їх використання, обумовлені, перш за все, рівнем НТР у суспільстві.

Міжнародний поділ факторів виробництва (земля, праця, капітал, технології) – історично зосередженні окремі фактори виробництва в різних країнах, що є передумовою виробництва ними певних товарів, економічно більш ефективних, ніж в інших країнах.

Умови для виникнення МПП:

- країна повинна мати певні переваги перед іншими в умовах, необхідних для певного виробництва;
- мають існувати країни, які відчують потребу в цьому виді продукції;
- економічна вигода країні-виробнику;
- цього виду продукції має вироблятися більше, ніж необхідно самим, в результаті в країнах з'являються галузі спеціалізації, тобто ті, які більшою мірою орієнтовані на експорт і визначають «обличчя» країни в МПП.

Види МПП

Суспільний поділ праці – обґрунтування окремих видів трудової діяльності, що стало причиною і умовою виникнення товарного виробництва:

- відділення скотарства від землеробства;
- виділення ремісництва;
- виділення купецтва;
- виділення кредитного підприємництва.

Функціональний МПП

Загальний МПП – на рівні галузей (30-ті рр. ХХ ст.)

Окремий МПП – на рівні товарів (1950–1960 рр.)

Одиничний МПП – на рівні професій (1970–1980 рр.)

Територіальний МПП

Окремі країни

Групи країн

Регіони

Загальний МПП – поділ праці між країнами за великими сферами виробництва: видобувна галузь, обробна промисловість, сільське господарство.

На цьому рівні МПП одні країни виступають на світовому ринку як експортери промислових товарів та імпортери мінеральної і сільськогосподарської сировини, інші – експортують сировину та імпортують готову продукцію. Загальний МПП відповідає первісному суспільному поділу праці між містом і селом, метрополіями і колоніями.

Окремий МПП – міжгалузевий поділ праці, за якого країни спеціалізуються у виробництві та обміні на світовому ринку продукції різних галузей і підгалузей промисловості або сільського господарства (наприклад, легка і важка промисловість; верстатобудування і автомобілебудування; скотарство і рослинництво).

При приватному типі МРТ поряд з природними факторами все більшого значення набувають технологічні, кваліфікаційні фактори; утворюється міжнародна спеціалізація на певних галузях, підгалузях і видах виробництва.

Одиничний МПП – це внутрішньогалузевий поділ праці, базований на потоварній, подетальній або технологічній спеціалізації підприємств обробних галузей промисловості.

Потоварна спеціалізація передбачає спеціалізацію країн на виробництві однойменних товарів з різними споживчими властивостями, що значно розширює міжнародний обмін. Наприклад, США, виробляючи автомобілі марки «Форд», можуть їх обміняти на автомобілі марки «Мерседес» або «Фіат». У цьому випадку країни конкурують на одному ринку.

Подетальна спеціалізація передбачає вихід поділу праці всередині підприємства на міжнародну арену, коли цехи одного підприємства стають спеціалізованими виробництвами, розташованими в різних країнах. Ці спеціалізовані підприємства виробляють окремі деталі, вузли, комплектуючі компоненти або здійснюють різні технологічні етапи виробництва (технологічна спеціалізація).

Одиничний МПП здійснюється в рамках ТНК і означає міжнародну кооперацію виробництва.

Відбувається об'єднання діяльності, розширюється обмін між країнами. На стадії внутрішньогалузевого МПП темпи зростання міжнародної торгівлі випереджають темпи зростання виробництва і ВВП. Ініціаторами одиничного МРТ найчастіше є міжнародні компанії.

Види МПП

Спеціалізація
(диференціація) – стійка орієнтація економіки на виробництво продукції певного виду понад внутрішні потреби з метою подальшого обміну, реалізації на внутрішньому ринку

Кооперування (інтеграція) – стійкий обмін між країнами продуктами, виробленими ними з найбільшою економічною ефективністю, що включає спільну діяльність різних країн, повністю зберігають свою господарську самостійність з розробки, виробництва і збуту певних видів товарів і послуг

Слід підкреслити, що МПП може не спричинити за собою міжнародної кооперації праці. Остання ж просто неможлива за відсутності МПП. Спеціалізація без кооперації можлива, кооперація без спеціалізації – ні.

Типи МПП за рівнем розвитку міжнародної виробничої кооперації

Рівень довіри між партнерами

Подетальна спеціалізація

Технологічна спеціалізація

Потоварна спеціалізація

Вертикальна спеціалізація

Горизонтальна спеціалізація

Феноменом другої половини ХХ ст. стала поява світогосподарського поділу праці. На відміну від МПП, це поділ праці не «між країнами», а «всередині» ТНК.

Показники, що характеризують рівень участі країни в МПП:

- Експортна квота – відношення величини всього експорту окремої країни на світовий ринок до обсягу її валового внутрішнього продукту.
- Коефіцієнт випередження темпами зростання валового експорту темпів зростання валового внутрішнього продукту цієї країни.
- Імпортна квота – відношення величини всього імпорту окремої країни на вітчизняний ринок до обсягу її валового внутрішнього продукту.
- Коефіцієнт випередження темпами зростання імпорту темпів зростання валового внутрішнього продукту.
- Зовнішньоторговельна квота – відношення зовнішньоторговельного обороту країни до обсягу її валового внутрішнього продукту.
- Частка експорту в певний міжнародний регіон в її валовому експорті.
- Коефіцієнт зміни величини експорту окремої країни в певний регіон порівняно зі зростанням її валових поставок на світовий ринок.
- Частка експорту окремої країни у взаємному експорті групи країн.

Вищою формою МПП стала міжнародна економічна інтеграція – взаємодія і взаємопристосування національних господарств різних країн, що ведуть до їх поступового економічного злиття.

Передумови інтеграційних процесів:

- Схожість рівнів економічного розвитку країн.
- Високий рівень господарського розвитку.
- Дотримання послідовності ступенів інтеграції.
- Добровільна і взаємовигідна участь.
- Демонстраційний ефект.

Держава як носій влади, господар і користувач майна, великих фінансових коштів є звичайним і особливим «громадським» підприємцем. Одночасно вона впливає на внутрішній і зовнішній сектори національного господарства через бюджетну, кредитну, грошову, валютну політику.

Транснаціональним корпораціям притаманна повна або практично повна самостійність у рішеннях та діях, спрямованих на збільшення маси прибутку, зміцнення позицій на світовому ринку, а також розширення масштабів господарської діяльності, посилення конкуренції. У сучасних умовах найбільші транснаціональні корпорації планують свою діяльність у світовому масштабі.

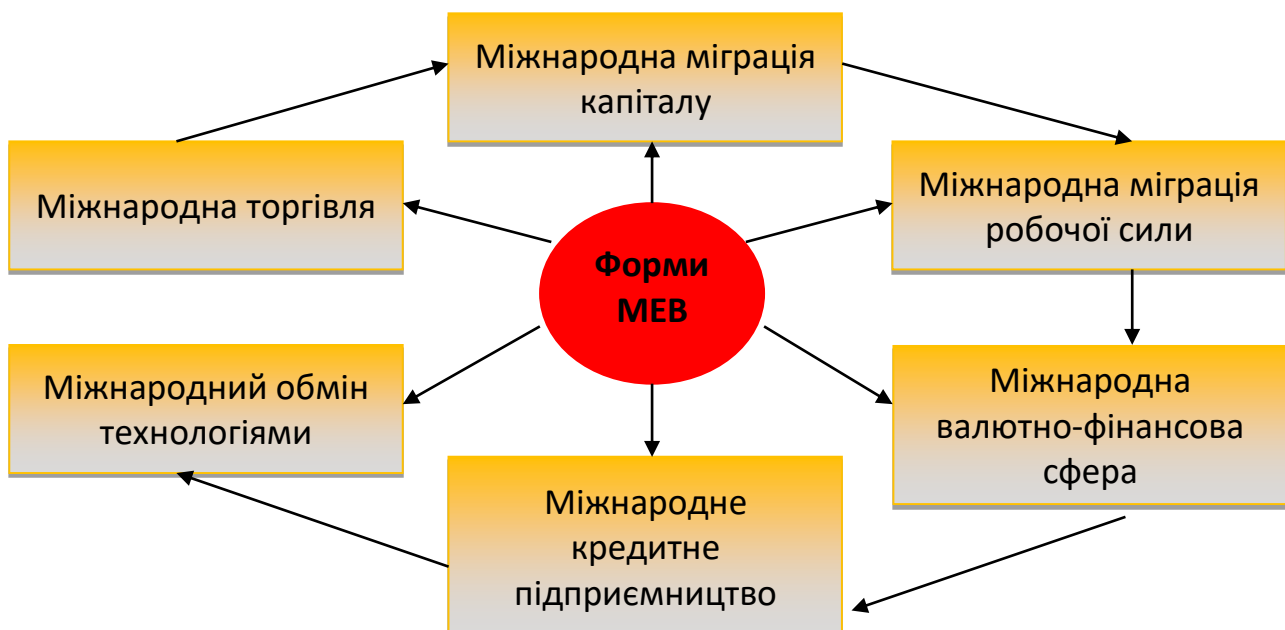
Особливе місце в міжнародній економічній діяльності належить «Великій сімці», створеній в середині 70-х років ХХ ст. керівниками США, Японії, Великобританії, Франції, Італії, Канади та ФРН для координації економічної політики успішних західних країн.

Підприємницькі міжнародні організації беруть участь у міжнародній економічній діяльності на приватно-монополістичних засадах. Найвпливовішою в міжнародній діяльності є тристороння комісія, створена у 1973 р. Вона об'єднує приблизно 300 представників бізнесу з США, Західної Європи, Японії з метою допомоги у співпраці підприємців різних країн.

3.2. Міжнародне виробництво і міжнародний бізнес

Міжнародне виробництво – головний системоутворювальний фактор світової економіки. Міжнародне виробництво базується на міжнародному русі підприємницького капіталу у формі прямих і портфельних інвестицій. Темпи зростання прямих інвестицій перевищують темпи зростання світової торгівлі і сукупного ВВП світу.

Усупільнення виробництва – об'єднання багатьох відокремлених національних виробничих процесів в єдиний міжнародний виробничий процес. Головна форма усупільнення виробництва – **міжнародне співробітництво**.

Прямі іноземні капіталовкладення – самостійний фактор економічного розвитку, що впливає на динаміку і структуру торгівлі, передавання технологій. Основними експортерами капіталу є ТНК промислово розвинутих країн.

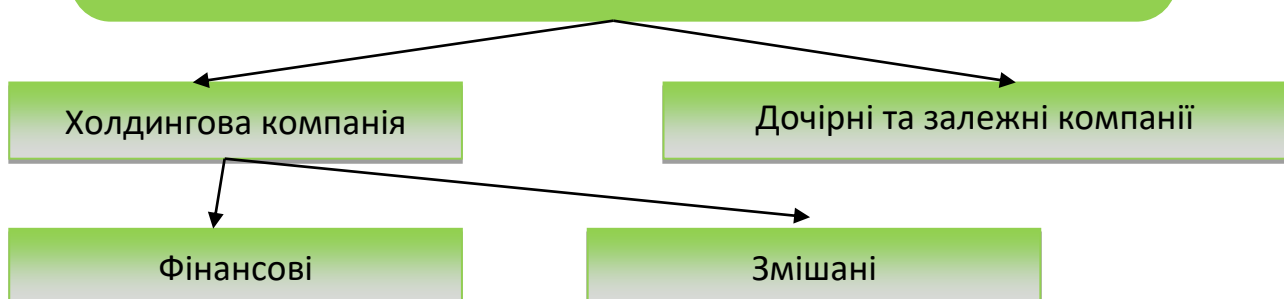
Міжнародний бізнес – підприємницька діяльність, в якій спільно беруть участь фірми різних країн і використовується міжнародний капітал.

ТНК (транснаціональна корпорація) – форма міжнародного бізнесу, коли головна компанія належить капіталу однієї країни, а філії розташовані в інших країнах світу.

МНК (мультинаціональна корпорація) – фінансово-промислові об'єднання, що працюють у сфері промисловості, логістики, торгівлі й маркетингу, фінансів, НДДКР і т. д., розташовані як в основній країні базування МНК, так і за кордоном.

Історія ТНК – це історія колишньої національної компанії. Вона розвивалася всередині національного ринку, успішно функціонувала, розрослася і відкрила підрозділи за кордоном. При цьому «початкова» головна компанія належить капіталу однієї країни.

Історія МНК – це інша історія. МНК розростається не стільки зсередини, скільки ззовні. Вона – результат об'єднання декількох компаній. Її масштаби відносно малі, і головний капітал належить капіталу двох і більше країн. Звідси і назва – мультинаціональна.

Форми міжнародної міжфірмової кооперації

→ **Ліцензійний договір** – договір, за яким одна сторона надає право на використання винаходу або іншого технічного досягнення, а інша сторона виплачує за це певну винагороду.

→ **Співвиробництво** – виготовлення комплексного виробу або його компонент одним із зарубіжних партнерів.

→ **Франчайзинг** – вид відносин між ринковими суб'єктами, коли одна сторона передає іншій стороні за плату право на певний вид бізнесу, використовуючи розроблену бізнес-модель його ведення.

→ **Спільне підприємство** – форма господарської організації, заснованої двома або більшою кількістю юридичних осіб. СП створюються національними підприємствами або із зарубіжними партнерами.

→ **Злиття та поглинання** – об'єднання двох або більше суб'єктів, в результаті якого утворюється нова економічна одиниця, або встановлення контролю над господарським товариством і здійснювана шляхом придбання більше 30% статутного капіталу (акцій) компанії, що поглинається.

→ **Стратегічний альянс** – довгострокова угода між двома або більше самостійними компаніями з різних держав з питань співробітництва у сфері збуту продукції, наукових досліджень і дослідно-конструкторських розробок, виробництва продукції, технологічного розвитку.

Міжнародний стратегічний альянс (МСА) – об'єднання декількох незалежних підприємств, які мають намір зайнятися специфічним видом виробництва або хочуть завершити проект, використовуючи при цьому знання, матеріали та інші ресурси один одного, не розділяючи ні з ким ризиків і намагаючись перемогти конкурентів або створити умови для злиття або приєднання компаній.

Відносно висока концентрація МСА у виробництві комп'ютерів, фармацевтиці, автомобілебудуванні, аерокосмічній промисловості і сфері розваг.

Завдання, які вирішуються міжнародним стратегічним альянсом

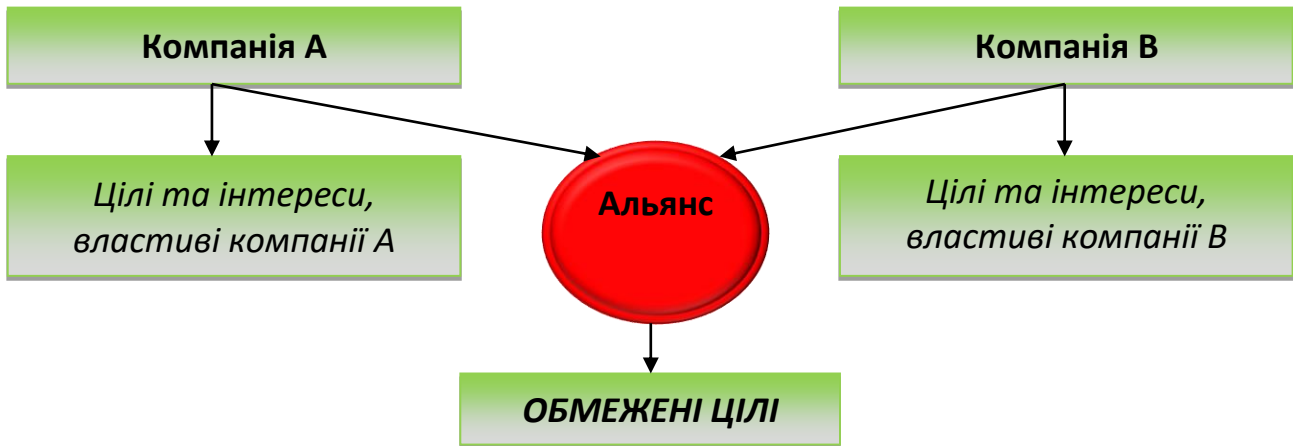
Проникнення на нові ринки. Альянс з місцевим партнером може допомогти в подоланні бар'єрів. Компанія також може розділити з партнером витрати з освоєння кількох зарубіжних ринків.
Приклад: альянс двох великих автовиробників – Renault і Nissan (1999).

Скорочення постійних витрат і ризиків, пов'язаних з розробкою і освоєнням нової продукції.
Приклад: альянс авіабудівної компанії Boeing з трьома японськими машинобудівними корпораціями при розробці літака Boeing 777.

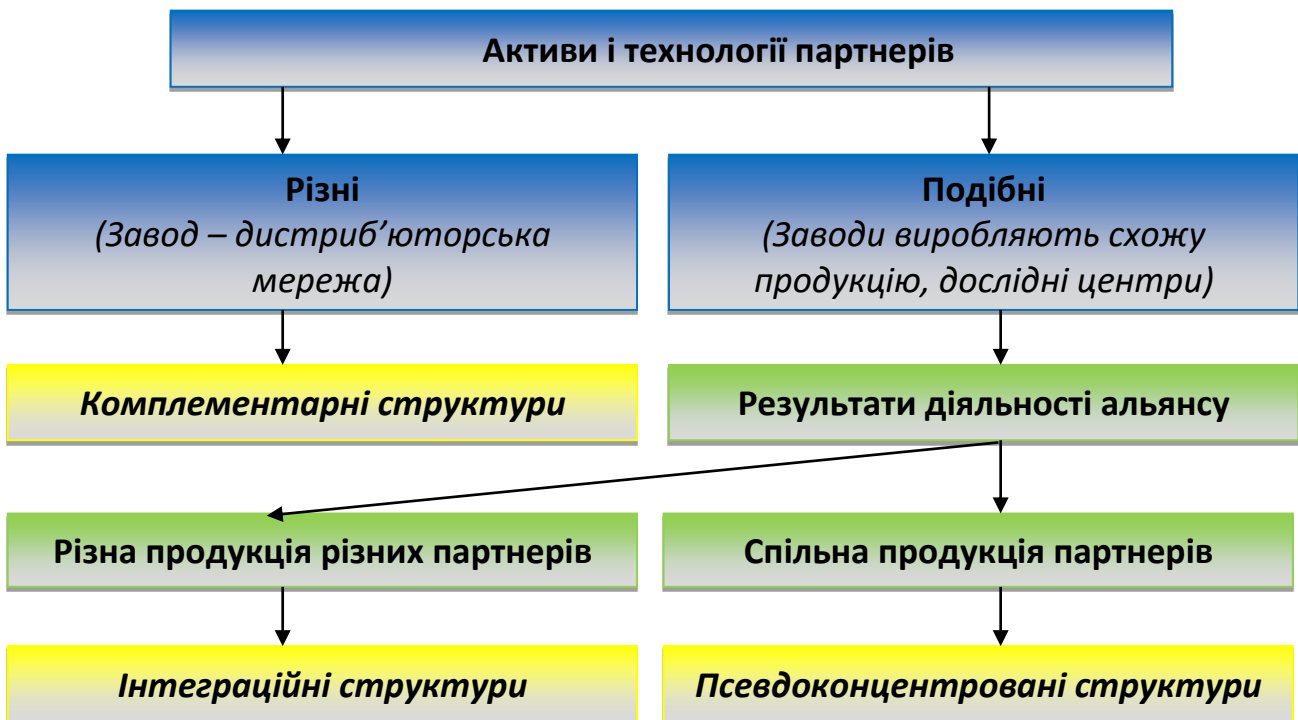
Обмін знаннями та досвідом у різних сферах – від технологічної до організаційної.
Приклад: альянс компаній Sony та Ericsson для виробництва мобільних телефонів з високоякісною камерою.

Встановлення єдиних технологічних стандартів у галузі
Приклад: аерокосмічний альянс між NASA та ESA (Європейське аерокосмічне агентство).

СТРУКТУРА АЛЬЯНСУ

ВИДИ АЛЬЯНСІВ КОНКУРУЮЧИХ ФІРМ

Управлінський контракт – угода, відповідно до якої компанія в одній країні дає фірмі, що розташована в іншій країні, згоду на управління потужностями цієї фірми або надання інших управлінських послуг за певну винагороду.

Видами міжнародного бізнесу є: толінг, франчайзинг, біржові операції, банкінг, дилінг, лізинг, факторинг і т. д. Серед них найважливішим у світовій практиці є лізинг, толінг і факторинг.

Лізинг – це комплекс майнових і економічних відносин, що виникають у зв'язку з придбанням у власність майна і подальшим здаванням його в тимчасове користування і володіння за певну плату.

Під **міжнародним лізингом** мають на увазі лізингову діяльність за участю лізингових компаній і господарюючих суб'єктів різних країн.

Класичний лізинг передбачає участь у ньому трьох сторін

власник майна (лізингодавець) – особа, яка спеціально набуває майно для здавання його в тимчасове користування

користувач майна (лізингоодержувач) – особа, яка отримує майно у тимчасове користування

продавець (постачальник, виробник) майна – особа, що продає майно, що є об'єктом

Суть лізингової операції полягає в такому. Потенційний лізингоодержувач, у якого немає вільних фінансових коштів, звертається в лізингову компанію з пропозицією про укладення лізингової угоди. Відповідно до цієї угоди лізингоодержувач вибирає продавця, що має потрібне майно, а лізингодавець набуває його у власність і передає його лізингоодержувачу в тимчасове володіння і користування за обумовлену в договорі лізингу плату. Після закінчення договору залежно від його умов майно повертається лізингодавцю або переходить у власність лізингоодержувача.

Склад учасників угоди скорочується до двох, якщо продавець і лізингодавець або продавець і лізингоодержувач є однією і тією ж особою. У разі реалізації дорогого проекту число учасників угоди збільшується. Це, як правило, відбувається за рахунок залучення лізингодавцем до угоди нових джерел фінансових коштів (банків, страхових компаній, інвестиційних фондів і т. д.). Таким чином, ще одним суб'єктом лізингу може бути інвестор – особа, яка бере участь у фінансуванні лізингової угоди (банк, інвестиційний фонд, страхова компанія та ін.).

Лізингодавцем може бути юридична особа, яка здійснює лізингову діяльність, тобто передавання в лізинг за договором спеціально придбаного для цього майна, або громадянин, який займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи і зареєстрований як індивідуальний підприємець.

Фінансовий лізинг – договір лізингу, внаслідок укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 75% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Сума відшкодування вартості об'єкта лізингу в складі лізингових платежів за період дії договору фінансового лізингу має включати не менше 75% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. **Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу, переданий лізингоодержувачу згідно з договором, переходить у власність лізингоодержувача або викупується ним за залишковою вартістю.** По суті, є одним із способів залучення лізингоодержувачем цільового фінансування (з метою придбання об'єкта лізингу).

Оперативний лізинг – договір лізингу, внаслідок укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу за певну плату, на певний термін і на певних умовах у тимчасове володіння і в користування. Термін, на який майно передається в лізинг, встановлюється на підставі договору лізингу. Після закінчення терміну дії договору лізингу і за умови виплати лізингоодержувачем повної суми, передбаченої договором лізингу, **предмет лізингу повертається лізингодавцю, при цьому лізингоодержувач не має права вимагати переходу права власності на предмет лізингу.** Лізингова ставка зазвичай вище, ніж з фінансового лізингу.

До оперативного лізингу належать: **рентинг** – короткочасна оренда (від 1 дня до 1 року); **хайринг** – середньострокова оренда (від 1 року до 3 років).

Міжнародний лізинг

Прямий лізинг – угода між юридичними особами з різних країн

Непрямий лізинг – угода, за якої орендар і орендодавець є юридичними особами однієї країни, але капітал орендодавця частково належить іноземним компаніям

Прямий зарубіжний лізинг, у свою чергу, ділять на експортний та імпортовий, відмінності полягають у тому, що орендодавець купує техніку в зарубіжній компанії, а потім надає її вітчизняному або іноземному орендареві.

Толінг – переробка іноземної сировини з подальшим вивезенням готової продукції.

Причини використання толінгової схеми

Замовник

- зниження собівартості продукції;
- відсутність необхідної технології або виробничих потужностей для виробництва продукції

Переробник

- наявність потужностей, що простоюють;
- нестача оборотних коштів для придбання сировини

Замовник

- скорочення вартості виробництва, отримання цінової переваги;
- відкриття нових ринків

Переробник

- джерело нових робочих місць;
- джерело інвестицій;
- спосіб поліпшення платіжного балансу країни за рахунок зниження валютної та інвестиційної нестачі;

Наслідки використання толінгової схеми

Факторинг – система фінансування, згідно з якою постачальник товарів переуступає короткострокові вимоги за товарними угодами факторинговій компанії з метою негайного отримання більшої частини платежу, гарантії повного погашення заборгованості, зниження витрат з ведення рахунків.

При проведенні факторингу постачальник повідомляє факторинговій компанії список своїх торгових партнерів і передбачуваний обсяг поставок товарів. Факторингова компанія перевіряє кредитоспроможність кожного з покупців і оголошує постачальнику величину можливого кредитного ліміту по кожному з них. У рамках цього ліміту постачальник може здійснювати поставки товарів без ризику неотримання платежу, тому що якщо боржник у встановлений строк не погасить заборгованість, то це зробить факторингова компанія. Поставивши товар, продавець негайно отримує від факторингової компанії від 70 до 90% суми фактури. Отримавши належні кошти від покупця, факторингова компанія виплачує постачальнику залишок суми фактури за вирахуванням відсотка за кредит і комісії за послуги. Термін: від 90 до 120 днів; процентна ставка: на 2-4% вище офіційної облікової ставки; комісія: 2% до вартості контракту.

У міжнародній економічній діяльності частіше використовується **форфейтинг** – спосіб фінансування (кредитування) зовнішньоекономічних операцій, який полягає в купівлі в експортера експортних вимог форфейтером (комерційним банком чи спеціалізованою компанією) з виключенням **права регресу (зворотної вимоги)**. Відсутність права регресу та строки операції (форфейтинг: від 180 діб до 5 років, факторинг: до 180 діб) – основні відмінності від факторингу.

Регрес – це право зворотної вимоги, тобто можливість особи, яка виконала зобов'язання іншої особи, пред'явити до останньої зворотну вимогу про відшкодування витрат.

3.3. Міжнародна торговельна діяльність

Суть міжнародної торговельної діяльності полягає у перевезенні за кордон акту реалізації додаткової вартості, втіленої у ціні експортованих товарів.

Міжнародна торгівля характеризується сукупним товарообігом між усіма країнами світу, який **розраховується** додаванням лише обсягів експорту.

Зовнішня торгівля складається з оплачуваного експорту і оплачуваного імпорту.

За критеріями товарної спеціалізації виділяють такі види міжнародної торговельної діяльності:

Торгівля готовою продукцією

Торгівля машинами й обладнанням

Торгівля сировиною

Торгівля послугами

Характерною рисою сучасного етапу є збільшення частки торгівлі індустриальних країн між собою. Економічно менш розвинуті країни намагаються посилити свої позиції у світовій торгівлі, диверсифікуючи її, тобто одночасно розвиваючи багато її напрямів і розширюючи асортимент товарів.

Важливе значення в сучасних умовах набуває торгівля патентами, ліцензіями, ноу-хау та іншими експертними документами і пов'язаний з нею обіг товарів, послуг, капіталів.

До міжнародної торгівлі послугами належать транспортні послуги, фрахт, міжнародний туризм, банківські, біржові та посередницькі послуги, страхові операції, рекламні заходи, ярмарки, обмін в галузі культури, інформації та інші «невидимі» блага.

Розрізняють такі види регулювання міжнародної торгівлі:

1) одностороннє 2) двостороннє 3) багатостороннє.

Одностороннє регулювання полягає в застосуванні методів впливу урядами в односторонньому порядку без узгодження або консультацій з торговими партнерами. Такі заходи вживаються в основному під час загострення політичних відносин.

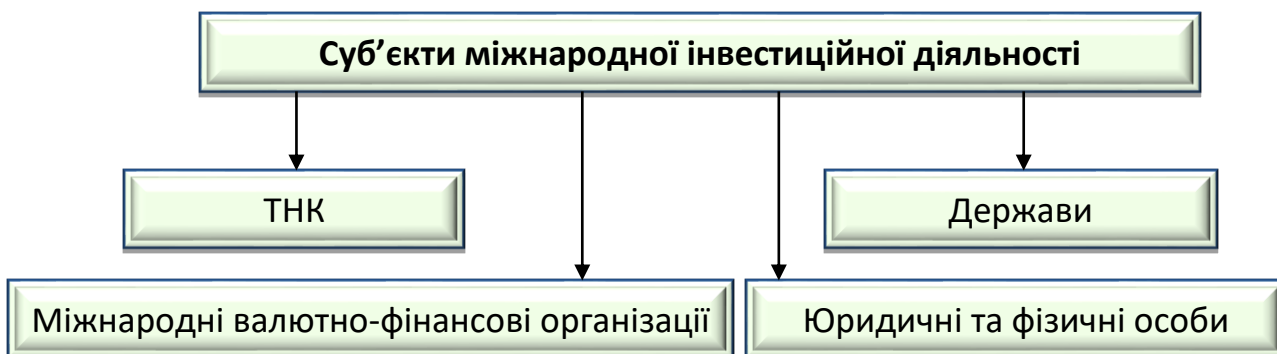
Двостороннє регулювання передбачає, що заходи торгової політики попередньо узгоджуються країнами – торговими партнерами. Кожна зі сторін попереджає свого торгового партнера про прийняття будь-яких заходів, які, як правило, не вносять істотних змін в торгівлі відносини, а лише сприяють їм.

Багатостороннє регулювання передбачає узгодження і регулювання торгової політики багатосторонніми угодами.

3.4. Міжнародна інвестиційна діяльність. Фінансова діяльність

Суть міжнародної інвестиційної діяльності полягає у перенесенні за кордон самого процесу створення додаткової вартості. Міжнародне інвестування є процесом вилучення частини капіталу з національного обігу в цій країні й переміщення його в товарній чи грошовій формі у виробничий процес та обіг іншої країни.

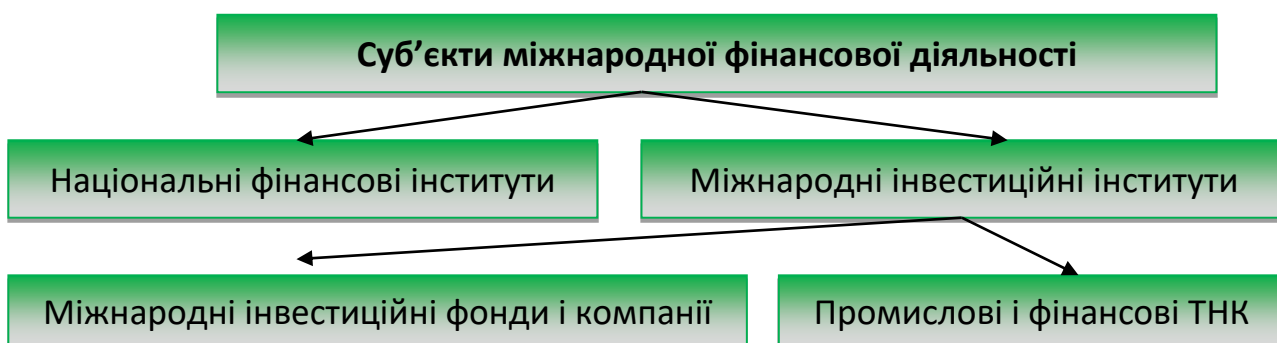
Міжнародна інвестиційна діяльність здійснюється у формі **підприємницького капіталу**: *прямі інвестиції* (забезпечує контроль інвестора над об'єктом інвестування) чи *портфельні інвестиції* (вкладення в цінні папери, що не забезпечує реального контролю).

Тенденції міжнародної інвестиційної діяльності:

- Перевищення обсягом зарубіжної продукції ТНК обсягу світової торгівлі.
- Позитивна динаміка прямих іноземних інвестицій (збільшення за кожне десятиліття).
- Величина прямих іноземних інвестицій країн, що розвиваються порівнянна з величиною ПІІ розвинутих країн.
- Рух капіталу відбувається в багатьох напрямках, багато країн є одночасно експортером та імпортером капіталу.
- Збільшення частки прямих інвестицій порівняно з портфельними.
- Істотні зміни у галузевій структурі вивозу капіталу (початок ХХ ст. – добувна галузь, середина ХХ ст. – промисловість і торгівля, з кінця ХХ ст. – технології та сфера послуг).

Міжнародна фінансова діяльність здійснюється на міжнародному фінансовому ринку при переміщенні фінансів із секторів з відносними надлишками у ті сектори, де в них є потреба.

Тенденцією еволюції фінансового капіталу є набуття ним якості глобального віртуального капіталу, представленого переважно цінними паперами й електронними грошима в інформаційних комп'ютерних системах. У XXI ст. віртуальний капітал стає глобальною віртуальною мережею, непідконтрольною національним та наднаціональним державним утворенням.

Завдання для контролю знань

1. Поясніть, які можливості міжнародної економічної діяльності визначаються поглибленням міжнародного поділу праці.
2. Охарактеризуйте види міжнародного поділу праці.
3. Які були передумови інтеграційних процесів у світі?
4. Наведіть форми міжнародних економічних відносин.
5. Розкрийте поняття ТНК і МНК. У чому різниця? Яка роль цих компаній у сучасному глобальному світі?
6. Наведіть приклади взаємодії суб'єктів міжнародної економічної діяльності на двосторонньому й багатосторонньому рівнях.
7. Які форми міжнародної міжфірмової кооперації ви знаєте?
8. Чим відрізняється спеціалізація від кооперації? Який між ними зв'язок?
9. Наведіть основні види міжнародного бізнесу.
10. Чим відрізняється лізинг від факторингу?
11. Що таке зворотний регрес?
12. Які існують види лізингу?
13. Які сутнісні відмінності між торгівлею та міжнародною інвестиційною діяльністю?
14. Охарактеризуйте причини та тенденції міжнародної інвестиційної діяльності.
15. Які новітні тенденції властиві фінансовому ринку?

Питання для осмислення та дискусії

1. Багато хто визнає, що наявність у країні великих транснаціональних компаній робить економіку цієї країни більш впливовою та стійкою. З іншого боку, досить часто, щоб стати транснаціональною, на національному ринку компанія має стати монополістом. Як, на вашу думку, вирішувати питання щодо суперечності між бажанням мати в країні велику транснаціональну

компанію та намаганням обмежити монополізм заради підтримки конкуренції?

2. У чому можуть бути переваги лізингу порівняно з простим кредитуванням? У чому тут вигравш для кредитора та позичальника?

3. Тривалий час вважалося, що інтеграція – це безальтернативний шлях розвитку світової економіки. Однак в останні роки активізувалися процеси дезінтеграції? Які приклади дезінтеграції ви знаєте? Чи можливо виділити якісь спільні причини дезінтеграції, чи у кожному випадку вони специфічні?

Теорії міжнародної торгівлі

Питання, які розкривають зміст теми

- 4.1. Концепції меркантилізму, протекціонізму, фритрейдерства.
- 4.2. Теорії А. Сміта і Д. Рікардо.
- 4.3. Модель Хекшера-Оліна.
- 4.4. Альтернативні теорії торгівлі.
- 4.5. Ціноутворення та розподіл доходів у міжнародній торгівлі.
- 4.6. Міжнародна торгівля та економічне зростання.

4.1. Концепції меркантилізму, протекціонізму, фритрейдерства

Меркантилізм – домінуючий напрям економічної думки та різновид економічної політики, властивий перехідній добі первісного нагромадження капіталу. Джерело багатства – гроші. Кількість грошей обмежена. Тому потрібно більше продавати та менше купувати.

Держава має підтримувати позитивний торговий баланс

Для запобігання надмірному імпорту пропонували проводити політику протекціонізму

Заборонити вивезення сировини, яка не видобувається всередині країни

Заборонити колоніям торгувати з іншими країнами

Зовнішньоторговельна політика держави – система загальнодержавних заходів, спрямованих на оптимізацію торгового і платіжного балансів країни, досягнення стійкого економічного зростання і підвищення національної конкурентоспроможності на світовому ринку.

Протекціонізм: використовується при загрозі виникнення на ринку надвиробництва, для підтримки вітчизняних виробників

Фритрейдерство: використовується при виникненні на національному ринку дефіциту, за наявності сильної конкурентної позиції вітчизняних виробників

Протекціонізм (від лат. *protectio* – заступництво, захист) – економічна політика держави, спрямована на захист вітчизняної економіки від іноземної конкуренції.

→ Перевищення експорту товарів над імпортом.

→ Підтримка експансії торговельного капіталу, стимулювання створення монопольних торговельних об'єднань.

→ Захист та стимулювання розвитку національної промисловості, збільшення виробництва товарів на експорт, надання пільг експортерам (привілеїв, монопольних прав, експортних премій, субсидій тощо).

→ Обмеження імпорту готової продукції, особливо предметів розкоші шляхом встановлення високих ввізних митних зборів, квот, тарифів.

→ Заборона або обмеження вивезення сировини та стимулювання її ввезення.

→ Удосконалення флоту, розвиток мореплавства тощо.

Інструменти протекціонізму

Тарифне регулювання: *мити*

Нетарифне регулювання: *імпортні квоти, експортні субсидії, компенсаційні пільги, експортні податки, антидемпінгове регулювання, технічні та санітарні вимоги тощо*

Фритрейдерство (від англ. *free* – вільний, *trade* – торгівля) – напрям в економічній теорії, політиці та господарській практиці, орієнтований на вільну торгівлю та невтручання держави у приватнопідприємницьку діяльність. Являє собою політику, в якій тарифи та інші бар'єри на шляху між націями скасовуються.

4.2. Теорії А. Сміта і Д. Рікардо

Теорія абсолютних переваг Адама Сміта

– *Кожна країна має спеціалізуватися на виробництві продукції, при випуску якої вона має абсолютні переваги (національні витрати нижчі за світові).*

– *Експорт є позитивним фактором для економіки країни, тому що забезпечує збут надлишку продуктів, які не можуть бути продані на внутрішньому ринку.*

ПРИКЛАД

Розглянемо цю теорію на прикладі Білорусі й України. Нехай у розрахунку на один трудовдень у Білорусі збирають 1 т картоплі і 500 кг пшениці, а в Україні – 700 кг картоплі і 1,5 т пшениці. У разі повної спеціалізації Білорусі на картоплі (дешевше, ніж в Україні, тобто є абсолютні переваги) та повної спеціалізації України на пшениці (дешевше, ніж в Білорусі, тобто є абсолютні переваги), в Білорусі будуть збирати 2 т картоплі, а в Україні будуть збирати 3 т пшениці. Білорусь буде залишати собі 1 т картоплі, а 1 т обмінювати в Україні на 1,5 т пшениці. Таким чином чистий виграш України – 300 кг картоплі (в результаті обміну має 1 т картоплі та 1,5 т пшениці), чистий виграш Білорусі 1 т пшениці (в результаті обміну має 1 т картоплі та 1,5 т пшениці).

А як бути, якщо в країні немає жодного виробництва, яке забезпечувало б витрати, нижче світових цін?

Теорія порівняльних переваг Давида Рікардо

– *Країна має експортувати таку продукцію, при виробництві якої порівняльні витрати найнижчі, і купувати таку, при виробництві якої порівняльні витрати найвищі.*

– *Порівняльні витрати – це відношення внутрішніх витрат на виробництво продукції до цін світового ринку.*

ПРИКЛАД
Витрати на виробництво

Країна	Сукно (25 м)	Вино (50 л)
Португалія	90 у.о.	80 у.о.
Англія	100 у.о.	120 у.о.

Розрахунок абсолютних витрат

Країна	Сукно (1 м)	Вино (1 л)
Португалія	90 / 25 = 3,6 у.о.	80 / 50 = 1,6 у.о.
Англія	100 / 25 = 4 у.о.	120 / 50 = 2,4 у.о.

Португалія має абсолютні переваги і при виготовленні сукна, і при виготовленні вина. Щоб з'ясувати, на чому в такому разі потрібно спеціалізуватися Англії, необхідно розрахувати порівняльні витрати.

Порівняльні витрати = Витрати усередині країни / Ціни світового ринку

Країна	Сукно (1 м)	Вино (1 л)
Португалія	$(90:25) / (100:25) = 0,9$ у.о.	$(80:50) / (120 / 50) = 0,67$ у.о.
Англія	$(100:25) / (90:25) = 1,11$ у.о.	$(120:50) / (80:50) = 1,5$ у.о.

Оскільки $(1,11 - 0,9) < (1,5 - 0,67)$, то Англія буде спеціалізуватися на виробництві сукна, експортувати його в Португалію, а на виручені кошти купляти необхідний об'єм вина та імпортувати його. Витрати на виробництво сукна в Англії ближчі до світових, ніж витрати на виробництво вина.

Або:

Порівняльні витрати (сукно) = Абсолютні витрати (сукно) / Абсолютні витрати (вино).

Порівняльні витрати (вино) = Абсолютні витрати (вино) / Абсолютні витрати (сукно).

Країна	Сукно (1 м)	Вино (1 л)
Португалія	$(90:25) / (80:50) = 2,25$ у.о.	$(80:50) / (90 / 25) = 0,44$ у.о.
Англія	$(100:25) / (120:50) = 1,67$ у.о.	$(120:50) / (100:25) = 0,6$ у.о.

Оскільки $1,67 < 2,25$, то Англія буде спеціалізуватися на виробництві сукна, експортувати його в Португалію, а на виручені кошти купляти необхідний об'єм вина та імпортувати його. Переміщення праці та капіталу з виробництва вина у виробництво сукна дозволить Англії завдяки обміну на сукно отримати вино з Португалії, витративши 100 у.о., а не 120, тобто зекономити 20 у.о.

Відповідно Португалія буде спеціалізуватися на виробництві вина.

Допущення теорії порівняльних переваг

- Теорія виходить з наявності двох країн і двох товарів.
- Передбачає досконалу конкуренцію.
- Виходить із постійних витрат виробництва.
- Передбачає відсутність транспортних витрат.
- Не враховує дію НТР.
- Виходить з наявності повної взаємозамінності ресурсів при їх альтернативному використанні.

4.3. Модель Хекшера-Оліна

Теорія порівняльної спрямованості факторами Хекшера-Оліна (факторних переваг) – кожна країна має спеціалізуватися на виробництві продукції, випуск якої вимагає інтенсивного використання надлишкових факторів виробництва, та імпортувати продукцію інтенсивного використання дефіцитних для неї факторів виробництва. Країни, що володіють великим капіталом, мають експортувати капіталомісткі товари та імпортувати трудомісткі.

Якщо в Україні надлишковим фактором виробництва є земля, а в Китаї надлишковим фактором виробництва є праця (люди), то Україна має спеціалізуватися на виробництві пшениці (потребує інтенсивного використання фактора землі), а Китай має спеціалізуватися на виробництві сукна (потребує інтенсивного використання фактора праці). Україна буде експортувати пшеницю, а імпортувати сукно. Китай навпаки.

Допущення теорії Хекшера-Оліна

- Існує дві країни (A і B), два товари (I і II) і два фактори виробництва (праця L і капітал K). Кожна країна по-різному забезпечена факторами.
- Товар I є трудомістким, а товар II – капіталомістким у кожній країні.
- У країнах однакові переваги (смаки) споживачів.
- Економіка країн характеризується досконалою конкуренцією.
- Транспортні витрати відсутні.
- Виробництво обох товарів у кожній країні характеризується постійною віддачею від масштабу (збільшення кількості праці і капіталу, які використовуються у виробництві будь-якого товару, збільшує випуск товару в тій же пропорції).
- Технології обох країн однакові.
- Кожна з країн по-різному наділена факторами виробництва.

Стандартна модель Хекшера-Оліна може бути доповнена такими трьома теоремами:

- теоремою Хекшера-Оліна-Самуельсона;
- теоремою Столпера-Самуельсона;
- теоремою Т. Рибчинського.

Теорема Хекшера-Оліна-Самуельсона

У результаті торгівлі відносні ціни на товари, які беруть участь у торгівлі, мають тенденцію до зближення

Якщо змінюється відносна ціна трудомісткого товару, то як зміниться або зміниться взагалі відносна ціна самої праці в працenasиченій країні?

Вирівнювання в результаті торгівлі відносних цін на товари приводить до вирівнювання цін і на гомогенні фактори виробництва, за допомогою яких ці товари були зроблені.

Теорія руху капіталу Р. Нурксе та К. Іверсена

Перелив капіталу з одного господарства в інше буде відбуватися доти, поки він рівномірно не розійдеться по країнах, вирівнюючи його граничну продуктивність, а отже, вирівнюючи загальний рівень економічного розвитку окремих країн.

Передумови теореми Столпера-Самуельсона

- країна виробляє два товари (пшеницю і сукно), використовуючи два фактори виробництва (землю і працю);
- жоден з товарів не використовується для виробництва іншого;
- досконала конкуренція;
- для виробництва одного з товарів (пшениця) інтенсивно використовується земля, а другий (сукно) є трудомістким як в умовах зовнішньої торгівлі, так і без неї;
- обидва фактори можуть переміщатися між секторами (але не між країнами);
- встановлення торгових відносин призводить до зростання відносної ціни на пшеницю.

Теорема Столпера-Самуельсона

Вільна торгівля неминуче приводить до зростання винагороди фактора, що інтенсивно використовується у виробництві товару, ціна на який зростає, і зниження винагороди фактора, що інтенсивно використовується у виробництві товару, ціна на який падає, незалежно від того, яка структура споживання цих товарів власниками факторів виробництва.

Ціна тканини зросла → зарплата виросла, рента впала

Теорема Т. Рибчинського

При незмінних світових цінах і наявності тільки двох секторів в економіці розширення використання надлишкового фактора в одному з них призводить до скорочення виробництва в іншому.

Зростання величини праці → збільшення виробництва одягу, зменшення виробництва автомобілів

«Голландська хвороба» як окремий випадок теореми Т. Рибчинського

Економічна модель «голландської хвороби» була розроблена в 1982 р. австралійським економістом В. Корденом і його ірландським колегою П. Нири. Відповідно до цієї моделі економіка поділяється на три сектори: сектор неторговельних товарів і послуг, які не можуть бути переміщені між країнами; бурхливо зростаючий сектор торговельних товарів (зазвичай сировина); незростаючий сектор торговельних товарів (доступні для експорту та імпорту). При виникненні різкого зростання сировинного сектора той починає забирати трудові ресурси у промислового сектора, в якому відбувається так звана «пряма деіндустріалізація». Крім того, високі доходи працюючих у сировинному секторі людей підвищують споживання, а отже, і попит на неторговельні товари і послуги, що викликає зростання цін на них і перетікання трудових ресурсів з промисловості в сферу послуг. У промисловості при цьому виникає ефект «непрямої деіндустріалізації». Результатом «голландської хвороби» стає бурхливе зростання видобувного сектора і сфери послуг на фоні стагнації та падіння виробництва в обробному секторі.

4.4. Альтернативні теорії торгівлі

Парадокс В. Леонтьєва

Досить часто країна з відносним дефіцитом фактора виробництва (наприклад, праці) експортує продукцію, виробництво якої передбачає інтенсивне використання саме цього фактора.

Парадокс Леонтьєва є серйозним попередженням від прямолінійного використання теорії Хекшера-Оліна і необхідності врахування додаткових обставин, серед яких можна відзначити такі:

– *Неоднорідність робочої сили, яка може істотно відрізнятися за рівнем кваліфікації, з цієї причини в експорті промислово розвинутих країн може відобразитися відносна надлишковість висококваліфікованої робочої сили і фахівців, а в імпорті – відносний брак некваліфікованої робочої сили, в той час як країни, що розвиваються, експортують продукцію, що вимагає великих витрат некваліфікованої праці.*

– *Необхідність об'єднання, особливо в галузях добувної промисловості природних ресурсів з великими розмірами капіталу, тому експорт з багатьох країн, що розвиваються, багатих на природні ресурси, є капіталомістким, хоча капітал у цих країнах і не є відносно надлишковим фактором виробництва. Це пояснює ту обставину, що США, імпортуючи переважно сировину, імпортують капіталомісткі товари.*

– *Вплив на міжнародну торгівлю зовнішньоторговельної політики, що обмежує імпорт і стимулює виробництво та експорт продукції тих галузей, де використовуються дефіцитні фактори виробництва.*

Теорія життєвого циклу товару (Р. Верон)

Експорт товару з країни нововведення починається на фазі зростання, досягає свого максимуму на фазі зрілості з подальшим перенесенням виробництва в менш розвинуті країни.

Виділяють чотири етапи в життєвому циклі товару

Впровадження – створення технологічно складних товарів у країнах з більшим рівнем доходів і подальший експорт їх за кордон. На внутрішньому ринку попит буде невеликий, і лише з боку осіб з високими доходами. Технологія передбачає використання великої кількості висококваліфікованих працівників. Експорт буде незначним.

Розширення – уповільнення експорту, розвиток виробництва цих товарів у країнах з низьким рівнем доходу, що отримують порівняльні переваги через низьку заробітну плату. Попит на внутрішньому ринку швидко розширюється, починається серійний випуск великих партій нового товару, з'являється попит за кордоном, починається закордонне виробництво завдяки передаванню технології.

Зрілість – зростає виробництво цих товарів у країнах з нижчим рівнем доходу, вони отримують статус чистих експортерів. Попит на внутрішньому ринку насичений. Виробництво повністю стандартизується, що дозволяє використовувати менш кваліфіковану робочу силу, знизити витрати та ціни, переводити повністю виробництво на зарубіжні компанії, які починають поставляти товар, в тому числі на ринок країни, де товар з'явився.

Старіння – країни з більшим рівнем доходу стають чистими імпортерами зазначених товарів (переваги в розвитку технологій нижчі від переваг низької заробітної плати) і одночасно починають виробляти якісно новий продукт. Продукція старіє, виробництво скорочується, подальше зниження цін вже не приводить до підвищення попиту, як це було на стадії зрілості.

Відповідно до цієї теорії, країни спеціалізуються на виробництві та експорті одного і того ж товару на різних стадіях зрілості залежно від ступеня економічного розвитку цієї країни.

Теорія конкурентних переваг М. Портера

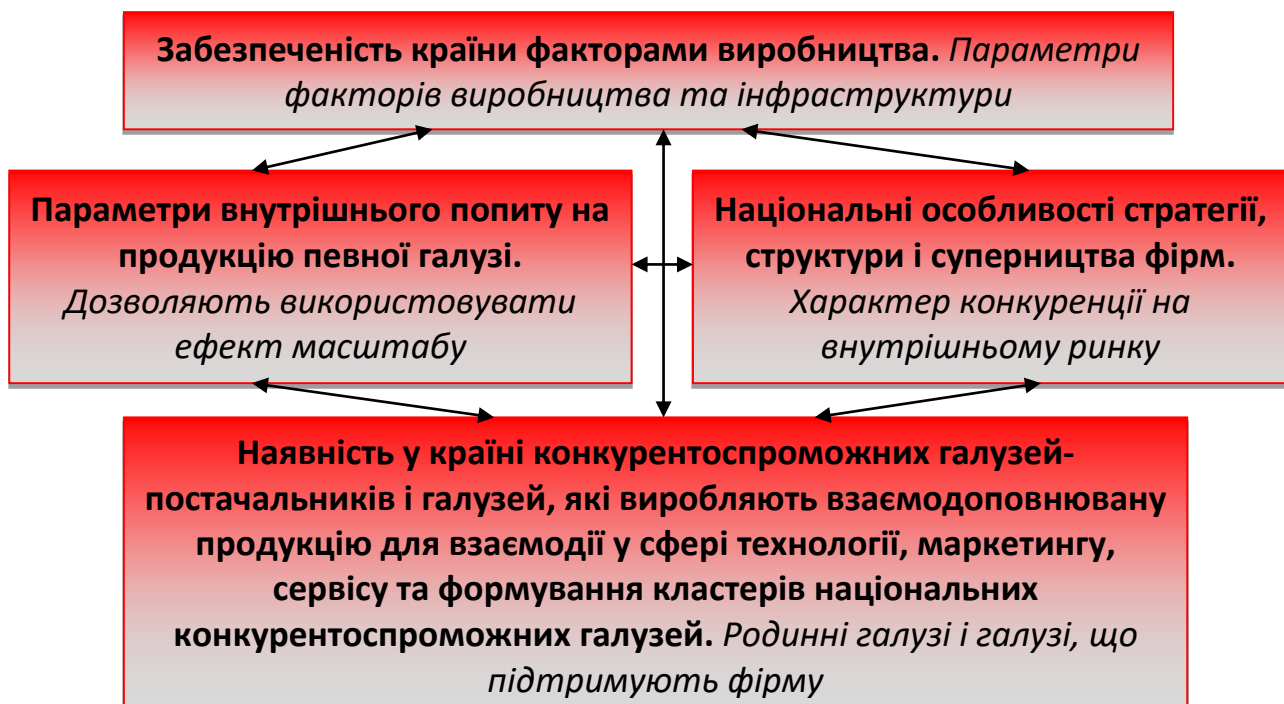
В основі міжнародної торгівлі лежать конкурентні переваги фірм, і напрями зовнішньоторговельних потоків визначаються конкурентною стратегією фірми.

У цей час концепція порівняльних переваг на підставі факторів виробництва не повною мірою пояснює структуру експорту та імпорту. Основна частина світової торгівлі припадає на взаємну торгівлю між розвинутими індустріальними країнами, які однаковою мірою мають у своєму розпорядженні фактори.

Теорія порівняльних переваг, на думку М. Портера, не враховує масштабів економіки різних країн, диференціацію товарів за ринками збуту, а також передбачає, що технологія виробництва скрізь однакова, заперечує переміщення таких факторів, як кваліфікована робоча сила і капітал.

У сучасному світі у сфері міжнародної торгівлі конкурують не країни, а фірми з певними інноваційними можливостями. Глобалізація галузей промисловості усуває залежність фірм певної країни від наявності та кількості в країні тих чи інших факторів. Для успіху на світовому ринку необхідно з'єднання правильно обраної конкурентної стратегії фірми з конкурентними перевагами країни.

Детермінанти конкурентної переваги

До факторів, які впливають на рівень конкурентоспроможності нації, також можна віднести:

- Роль уряду – державна підтримка експортних галузей, надання їм пільгового кредитування та оподаткування, розвиток конкурентного середовища в країні тощо.

- Випадкові обставини – зміни умов інвестування, інновації, природно-кліматичні умови, що призводять до коливань витрат виробництва національної продукції щодо світового рівня.

Нефакторні моделі міжнародної торгівлі

- Модель з урахуванням різної інтенсивності факторів: на відміну від моделі Леонтьєва, який робив розрахунки щодо продукції, яка заміщувала імпорт, а не фактичних витрат зарубіжних виробників, ця модель спирається на розрахунки за реального імпорту.

- Модель з урахуванням особливості попиту: надлишок капіталу, обумовлюючи капіталомістке споживання, спричиняє його нестачу для експорту і, таким чином, формує велику трудомісткість товарів, що експортуються.

- Модель з урахуванням неоднорідності факторів: виділення «фізичного» і «людського» капіталу; обґрунтування переважаючої значущості кваліфікованої праці тощо.

- Модель з урахуванням нових факторів: разом з працею і капіталом врахування також природних ресурсів.

Моделі неотехнологічного напрямку

Модель наукомісткої спеціалізації: обґрунтовує спеціалізацію розвинутих країн на виробництві та експорті наукомістких та високотехнологічних товарів, в обмін на імпорт сировини.

Моделі неотехнологічного напрямку

– Модель технологічного розриву: країна, в якій спочатку з'явилося технічне нововведення, має порівняльну перевагу. Нова технологія дозволяє виробляти товари з меншими витратами. Підприємець у країні новатора протягом певного часу володіє так званою квазімонополією і отримує додатковий прибуток, експортуючи новий товар, навіть при однаковій наділеності факторами виробництва. У результаті технічних нововведень між країнами, що ними володіють і не володіють, утворюється технологічний розрив. І поки розрив не подоланий, торгівля між країнами новими товарами або товарами, виробленими за новою технологією, буде продовжуватися.

– Модель економії на масштабах виробництва: за певної технології та організації виробництва довгострокові середні витрати скорочуються в міру збільшення обсягу продукції, що випускається, тобто виникає економія, обумовлена масовим виробництвом. Багато країн забезпечені факторами виробництва в подібних пропорціях. Тому в цих умовах їм буде вигідно торгувати між собою при спеціалізації в тих галузях, які характеризуються наявністю ефекту масового виробництва, що дозволяє виробляти продукт з меншими витратами і, отже, за нижчою ціною.

– Модель внутрішньогалузевої торгівлі: пояснює ту обставину, що розвинуті країни в рамках інтеграційних об'єднань торгують один з одним диференційованими товарами однієї галузі. Наприклад, німецькі автомобілі продавалися за кордоном і натомість купувалися японські.

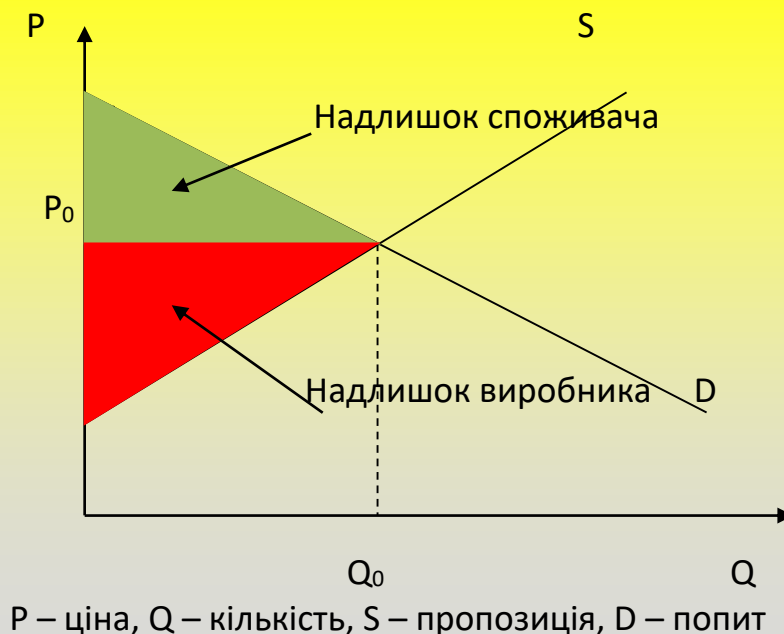
4.5. Ціноутворення та розподіл доходів у міжнародній торгівлі

В умовах ринкової економіки ціноутворення в зовнішній торгівлі, так само як і на внутрішньому ринку, здійснюється під впливом конкретної ринкової ситуації. У принциповому плані саме поняття ціни подібне для характеристики і внутрішнього, і зовнішнього ринків.

Ціна – це сума грошей, яку розраховує отримати продавець, пропонуючи товар чи послугу, і яку готовий заплатити за цей товар або послугу покупець.

Світова ціна – це грошове вираження інтернаціональної вартості товарів та послуг, що реалізуються на зовнішньому ринку. Ключовою особливістю міжнародної ціни на відміну від внутрішньої є множинність, коли на один і той же товар можуть встановлюватися різні ціни.

Надлишок споживача і надлишок виробника

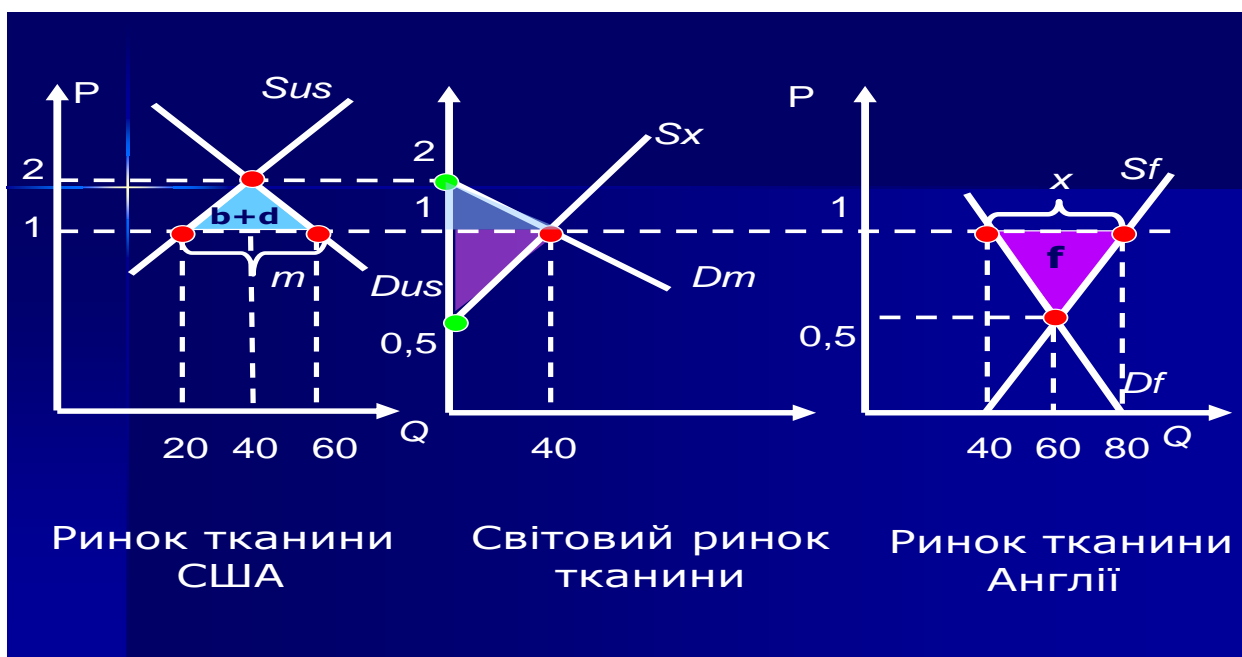
Надлишковий попит визначається виникненням дефіциту тканини на американському ринку і характеризує обсяг можливого імпорту за визначеною ціною. Ринкова кон'юнктура, що характеризується надлишковою пропозицією на англійському ринку, визначає умови можливого експорту. Таким чином світова ціна визначається точкою перетину кривих надлишкового попиту D_m та надлишкової пропозиції S_x .

$$D_m = D_{us} - S_{us},$$

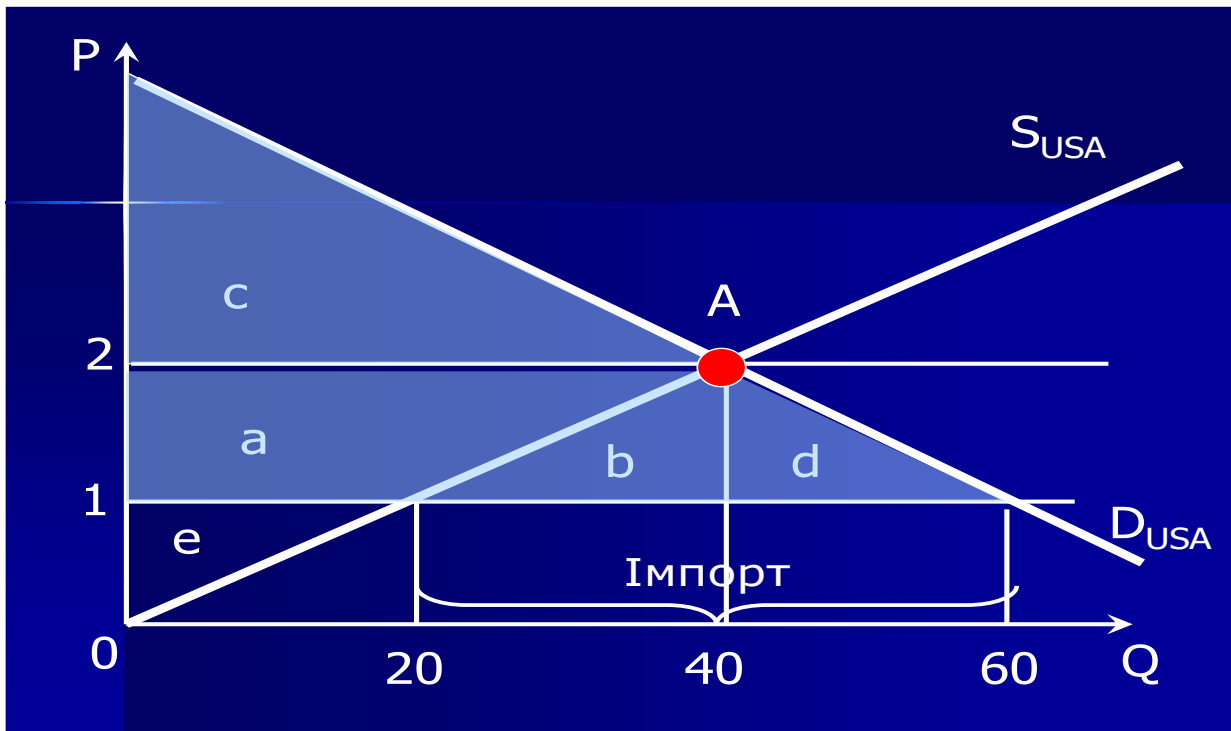
де D_{us} – попит на ринку США; S_{us} – пропозиція на ринку США.

$$S_x = S_f - D_f,$$

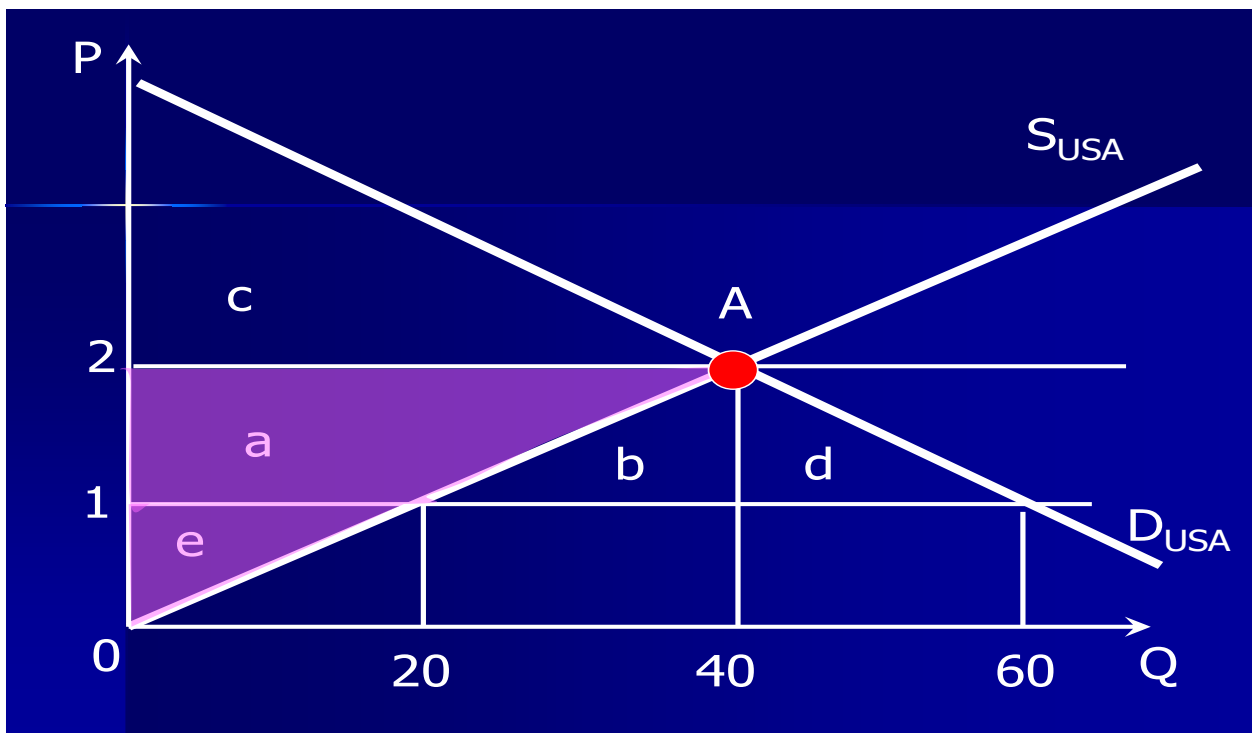
де S_f – пропозиція на ринку Англії; D_f – попит на ринку Англії.

Після встановлення світових цін (ринок США)

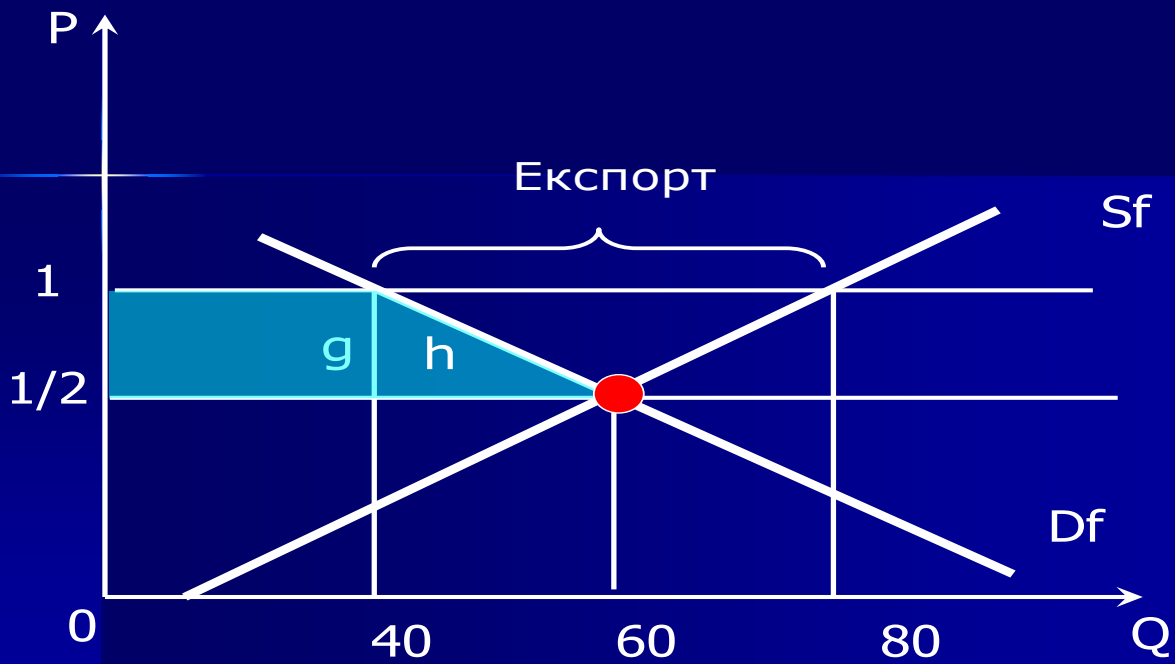

Споживчий надлишок зростає на площу (a+b+d), а втрати виробників становитимуть область (a). Чистий вигравш США становитиме область (b+d).

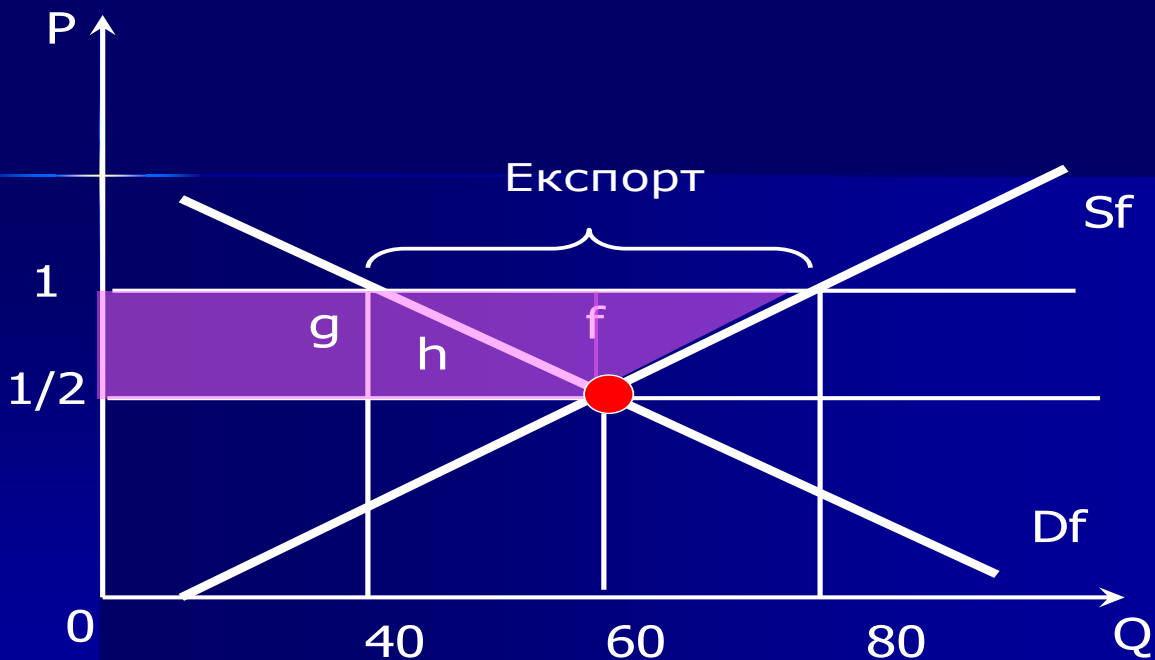

Після встановлення світових цін (ринок Англії)

Програш споживача

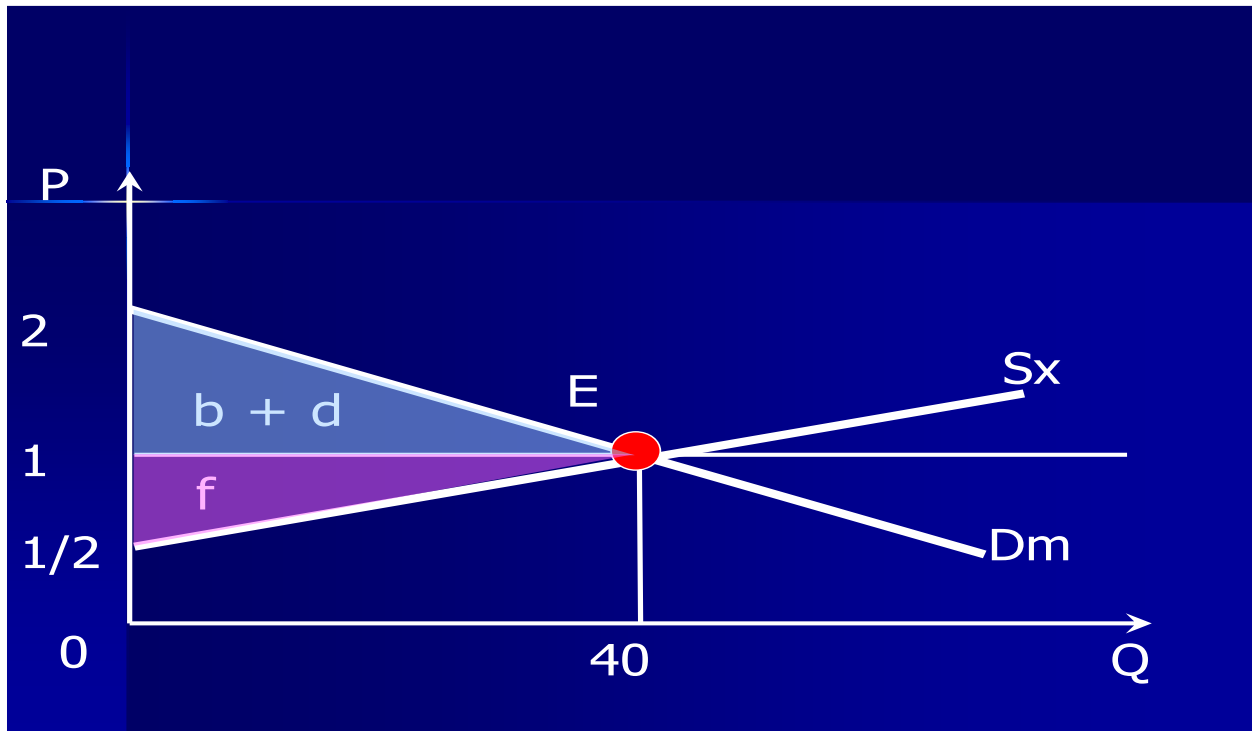

Виграш виробника

Споживчий надлишок зменшується на площу $(g+h)$, а виграш виробників становитиме область $(g+h+f)$. Чистий виграш Англії становитиме область (f) .

Світовий ринок

Розвиток зовнішньої торгівлі означає, що в експортних галузях виробництво розширюється, а ціна експортної продукції зростає до рівня світової. Попит на фактори виробництва в цих галузях зростає, а також зростають ціни на ці фактори. І навпаки, у галузях, які конкурують з імпортом, відбуваються протилежні процеси.

Чим більше той чи інший фактор спеціалізований на експортному виробництві, тим більше він виграє від вільної торгівлі.

Показник ступеня експортної спеціалізації фактора

$$S_{j,x/m} = (Q_{ix} - Q_{im}) / Q_i,$$

де Q_{ix} – частка доходу i -го фактора в загальній вартості експорту;

Q_{im} – частка доходу i -го фактора в загальній вартості конкуруючої з імпортом продукції, рівної за обсягом імпорту;

Q_i – частка доходу i -го фактора в сумарному національному доході.

Фактори ціноутворення

Загальноекономічні:

(Діють незалежно від виду продукції і конкретних умов її виробництва і реалізації)

- економічний цикл;
- стан сукупного попиту та пропозиції;
- інфляція.

Фактори ціноутворення

4.6. Міжнародна торгівля та економічне зростання

У цьому питанні поєднаємо проблеми економічного зростання і зовнішньоторговельної спеціалізації і вигод від неї і подивимося, які зміни можуть відбутися у зовнішній торгівлі в зростаючій економічній системі. При цьому економічне зростання ми будемо розглядати з точки зору зміни характеристик попиту і пропозиції.

Зміна попиту. Основний показник зміни попиту – зростання доходів на душу населення – тягне зрушення в структурі особистого споживання.

Зміна пропозиції. Зростання пропозиції факторів виробництва знаходить відображення в зміщенні кривих виробничих можливостей і кривих пропозиції в напрямі від початку координат.

Традиційно розрізняють

Збалансоване зростання

– **нейтральне зростання** можливе в тому випадку, коли всі фактори виробництва збільшуються пропорційно первісній величині. Ця ситуація характерна для ефекту постійної віддачі від масштабу. У таких нейтральних умовах зберігається та ж структура торгових потоків, ті ж пропорції і співвідношення цін. Змінюються тільки обсяги виробництва, зростає забезпеченість факторами.

Незбалансований зростання

– **експорторозширювальне зростання** має місце в тих галузях, де зростає обсяг виробництва експортної продукції. Це приводить до розвитку світової торгівлі і зменшення відносної ціни експортної продукції.

– **імпортозаміщувальне зростання** характерне для зростання обсягу виробництва у галузях, що конкурують з імпортом. Це сприяє зменшенню попиту і цін на імпортні товари, скорочення міжнародної торгівлі.

– **розорювальне зростання** виникає у випадку, коли підсумкове погіршення умов торгівлі ставить економіку в менш вигідне становище не тільки порівняно з варіантом інвестування в імпортозаміщувальні галузі, а й з вихідним варіантом до початку зростання факторів. Добробут країни при цьому стане меншим, ніж до зростання.

Вплив випереджаючого зростання фактора в одній галузі на інші
Зростання в одній з галузей призводить до скорочення виробництва в іншій галузі.

Цей факт доводиться в теоремі Рибчинського (зростання пропозиції одного з факторів виробництва призведе до непропорційно більшого відсоткового збільшення виробництва і доходів у тій галузі, для якої цей фактор використовується відносно більш інтенсивно, і до скорочення виробництва і доходів у галузі, в якій цей фактор використовується відносно менш інтенсивно).

Це відбувається тому, що кожен раз сектор, де найбільш інтенсивно використовується здешевлений фактор, відтягує з інших секторів всі мобільні фактори.

Завдання для контролю знань

1. З'ясуйте першопричини, які породжують міжнародну торгівлю.
2. З якою метою вивчаються теорії міжнародної торгівлі?
3. Як впливають на попит і пропозицію зміни в умовах торгівлі і чому?
Аргументуйте свою відповідь.
4. Наведіть приклади протекціонізму в сучасному світі.
5. Поясніть, чому парадокс Леонтьєва розвинув та збагатив теорію Хекшера-Оліна.
6. Які передумови використовуються в теоремі Столпера-Самуельсона?
7. Спробуйте провести паралелі між парадоксом Леонтьєва і теорією життєвого циклу товарів?
8. Що таке «голландська хвороба» та з яким видом економічного зростання пов'язане це явище?
9. Яка модель пов'язує торгівлю між країнами з існуванням відмінностей у рівнях їхнього технологічного розвитку?
10. Точкою перетину яких кривих визначається світова ціна?
11. Як здійснюється розвиток конкурентоспроможності експорту в різних країнах світу?
12. Від чого особливо залежить напрям зовнішньоторговельних потоків? Дайте характеристику змін у світових товарних потоках в другій половині ХХ ст. і розкрийте їх причини.
13. Як довго зможе проіснувати економіка без міжнародної торгівлі?

14. Охарактеризуйте детермінанти теорії конкурентних переваг М. Портера.

15. Змоделюйте ситуацію для кожного з видів економічного зростання.

Питання для осмислення та дискусії

1. Проаналізуйте товарну структуру українського експорту та імпорту. Яку з теорій міжнародної торгівлі можна підтвердити на підставі цього аналізу?

2. Якщо дійсно діє закон зближення національних цін на товари, які беруть участь у світовій торгівлі, то чому ж тоді навіть у країнах – членах ЄС зберігаються відмінності у рівні цін? Чим це можна пояснити?

Задачі для самостійного розв'язання

1. В наведеній нижче таблиці наведено дані щодо кількості праці, необхідної для виробництва одиниці продукту в країнах А та Б.

країна	Товар Х	Товар Y
А	1	2
Б	6	3

Кожна країна використовує 24 одиниці праці для виробництва товарів.

Припустимо також, що в умовах автаркії країна А виробляє 16 одиниць товару Х, та 4 одиниці товару Y, а країна Б виробляє 3 одиниці товару Х та 2 одиниці товару Y.

Питання:

1. Визначити, у виробництві яких товарів країни мають абсолютні та порівняльні переваги.

2. Визначити виробничі потужності країн та побудувати криві виробничих можливостей.

3. Визначити, як зміниться обсяг виробництва при спеціалізації країн на товарах з порівняльними перевагами. Обґрунтувати необхідність зовнішньоторговельних відносин для країн.

2. У країні А попит на тканину дорівнює $D_a = 80 - 2P$, а пропозиція $S_a = 10 + 10P$, де, P – ціна тканини (у.о.), а D та S – кількість тканини (млн м).

У країні Б попит та пропозиція відповідно $D_b = 20 - 8P$ та $S_b = 10 + 20P$.

Питання. Охарактеризуйте стан ринку тканини у двох країнах в таких ситуаціях:

- національні економіки закриті та ізольовані;

- країни інтегровані у світове суспільство та організували загальний ринок.

3. У результаті встановлення вільної міжнародної торгівлі внутрішня ціна на телевізори в Україні зросла з 10 тис. грн. до 12 тис. грн. До встановлення вільної торгівлі рівноважна кількість становила 80 тис. од. Після встановлення вільної торгівлі вітчизняне виробництво зросло до 150 тис. од., а попит скоротився до 55 тис. од. Прорахуйте програш (виграш) вітчизняного виробника телевізорів.

Змістовий модуль 2. МІЖНАРОДНИЙ РИНОК

Розділ 5

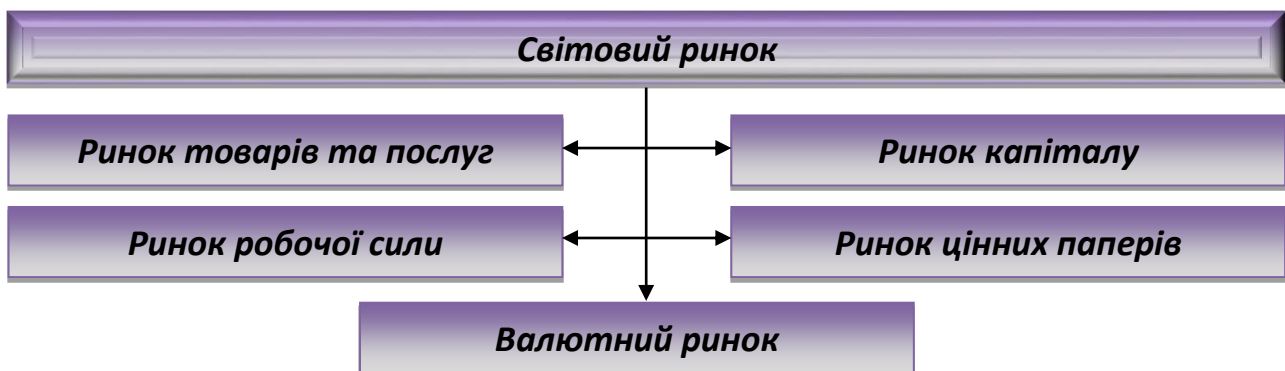
Світовий ринок товарів і послуг

Питання, які розкривають зміст теми

- 5.1. Світовий ринок: його сутність і структура.
- 5.2. Форми міжнародної торгівлі. Показники міжнародної торгівлі.
- 5.3. Основні види посередницьких операцій.

5.1. Світовий ринок: його сутність і структура

Світовий ринок – система обміну товарами і послугами, що виникла на основі міжнародного поділу праці й міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин. Функціонально світовий ринок є полем та результатом докладання праці, капіталу, природних та інших ресурсів. Організаційно цей ринок є сукупністю прямих взаємовигідних договорів, спрямованих на задоволення потреб у товарах та послугах та отримання доходу.

Суб'єктами світового ринку є державні органи різних рівнів, а також підприємства й організації, міжнародні організації, транснаціональні корпорації та міжнародні об'єднання, окремі особи.

Об'єктами світового ринку є товари й послуги, що обертаються в міжнародній торгівлі, фактори виробництва.

Еволюція світового ринку

Стародавній світ – Середньовіччя

- Домінування натурального господарства, традиційного суспільства.
- Формування внутрішнього ринку.

XV–XVI ст.

- Епоха Великих географічних відкриттів.
- Міжнародна торгівля непромисловими товарами.
- Формування національного і міжнародного ринків.

XVI–XVIII ст.

- Мануфактурне виробництво. Епоха первісного нагромадження капіталу. Модель «чистого капіталізму».
- Міжнародна торгівля промисловими товарами, послугами.
- Міграція капіталу.
- Міграція робочої сили.
- Початок формування світового ринку.

XIX – початок XX ст.

- Промисловий переворот. Затвердження індустріального суспільства. розвиток транспорту.
- Завершення формування світового ринку як сфери стійких товарно-грошових відносин між країнами, базований на міжнародному поділі факторів виробництва.

Початок XX – кінець 50-х рр. XX ст.

- Становлення змішаної економіки в розвинутих країнах.
- Територіальний переділ світу в результаті двох світових воєн.
- Формування світової економіки як глобальної економічної системи.

Друга половина XX ст. – сучасний етап

- НТР.
- Формування постіндустріального суспільства.
- Глобалізація, міжнародна економічна інтеграція.
- Формування міжнародної економіки як складної системи взаємопов'язаних національних економік, між- і наднаціональних інститутів, що їх обслуговують.

Інфраструктура світового ринку представлена міжнародними економічними, фінансово-кредитними установами і організаціями як загальносвітового (СОТ, Міжнародна торгова палата, Міжнародний валютний фонд), так і регіонального значення (Європейський банк реконструкції та розвитку тощо).

5.2. Форми міжнародної торгівлі. Показники міжнародної торгівлі

Форми міжнародної торгівлі

- Торгівля готовою продукцією.
- Торгівля виробами в розібраному вигляді.
- Торгівля комплектним обладнанням.
- Будівництво об'єктів «під ключ».
- Торгівля сировинними товарами.
- Торгівля послугами, зокрема:
  - 1) ліцензійна торгівля;
  - 2) міжнародний лізинг;
  - 3) інжиніринг (послуги з проєктування, консультування, сприяння в освоєнні техніки і технологій).
- Міжнародні товарні біржі та аукціони.

Показники розвитку міжнародної торгівлі

Показники обсягу

→ **Вартісний обсяг** зовнішньої торгівлі обчислюється за певний період часу в поточних цінах відповідних років з використанням поточних валютних курсів (value).

→ **Фізичний обсяг** зовнішньої торгівлі обчислюється в постійних цінах і дозволяє проводити необхідні зіставлення і визначати її реальну динаміку (volume).

→ **Зовнішньоторговельний оборот** – сума вартості експорту та імпорту тієї чи іншої країни.

→ **Світовий товарообіг** підраховується шляхом підсумовування тільки обсягів експорту всіх держав, традиційно в доларах США. Така методика підрахунку зумовлена тим, що експорт товарів усіх країн світу є одночасно імпортом цих країн (не враховуючи вартість транспорту і страхування вантажів), тому додавання цифр світового експорту й імпорту призводило б до подвійного рахунку.

Вартість світового імпорту завжди перевищує номінальну вартість експорту на суму вартості фрахту і страхування, тому що світовий експорт оцінюється на базі ціни FOB, а імпорт – на базі ціни CIF.

Показники обсягу

Експорт – за визначенням статистичної комісії ООН – це вивезення з країни товарів:

- 1) вироблених, вирощених або добутих у країні;
- 2) раніше ввезених з-за кордону і:
  - перероблених на митній території;
  - перероблених під митним контролем;
- 3) **реекспорт** – вивезення (експорт) товарів: раніше ввезених, але не перероблених в країні (з міжнародних товарних аукціонів, бірж, консигнаційних складів тощо).

Імпорт – за визначенням статистичної комісії ООН – це ввезення в країну товарів іноземного походження з країни-виробника або країни-посередника з метою:

- 1) кінцевого споживання;
- 2) переробки для вивезення або для кінцевого споживання;
- 3) для переробки під митним контролем;
- 4) ввезення товарів з територій вільних зон та приписних складів;
- 5) **реімпорт** – ввезення товарів, раніше вивезених, але не перероблених.

Генеральна торгівля – вартість зовнішньоторговельного обороту і вартість транзитних товарів.

Спеціальна торгівля – чистий зовнішньоторговельний оборот (ввезена або вивезена продукція). $СТ = ЗТО - реекспорт - реімпорт$.

Показники результативності

Умови торгівлі (terms of trade) – співвідношення індексів експортних цін країни та індексів імпорتنих цін.

$$ToT = \frac{Px}{Pim}$$

Якщо це співвідношення зростає, то кажуть, що умови торгівлі поліпшуються, так що кожна одиниця експорту оплачує більшу частину імпорту; і погіршуються, якщо співвідношення зменшується, так що на кожну експортну одиницю можна придбати меншу кількість імпорتنих одиниць.

Показники результативності

Коефіцієнт імпортої залежності країни – відношення обсягу імпорту певного товару до обсягу його споживання в країні. Імпорту залежність можна охарактеризувати як залежність країни від зовнішнього ринку в будь-яких товарах або їх груп внаслідок відсутності в країні необхідних для виробництва потужностей, сировини, кваліфікованих кадрів або з причин економічного і політичного характеру.

Коефіцієнт імпортої залежності (Z_{ij}) розраховується за формулою:

$$Z_{ij} = \frac{I_{ij}}{P_{ij}},$$

де I_{ij} – обсяг імпорту i -го товару в країну j ;

P_{ij} – обсяг споживання (реальна місткість ринку) i -го товару в країні j .

Обсяг споживання, у свою чергу, розраховується за формулою:

$$P_{ij} = Q_{ij} + I_{ij} - E_{ij},$$

де Q_{ij} – обсяг виробництва i -го товару в країні j ;

I_{ij} – обсяг імпорту i -го товару в країну j ;

E_{ij} – обсяг експорту i -го товару з країни j .

Індекс концентрації експорту (індекс Хіршмана)

застосовується у світових зіставленнях і показує, наскільки широкий спектр товарів експортує країна. При 239 класифікованих видах продукції (за методологією ООН), він має вигляд:

$$H_i = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^{239} \left(\frac{x_i}{x}\right)^2} - \sqrt{\frac{1}{239}}}{1 - \sqrt{\frac{1}{239}}},$$

де H_j – індекс концентрації експорту країни j (j – індекс країни);

239 – кількість видів продукції за класифікацією ООН;

i – індекс товару (від 1 до 239);

x_i – вартість експорту i -х товарів країною j ;

x – загальна вартість експорту країни j , яка розраховується за формулою:

$$x = \sum_{i=1}^{239} x_i.$$

Значення коефіцієнта розміщують у межах від 0 (позитивне значення, широкий спектр) до 1 (негативне значення, вузький спектр).

Показники результативності

Індекс чистої торгівлі показує за кожним з товарів (або товарній групі) рівень перевищення експорту над імпортом (при позитивному значенні індексу) або рівень перевищення імпорту над експортом (при від'ємному значенні індексу):

$$NT = \frac{E_i - I_i}{E_i + I_i}$$

де NT – показник чистої торгівлі;

E_i – експорт товару i ;

I_j – імпорт товару j .

Значення індексу розміщують в межах від -1 (негативне значення, товари тільки ввозяться) до 1 (позитивне значення, товари тільки вивозяться).

Сальдо торгового балансу – різниця між товарним експортом і товарним імпортом.

Сальдо балансу послуг – різниця експортом послуг та імпортом послуг.

Сальдо балансу поточних операцій – різниця між надходженнями від продажу товарів і послуг нерезидентам і всіма витратами резидентів на товари і послуги, надані іноземцями, а також чистими прибутками від інвестицій і чистими поточними трансфертами.

Показники структури

Товарна структура експорту – систематизація за певними ознаками сукупності товарів, що вивозяться з країни (групи країн, всіх країн світу).

Товарна структура імпорту – систематизація за певними ознаками сукупності товарів, що ввозяться в країни або групи країн.

Регіональні (географічні) структури експорту та імпорту характеризують розподіл товарних потоків (в обох напрямках) за місцями (країнами, регіонами) призначення або походження і класифікуються за структурами експорту та імпорту країни, структурами експорту та імпорту товару (або товарної групи), а також зовнішньою і внутрішньою структурами.

Показники структури

Індекс диверсифікації експорту – індекс відхилення товарної структури експорту країни від структури світового експорту.

Розраховується на базі абсолютного відхилення частки того чи іншого товару в експорті країни від його частки у світовому експорті.

$$S_j = \frac{\sum_{i=1}^n |h_{ij} - h_i|}{2},$$

де S_j – індекс диверсифікації експорту країни j ;

h_{ij} – частка i -го товару в загальному експорті країни j ;

h_i – частка i -го товару в загальному світовому експорті.

Значення індексу розміщують в межах від 0 (позитивне значення, структура експорту країни не відрізняється від світової) до 1 (негативне значення, структура експорту країни значно відрізняється від світової).

Використовується, як правило, для визначення відмінностей в структурі зовнішньої торгівлі країн, експорт яких є досить різнобічним.

Хоча індекс і характеризує кількісну відмінність товарної структури експорту країни від структури світового чи регіонального експорту, але на його підставі не можна засвідчувати, що структура експорту однієї країни краща або гірша за структуру експорту іншої.

Індекс географічної концентрації експорту (або імпорту) товару характеризує стан світового ринку конкретного товару за такими ознаками, як кількість експортерів (імпортерів) і питома вага основного експортера (імпортера). Цей індекс, відомий в економічній літературі як індекс Херфіндаля-Хіршмана, тим вищий, чим менше загальна кількість експортерів (імпортерів) і чим вище питома вага основного експортера (імпортера).

$$S_k = \sqrt{\sum_{j=1}^n \left(\frac{x_j^k}{x^k}\right)^2},$$

де S_k – індекс географічної концентрації експорту (імпорту) товару k ;

x_j^k – обсяг експорту (імпорту) товару k країною i ;

x^k – світовий експорт (імпорт) товару k ;

n – кількість країн-експортерів (або імпортерів).

Показники інтенсивності

Експортна квота. У міжнародних порівняннях експортна квота використовується не тільки для характеристики рівня інтенсивності зовнішньої торгівлі країни, а й для оцінки рівня відкритості національного господарства, участі в міжнародному поділі праці. Розраховується за формулою:

$$K_e = \frac{E}{\text{ВВП}} \times 100\%,$$

де K_e – квота експортна;

E – річний обсяг експорту країни;

ВВП – валовий внутрішній продукт країни за аналогічний період.

Використовуючи дані щодо експортної квоти країни аналітичною метою, слід враховувати такі закономірності:

- за стабільних (нормальних) умов відтворення експортна квота для кожної конкретної країни протягом певного історичного періоду зберігається більш-менш постійною;
- експортна квота тим більша, чим вище розвинуто продуктивні сили країни;
- у великих країнах експортна квота, як правило, менша, ніж у малих;
- за відносно однакового рівня розвитку продуктивних сил експортна квота тим більша, чим менший економічний потенціал країни;
- експортна квота країни тим вища, чим більш розвинуто її продуктивні сили, чим більше в її галузевій структурі виробництв з поглибленим технологічним поділом праці, чим менше її економічний потенціал і забезпеченість власними природними ресурсами.

Імпортна квота як частка імпорту у ВВП країни характеризує також рівень залежності країни від імпорту товарів і послуг.

$$K_i = \frac{I}{\text{ВВП}} \times 100\%,$$

де K_i – квота імпортна;

I – обсяг імпорту країни за певний рік;

ВВП – валовий внутрішній продукт країни за аналогічний період.

Показники інтенсивності

Зовнішньоторговельна квота:

$$K_{зт} = \frac{(E + I) \times 0,5}{\text{ВВП}} \times 100\%,$$

де $K_{зт}$ – квота зовнішньоторговельна;

E, I – обсяг відповідно експорту та імпорту країни за певний рік;

ВВП – валовий внутрішній продукт країни за аналогічний період.

Рівень внутрішньогалузевої торгівлі визначається як різниця загального обороту певної галузі й обсягу міжгалузевої торгівлі цієї галузі:

$$H_i = (E_i + I_i) - |E_i - I_i|,$$

де H_i – рівень внутрішньогалузевої торгівлі;

E_i, I_i – відповідно експорт та імпорт галузі i ;

$(E_i + I_i)$ – вартість зовнішньоторговельного обороту галузі i ;

$|E_i - I_i|$ – абсолютна вартість різниці між експортом та імпортом виробів певної галузі дорівнює обсягу міжгалузевої торгівлі галузі i .

Інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі між країнами визначається за формулою:

$$U_i = \frac{H_i}{E_i + I_i} \times 100\%,$$

де U_i – інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі між країнами;

H_i – рівень внутрішньогалузевої торгівлі;

E_i, I_i – відповідно експорт та імпорт галузі.

Значення показника перебуває в межах від 0 (внутрішньогалузевий обмін відсутній) до 100 (обмін має виключно внутрішньогалузевий характер).

Середній рівень інтенсивності внутрішньогалузевої обміну серед галузей певної країни або групи країн розраховується за формулою:

$$U_i = \sum_{i=1}^n \frac{(E_i + I_i) - |E_i - I_i|}{E_i + I_i} \times 100\%.$$

Обсяг експорту, імпорту або зовнішньоторговельного обороту на душу населення.

Показники ефективності

Макроекономічний показник ефективності зовнішньоторговельного обороту:

$$E_{то} = \frac{B_i}{B_e},$$

де $E_{то}$ – ефективність зовнішньоторговельного обороту;

B_i – економія витрат у результаті імпорту;

B_e – національні витрати на експорт.

Для національної економіки в цілому важливо, щоб національні витрати на експорт (B_e) були меншими за розмір економії витрат у результаті імпорту (B_i). Тільки в цьому випадку країна економить національну працю, беручи участь у міжнародному товарообміні.

Макроекономічний показник ефективності експорту:

$$E_e = \frac{V_e}{B_e},$$

де E_e – ефективність національного експорту;

V_e – валютна виручка від експорту товарів і послуг;

B_e – національні витрати на експорт.

Макроекономічний показник ефективності імпорту:

$$E_i = \frac{B_i}{V_i},$$

де E_i – ефективність національного імпорту;

B_i – економія витрат у результаті імпорту;

V_i – валютні витрати на імпорт.

**Показники ефективності зовнішньоторговельної операції
Економічний ефект імпорту:**

$$E_i = C_p - B_i,$$

де E_i – економічний ефект імпорту;

C_p – ціна реалізації імпортних товарів на внутрішньому ринку, грн;

B_i – витрати на імпорт товарів (контрактна вартість, митні платежі, податки і т.д.).

Економічна ефективність імпорту:

$$I_{ef} = C_p / B_i,$$

де I_{ef} – економічна ефективність імпорту.

Показники ефективності

Показники ефективності зовнішньоторговельної операції **Економічний ефект експорту:**

$$E_e = H_e - V_e,$$

де E_e – економічний ефект експорту;

H_e – гривневі надходження від експорту, які розраховуються шляхом перерахування валютної виручки в гривнях за курсом Національного банку України на день надходження валютної виручки, грн;

V_e – повні витрати підприємства на експорт, грн.

Економічна ефективність експорту:

$$E_{ef} = H_e / V_e,$$

де E_{ef} – економічна ефективність експорту.

Показники ефекту мають бути більшими за 0, а показники ефективності мають бути більшими за 1.

Рентабельність експорту:

$$P_e = H_e / C_e,$$

де C_e – собівартість виробництва експортного товару.

Показник рентабельності експорту має бути більшим за 1.

Сферою застосування **макроекономічних показників** є тільки аналітичні макроекономічні розрахунки з метою розробки та обґрунтування можливих варіантів торговельно-політичних заходів, спрямованих на реалізацію державних інтересів у розвитку зовнішньоторговельної діяльності країни.

Показники ефективності зовнішньоторговельної угоди доцільно розрахувати перед укладанням зовнішньоторговельних угод, при плануванні зовнішньоторговельної діяльності, а також для оцінки ефективності експортно-імпортних операцій за попередній період. Слід зазначити, що гіперболізація значення цих показників при прийнятті рішень у міжнародній торгівлі може викликати конфлікт між діями і маркетинговими цілями. Проникнення на нові зарубіжні ринки не завжди супроводжується високими показниками економічної ефективності, а орієнтація тільки на них може спонукати до передчасного виходу з ринку або припинення експорту поки нерентабельної продукції.

Показники динаміки

Показники динаміки – це будь-який з розглянутих вище показників, зміни якого (темпи зростання, темпи приросту) досліджуються за певний період (20, 10, 5 років, 1 рік по місяцях тощо). Наприклад:

Темпи зростання

Темпи зростання експорту

$T_{pe} = (E_{зп} / E_{бп}) \times 100\%$, де T_{pe} – темпи зростання експорту, $E_{зп}$ – обсяг експорту у звітному періоді, $E_{бп}$ – обсяг експорту в базовому періоді.

Темпи зростання імпорту

$T_{pi} = (I_{зп} / I_{бп}) \times 100\%$, де T_{pi} – темпи зростання імпорту, $I_{зп}$ – обсяг імпорту у звітному періоді, $I_{бп}$ – обсяг імпорту в базовому періоді.

Темпи зростання зовнішньоторговельного обігу

$T_{рзо} = (ЗТО_{зп} / ЗТО_{бп}) \times 100\%$, де $T_{рзо}$ – темпи зростання зовнішньоторговельного обігу, $ЗТО_{зп}$ – обсяг зовнішньоторговельного обігу у звітному періоді, $ЗТО_{бп}$ – обсяг зовнішньоторговельного обігу в базовому періоді.

Темпи приросту

Темпи приросту експорту

$T_{пре} = (T_{резп} / T_{ребп}) \times 100\%$, де $T_{пре}$ – темпи приросту експорту, $T_{резп}$ – темпи зростання експорту у звітному періоді, $T_{ребп}$ – темпи зростання експорту в базовому періоді.

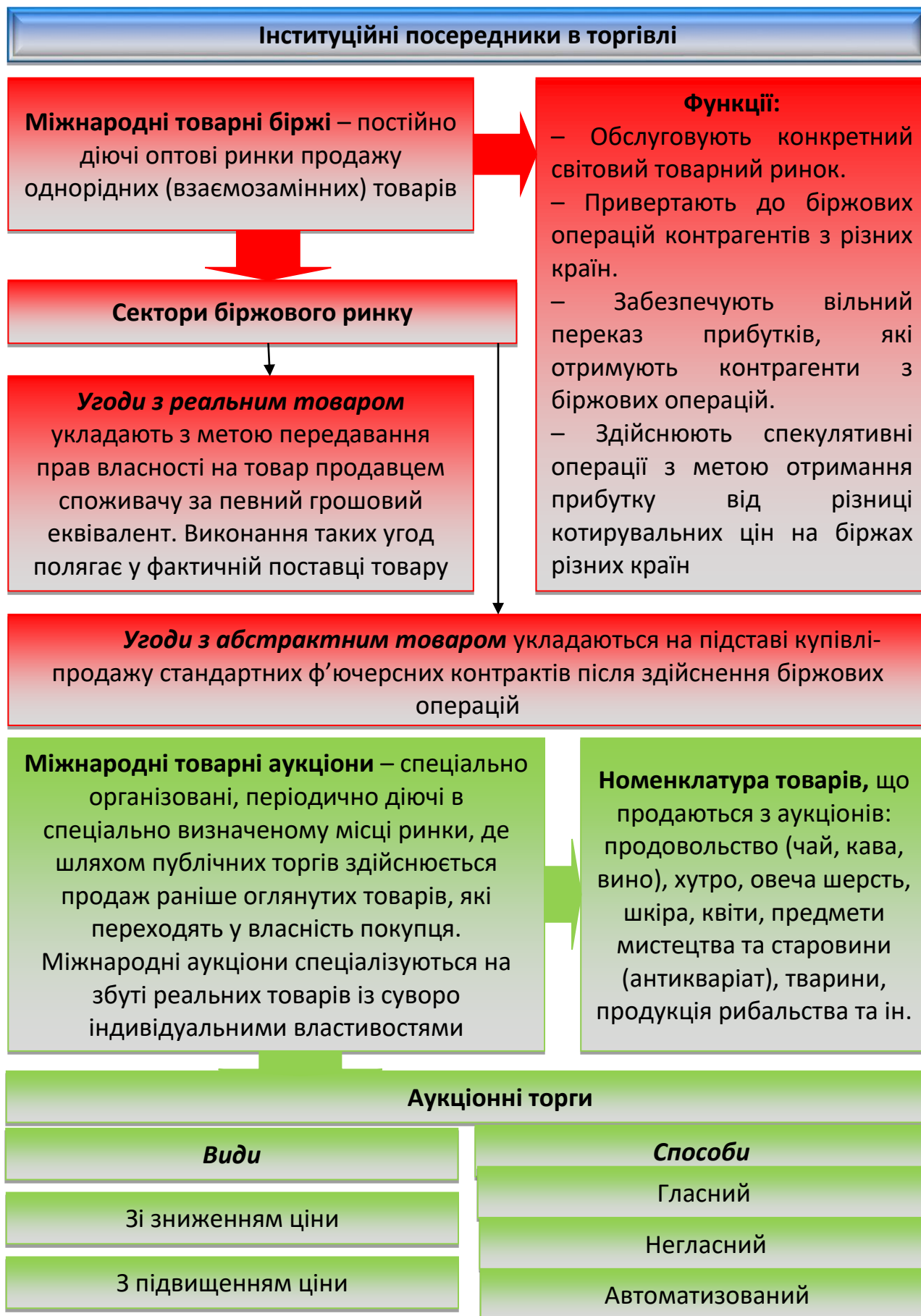
Темпи приросту імпорту

$T_{при} = (T_{різп} / T_{рібп}) \times 100\%$, де $T_{при}$ – темпи приросту імпорту, $T_{різп}$ – темпи зростання імпорту у звітному періоді, $T_{рібп}$ – темпи зростання імпорту в базовому періоді.

Темпи приросту зовнішньоторговельного обігу

$T_{прзо} = (T_{рзтозп} / T_{рзтобп}) \times 100\%$, де $T_{прзо}$ – темпи приросту зовнішньоторговельного обігу, $T_{рзтозп}$ – темпи зростання зовнішньоторговельного обігу у звітному періоді, $T_{рзтобп}$ – темпи зростання зовнішньоторговельного обігу в базовому періоді.

5.3. Основні види посередницьких операцій

Міжнародні торги – метод розміщення замовлень купівлі-продажу або підяду, за якого покупець (замовник) оголошує конкурс для продавців (підрядників) на товар (роботи) з раніше визначеними в спеціальному документі – тендері – техніко-економічними характеристиками і після порівняння отриманих пропозицій укладає договір з тим продавцем (підрядником), що запропонував більш вигідні умови для покупця (замовника)

Кваліфікаційні вимоги торгів:

- 1) технологічні, пов'язані зі здатністю продавця (підрядника) виконати замовлення на високому науково-технічному рівні;
- 2) фінансові (надійне фінансове становище продавця (підрядника) масштаби підрядної або торговельної діяльності, яку він здійснює, можливість здійснення фінансових операцій в іноземній валюті)

Класифікація міжнародних торгів

Виходячи з мотивів, цілей і статусу замовника:

- відкриті (публічні) торги (для всіх бажаючих фірм);
- відкриті торги з попередньою кваліфікацією;
- закриті торги («торги на запрошення»);
- одиничні торги

Залежно від оприлюднення результатів:

- гласні;
- негласні

Внутрішньокорпоративна торгівля – взаємна торгівля між підприємствами однієї корпорації, розташованими в різних державах.

Розглядається як взаємна зовнішня торгівля, проте вона істотно відрізняється від звичайної зовнішньої торгівлі (використання трансферних цін, особливі умови поставок, застосування внутрішньофірмових транспортних схем тощо).

Такий обмін характерний для підприємств, що входять у межі однієї ТНК.

За даними кінця XX – початку XXI ст. внутрішньофірмова торгівля становила близько 1/3 всієї міжнародної торгівлі.

Характерною особливістю сучасної світової торгівлі є широке розповсюдження так званої **зустрічної торгівлі**, на яку припадає близько 30% міжнародної торгівлі.

**Сенс простий:
«Якщо ви купите в мене, тоді я куплю у вас»**

Зустрічна торгівля – зовнішньоторговельні операції, при здійсненні яких у документах фіксуються тверді зобов'язання експортерів та імпортерів зробити повний або частково збалансований обмін товарами.

Ініціаторами розвитку зустрічної торгівлі є імпортери, які в умовах браку валюти можуть здійснювати закупівлі необхідних товарів з повною або частковою оплатою їх поставками своїх товарів.

Однією з особливостей зустрічної торгівлі є розширення практики зустрічних закупівель експортерами товарів, які не можуть бути ними використані у власному виробництві, а заздалегідь призначаються для подальшого продажу на зовнішньому або внутрішньому ринку.

Види зустрічної торгівлі

→ **Бартерні операції** – збалансований за вартістю прямий обмін товарами.

→ **Зустрічні закупівлі** – покупець надає продавцеві умови спочатку закупити що-небудь у нього, а потім на виручені гроші він придбає продукцію продавця. У контракті може обумовлюватися обсяг зустрічних закупівель, сума.

→ **Операції з давальницькою сировиною** – операція з переробки сировини проводиться в іншій державі.

→ **Компенсаційні угоди** – розвинута країна продає комплексне технологічне обладнання, а розрахунок за поставку ведеться виробленою продукцією.

→ **Викуп застарілої продукції** – застосовують розвинуті країни для розширення збуту. Фірма викуповує свою продукцію колишніх років випуску з урахуванням її вартості при купівлі нового зразка. Куплена продукція ремонтується і продається як така, що була у використанні.

Форми зустрічної торгівлі

Чистий бартер – угода нетривала і (як правило) обмежена обміном товару на товар.

Клірингова угода – грошових розрахунків (як правило) немає, угода має тривалий характер, і з обох сторін можуть брати участь групи товарів (списки), треті сторони до угоди не залучаються.

Світч – грошових розрахунків (як правило) немає, угода має тривалий характер, з обох сторін можуть брати участь групи товарів (списки), у врегулюванні взаємовідносин експортера та імпортера беруть участь треті сторони.

Офсет – грошові розрахунки передбачені, взаємні зобов'язання не обмежені тільки двосторонньою закупівлею товару.

Зустрічна закупівля – грошові розрахунки передбачені, експортер зобов'язаний закупити товар в імпортера, походження товару, що купується в імпортера, не пов'язане з використанням товару, придбаного в експортера.

Байбек (buy-back) – грошові розрахунки передбачені, експортер зобов'язаний закупити товар в імпортера, який виробляється імпортером з використанням товару, придбаного в експортера.

Завдання для контролю знань

1. Охарактеризуйте етапи еволюції світового ринку.
2. Опишіть структуру світового ринку.
3. Перелічіть відомі вам форми міжнародної торгівлі.
4. У чому полягають якісні відмінності між товаром і послугою?

Наведіть приклади.

5. Які об'єктивні і суб'єктивні фактори обумовлюють зростання обсягів міжнародної торгівлі? Відповідь аргументуйте.

6. Чому електронна торгівля на сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі стає її провідною рисою? Наведіть особливості електронної торгівлі.

Питання для осмислення та дискусії

1. Досить часто країна одночасно експортує та імпортує схожу продукцію. Наприклад, Україна і продає за кордон, і купує за кордоном пшеницю та метал. Чим можна пояснити існування таких, на перший погляд, «нераціональних» торгових потоків?

2. Оберіть будь-яку країну та, використовуючи офіційні статистичні джерела, дайте відповідь, наскільки сильно її економіка інтегрована у світове господарство, поррахуйте абсолютні та відносні показники обсягу, розрахуйте необхідні показники результативності та на їх підставі дайте характеристику сильним та слабким місцям країни на міжнародному ринку.

3. У міжнародній торгівлі досить широко використовуються так звані «трансфертні» ціни. Якою є сфера їх застосування? Чи можна брати ці ціни за орієнтир при плануванні очікуваного доходу при виході на міжнародний ринок будь-якої компанії?

Задачі для самостійного розв'язання

1. ВВП країни становить 160 млрд дол. Чистий експорт товарів та послуг склав 3 млрд дол. Загальний експорт на 15% більший, ніж імпорт. Розрахуйте зовнішньоторговельний оборот, експортну та імпортну квоту для цієї країни.

2. Українська компанія виробляє продукцію, собівартістю 200 грн за одиницю. На експорт було поставлено 6 тис. од. продукції, яка була реалізована за ціною 9 дол. за одиницю. Розрахуйте рентабельність цієї зовнішньоекономічної операції, якщо курс долара на момент отримання виручки склав 29 грн/дол.

Міжнародний науково-технологічний обмін

Питання, які розкривають зміст теми

- 6.1. Суть і форми міжнародного науково-технічного обміну (МНТО).
- 6.2. Основні форми і канали передавання технологій.
- 6.3. Види і особливості торгівлі інжиніринговими послугами.
- 6.4. Сучасні особливості міжнародного передавання науково-технічних розробок.

6.1. Суть і форми міжнародного науково-технічного обміну (МНТО)

Міжнародний технологічний обмін – це сукупність економічних відносин між іноземними контрагентами з приводу використання результатів науково-технічної діяльності, що мають наукову та практичну цінність.

У широкому сенсі: проникнення будь-яких науково-технічних знань і обмін виробничим досвідом між країнами.

У вузькому сенсі: передавання науково-технічних знань і досвіду, що належать до відтворення конкретних технологічних процесів.

Суб'єкти МНТО

– національні фірми, університети та науково-дослідні установи; – бізнес-центри, венчурні фірми, технополіси; – багатонаціональні корпорації;	– держави; – інтеграційні угруповання; – міждержавні утворення; – міжнародні організації.

Об'єкти МНТО

Технології – сукупність науково-технічних знань про поєднання різних факторів виробництва для забезпечення бажаного випуску товарів і послуг

Технологія продуктів

Технологія процесів

Технологія управління

Технологія в міжнародній економіці – значущий фактор виробництва, що відрізняється високою міжнародною мобільністю.

Міжнародні документи ООН трактують поняття «технологія» як:

- набір конструкторських рішень, методів і процесів виробництва товарів і надання послуг;
- матеріалізовані або упередметнені науково-технічні знання, наприклад, обладнання, машини та ін.

Процес передавання технології

Відбір і придбання технології

Адаптація і освоєння придбаної технології

Розвиток місцевих можливостей з удосконалення технології з урахуванням потреб національної економіки

Міжнародні науково-технічні відносини – відносини, що виникають між економічними суб'єктами різних країн з приводу виробництва, обміну і споживання науково-технічних розробок у сфері господарської діяльності.

ОСНОВА

Знання – індивідуалізований продукт пізнавальної діяльності людини і суспільства в цілому, що відображає у свідомості індивіда в суб'єктивній формі об'єктивні зв'язки і відносини навколишнього світу і може бути перетворений і використаний у процесі його свідомої діяльності. Інформація перетворюється в знання, коли людина її засвоює, творчо переробляє, використовує в процесі своєї діяльності.

Матеріальна основа, передумова міжнародного ринку технологій – міжнародний поділ технологій, відмінність у рівнях технологічної бази виробництва.

Наслідки міжнародного ринку технологій – міжнародне переміщення специфічного товару – технологій – згладжує технологічні відмінності між країнами.

Етапи розвитку МНТО

1. Використання нових технологій тільки на приватних підприємствах і продаж нової продукції на ринку (до промислового перевороту в XVIII ст.).
2. Використання нових технологій не тільки на приватних підприємствах, а й продаж їх іншим виробникам в умовах ускладнення фінансової, виробничої та ринкової ситуації (XVIII–XIX ст.).
3. Міжнародний обмін технологіями зростає до обсягів, які дозволили виділити його в окрему форму міжнародних економічних відносин, виникнення світового ринку технологій (середина XX ст.).

Науково-технічна революція (НТР) – корінний якісний стрибок у розвитку продуктивних сил людства, базований на перетворенні науки в безпосередню продуктивну силу суспільства.

В історії людства відомі чотири науково-технічні революції

Промислова революція: кінець XVIII початок XIX ст. – перехід до машинного виробництва на науковій основі (1750 р. – паровий двигун, перші залізниці).

Промислова революція: кінець XIX початок XX ст. – зміна енергетичної основи виробництва, автоматизація виробництва (1870–1900 рр. – електрика, двигун внутрішнього згоряння).

Промислова революція: середина XX ст. – технічний розвиток виробництва на науковій основі (1960-ті роки – ЕОМ, промислові роботи).

Промислова революція: останнє десятиліття XX ст. – перетворення технологій виробництва на основі електроніки, застосування біотехнологій (із середини 90-х років XX ст. – Інтернет).

Характерні риси НТР

1. Універсальність і всеосяжність.
2. Прискорення науково-технічних перетворень.
3. Підвищення вимог до рівня кваліфікації трудових ресурсів.
4. Військово-технічний характер.

Причини, що обумовили швидкий розвиток міжнародного обміну технологіями

На рівні країни – це нерівномірність розвитку країн світового господарства в науково-технічній сфері, що, перш за все, пов'язано з недостатнім обсягом витрат на НДДКР у більшості країн і з розбіжністю цілей їх застосування. У промислово розвинутих країнах придбання технології сприяє модернізації виробничого апарату в різних галузях. Для країн, що розвиваються – це спосіб подолання технологічної відсталості та створення власної промисловості, орієнтованої на задоволення внутрішніх потреб.

На рівні організацій (фірм) придбання технології сприяє: вирішенню конкретних економічних і науково-технічних проблем; подоланню вузькості науково-технічної бази окремого підприємства, нестачі виробничих потужностей та інших ресурсів; отриманню нових стратегічних можливостей у розвитку.

Основні цілі міжнародного науково-технічного співробітництва:

- збільшення обсягів виробництва;
- підвищення якості продукції;
- розширення надходження до країн передових технологій, ноу-хау;
- раціоналізація зовнішньої торгівлі, зокрема експорту;
- створення нових робочих місць і підвищення доходів працівників, перш за все висококваліфікованих.

Передумови і наслідки міжнародного обміну технологіями. Зацікавленість покупців

- 1) Покупець отримує суттєву економію коштів і часу, імпортуючи нові технології, порівняно із самостійними розробками в цій галузі.
- 2) Отримуючи нові технології, країна отримує можливість у короткі терміни ліквідувати своє технічне відставання в тій чи іншій галузі.
- 3) Оскільки в продаж надходять вже практично освоєні технології, покупець скорочує свої витрати і час на освоєння виробничого процесу, до того ж за допомогою продавця.

5) Імпорт технологій дозволяє оновлювати і розширювати виробництво, оскільки передавання технологій часто супроводжується припливом іноземних інвестицій.

6) Упровадження придбаної технології дозволяє створити антиімпортне виробництво і скоротити витрати на товарний імпорт.

7) Імпорт технологій дозволяє розраховувати на технічну або організаційну допомогу продавця в освоєнні нового продукту або процесу та ін.

Передумови і наслідки міжнародного обміну технологіями. Зацікавленість продавців

1) Порівняно з рухом товарів і капіталів, на міжнародному ринку технологій менше бар'єрів і обмежень, тому зовнішню експансію легше здійснити, продавши за кордон ліцензію, ніж домогтися освоєння нового ринку збуту навіть нової високотехнологічної продукції, тобто експорт технологій стає альтернативою торгівлі.

2) При продажу нових технологій своїм закордонним філіям ТНК не втрачають монопольне право на її використання і не послаблюють свої позиції на світовому ринку.

3) Експорт технологій є додатковим джерелом доходу, отримання якого дозволяє компенсувати частину витрат на розробку технологій, зокрема через продаж ліцензій.

4) Дозволяє отримувати прибуток від інноваційних продуктів, які пройшли пік життєвого циклу в країні походження, для впровадження яких відсутня належна виробнича база або внутрішній попит обмежений.

5) Часто супроводжується додатковими поставками обладнання, комплектуючих, сировини та ін., що збільшує товарний експорт країни (експортний ефект).

6) Іноді дозволяє отримати доступ до інших технологій, якими володіє іноземний партнер, через зустрічне («перехресне») ліцензування, встановити контроль над закордонною фірмою через умови ліцензійної угоди (обсяг виробництва, участь у прибутках тощо).

Сегменти світового ринку технологій

- Ринок патентів і ліцензій.
- Ринок науко- і технологічної продукції.
- Ринок високотехнологічного капіталу.
- Ринок науково-технічних фахівців.

6.2. Основні форми і канали передавання технологій

Переміщення технологій на міжнародному ринку технологій здійснюється за допомогою:

- **товарів**, у разі міжнародної торгівлі високотехнологічними товарами;
- **капіталу**, у разі міжнародної торгівлі капіталомісткими товарами;
- **праці**, в разі міжнародної міграції висококваліфікованих науково-технічних кадрів;
- **землі**, в разі міжнародної торгівлі природними ресурсами, для розробки яких використовувалися новітні науково-технічні засоби.

Основні канали передавання технологій

Внутрішньофірмові – закордонним філіям ТНК.

Міжфірмові – за ліцензійними, коопераційними, управлінськими та іншими довгостроковими угодами з іноземними фірмами.

Зовнішньоторговельні – разом з експортними поставками машин, устаткування й іншої промислової продукції.

Інструменти правового захисту інтелектуальної власності

Патент – документ, який засвідчує авторство і пріоритет розробника і надає йому монопольне право на використання новації протягом певного часу (зазвичай 15–20 років).

Ліцензія – дозвіл ліцензіара (власника патенту), що видається ліцензіату, який отримує у власність технологію або відповідні права на використання технологічних знань у виробництві на певний термін і за встановлену винагороду.

Ноу-хау – технічний досвід і секрети виробництва, інформація, яка має комерційну цінність.

Інструменти правового захисту інтелектуальної власності

Копірайт – захист від копіювання, головним чином творів мистецтва та літератури, використання у виробництві знань у вигляді рисунків, креслень тощо.

Товарний (фірмовий) знак або марка – розміщується на продукції фірми у вигляді рисунка, ініціалів засновника компанії, абрєвіатури, графічного зображення тощо, офіційно реєструється і забороняється до використання іншими фірмами без офіційного дозволу.

Основні форми передавання технологій

На некомерційній основі, якщо між сторонами не виникає грошових зобов'язань

Науково-технічні публікації – наукова, технічна й навчальна література, комп'ютерні банки даних, довідники й аналітичні дослідження, технічні стандарти й інструкції, фірмові каталоги, проспекти, патентні описи.

Особисті контакти вчених і фахівців у процесі обміну інформацією на міжнародних конференціях, виставках, симпозіумах, семінарах, а також у результаті відряджень за кордон, навчання, стажування.

Міграція вчених і фахівців, або так звана втеча мізків.

На комерційній основі, коли покупець оплачує передані продавцем науково-технічні знання

Патентна угода – продаж власником патенту прав на використання винаходу і на продаж ліцензій покупцеві патенту.

Основні форми передавання технологій

На комерційній основі, коли покупець оплачує передані продавцем науково-технічні знання

Ліцензійна угода – дозвіл ліцензіара (власника технології або прав промислової власності) на використання ліцензіатом (особою, що отримує технологію) винаходу, науково-технічного досягнення, технічних знань, виробничого досвіду, секретів виробництва тощо протягом певного терміну за обумовлену в ліцензійній угоді винагороду.

Форми виплати ліцензійної винагороди

- *роялті* – відрахування від доходу ліцензіата протягом усього періоду дій угоди;
- *паушальний платіж* – одноразовий платіж, не пов'язаний у часі з фактичним використанням ліцензії, а встановлений заздалегідь на основі експертних оцінок;
- *комбінований платіж*, що включає первинну суму у вигляді паушального платежу 10–15% від загальної ціни ліцензії та наступні періодичні відрахування роялті;
- *участь у прибутку (10–30%)*;
- *участь у власності (ТНК)*.

Ноу-хау – надання незапатентованих винаходів, що мають комерційну цінність і забезпечують певні переваги в конкурентній боротьбі.

Інжиніринг – надання технологічних знань, необхідних для придбання, монтажу і використання куплених або орендованих машин і устаткування.

Франчайзинг – угода про передавання франшизером торгового знака або торгової марки франшизі права на використання торгової марки, надання постійної технічної допомоги за певну плату.

Контракти «під ключ» – угоди на будівництво об'єкта, який після його повної готовності до експлуатації передається замовнику.

Основні форми передавання технологій

На комерційній основі, коли покупець оплачує передані продавцем науково-технічні знання

Контракти на управління – відправка фірмою менеджерів у зарубіжну фірму для виконання управлінських функцій на певний термін (зазвичай від 3 до 5 років) і за певну плату.

Державні угоди про промислове та інвестиційне співробітництво, про науково-технічну і виробничу кооперацію тощо.

Продаж втілених технологій – значна частина контрактів на експорт або імпорт машин й устаткування, що містить у собі передавання технологій.

Лізинг – довгострокова оренда машин, устаткування тощо.
Оперативний лізинг терміном від 3 до 5 років. Термін оренди менший за термін життєвого циклу виробу, отже, відбувається його неповна амортизація за період оренди. Після закінчення остатнього виробу повертається власникові й знову здається на новий період в оренду.

Фінансовий лізинг терміном на 15–20 років. Термін оренди відповідає терміну повної окупності орендованого устаткування, а по його завершенню користувач або повертає об'єкт лізингу власникові, або укладає нову угоду на пільгових умовах, або купує орендоване устаткування у власність за залишковою вартістю.

Рейтинг – короткострокова оренда машин, устаткування на період до 1 року.

Хайринг – середньострокова оренда машин, устаткування (від 1 року до 3–5 років).

Основні форми передавання технологій

На комерційній основі, коли покупець оплачує передані продавцем науково-технічні знання

Науково-технічне й виробниче кооперування у формі спільного проведення НДДКР шляхом створення спільних колективів, праці фахівців за кордоном, на основі угод про технологічне співробітництво.

Кримінальні форми передавання технологій

Промислове шпигунство – передавання, викрадення або збору з метою передавання іноземній державі або компанії відомостей у науково-технічній і виробничій сферах, що становлять державну або комерційну таємницю.

Технічне піратство – масовий випуск і продаж технологій-імітацій тіньовими структурами.

Географічна структура світового ринку технологій

Промислово розвинуті країни: частка високотехнологічної продукції в експорті США – 20%, ФРН і Франції – 15%:

– США є лідером ліцензійної торгівлі (електротехнічна, хімічна промисловість, машинобудування);

– друге місце в експорті ліцензій займають країни Західної Європи (фармацевтика, металургія і металообробка, текстильна і хімічна промисловість);

– в імпорті ліцензій лідирує Японія;

– географічна віддаленість Австралії і Нової Зеландії зумовила активну ліцензійну торгівлю порівняно з експортом товарів і послуг.

Країни, що розвиваються:

– менше 20% ринку технологій, що пояснюється як малою ємністю їх технологічного ринку, так і невисоким рівнем експортованих технологій.

Колишні соціалістичні країни мають незначну частку на світовому ринку технологій.

Фактори розвитку сфери НДДКР у світі:

- політика і загальний стан державного устрою;
- екологічні кризи природного й антропогенного характеру;
- техногенні катастрофи можуть також відвернути суспільство від науки і технологій, приклад, атомна енергетика;
- незважаючи на всі складнощі, витрати на науку зростають швидше, ніж ВВП;
- у країнах, багатих на природні ресурси, високі темпи зростання за рахунок видобутку корисних копалин позбавляють діловий сектор стимулів для зосередження зусиль на інноваціях і сталий розвиток («ресурсне прокляття» для науки).

6.3. Види і особливості торгівлі інжиніринговими послугами

Інжиніринг – це відокремлений у самостійну сферу діяльності комплекс послуг комерційного характеру з підготовки процесу виробництва і реалізації продукції для обслуговування будівництва та експлуатації промислових, інфраструктурних, сільськогосподарських та інших об'єктів.

Міжнародний інжиніринг – діяльність з надання комплексу послуг виробничого, комерційного і науково-технічного характеру, що надаються як спеціалізованими інженерно-консультаційними фірмами, так і промисловими, будівельними та іншими компаніями.

Завданням інжинірингу є отримання замовниками найкращого результату від вкладення капіталу за рахунок:

- системного, міждисциплінарного підходу до здійснення проєктів;
- багатоваріантності технічних і економічних розробок, їх фінансової оцінки з вибором оптимального варіанта для замовника;
- розробки проєктів з урахуванням можливості застосування прогресивних будівельних і виробничих технологій, обладнання, конструкцій і матеріалів з різних альтернативних джерел, що найкращим чином відповідають конкретним умовам і особливим вимогам замовників;
- використання сучасних методів організації та управління всіма стадіями здійснення проєктів.

Особливості інжинірингу

Є однією з форм послуг виробничого призначення, яка втілюється не в речовій формі продукту, а в його корисному ефекті.

Пов'язаний у кінцевому підсумку з підготовкою і забезпеченням процесу виробництва і реалізації розрахованих на проміжне і кінцеве споживання матеріальних благ і послуг.

Є об'єктом купівлі-продажу.

На відміну від франчайзингу та ноу-хау, має справу з відтвореними послугами, а вартість послуг визначається суспільно необхідними витратами часу на їх виробництво.

Види міжнародного інжинірингу

Консультативний інжиніринг (Consulting Engineering) – пов'язаний головним чином з інтелектуальними послугами з метою проєктування об'єктів, розробки планів будівництва і контролю за проведенням робіт

Будівельний і / або загальний інжиніринг (Constructing engineering) – це головним чином поставка обладнання, техніки та / або монтаж установок, включаючи при необхідності інженерні роботи

Технологічний інжиніринг (Process engineering) полягає в наданні замовнику технологій, необхідних для будівництва промислового об'єкта і його експлуатації (договори на передавання виробничого досвіду і знань), розробка проєктів з енергопостачання, водопостачання, транспорту та ін.

Інжиніринг можна поділити на дві групи

Послуги, пов'язані з підготовкою виробничого процесу

Послуги із забезпечення нормального ходу процесу виробництва і реалізації продукції

Послуги, пов'язані з підготовкою виробничого процесу

Передпроектні послуги:

- *Базовий інжиніринг* – це підготовка попередніх досліджень і проєктів, генерального плану, оцінка вартості проєкту тощо.
- *Детальний інжиніринг* – це надання пропозицій щодо остаточного проєкту, підготовка робочих креслень, технічної документації тощо.

Проектні послуги – підготовка генерального плану, супутніх схем і рекомендацій, попередня оцінка вартості проєкту, витрат з його експлуатації та створення, докладне дослідження проєкту, розробка зведеного архітектурного плану, робочих креслень, технічних специфікацій тощо, а також нагляд і консультації з проведення зазначених робіт.

Післяпроектні послуги:

- підготовка контрактної документації;
- організація торгів;
- оцінка пропозицій поданих контрактів;
- нагляд за проведенням робіт;
- підготовка інженерно-технічного персоналу та ін.

Надання спеціальних послуг обумовлене конкретними проблемами створення певного об'єкта: проведення економічних досліджень, аналіз проблем утилізації відходів, різних юридичних процедур та ін.

Послуги із забезпечення нормального ходу процесу виробництва і реалізації продукції

- роботи, пов'язані з оптимізацією процесів експлуатації, управління підприємством і реалізації його продукції;
- огляд і випробування обладнання;
- організація постачання;
- підбір і підготовка кадрів;
- консультації з оцінки доходів і витрат, рекомендації щодо їх оптимізації та фінансової політики;
- кон'юнктурні та маркетингові дослідження;
- послуги з впровадження систем інформаційного забезпечення та електронно-обчислювальної техніки.

6.4. Сучасні особливості міжнародного передавання науково-технічних розробок

Характеристика особливостей

90% світового обсягу передавання патентів і ліцензій, витрат на НДДКР, надходжень від платежів за трансфер технологій припадає на десятку промислово розвинутих країн. Продають ліцензії 37 країн, а купують – 71.

Домінуючі позиції в експорті ліцензій займають США, на які припадає найбільша у світі частка витрат від НДДКР – 56% світового обсягу платежів за ліцензійними угодами. За останні десять років науково-технічний комплекс США розробив і фінансував близько 700 програм, значна частина яких мала загальнодержавне значення. Найбільш вагомими серед них є 8 програм: 1) конкурентоспроможності країни; 2) стратегічна оборонна ініціатива; 3) орбітальна станція; 4) високотемпературна надпровідність; 5) надпровідний прискорювач; 6) розробка нових екологічно чистих технологій спалювання вугілля; 7) розробка заходів боротьби зі СНІД; 8) національні критичні і подвійні технології. Друге місце після США з експорту ліцензій належить Швейцарії, третє місце займає Англія, четверте – Італія. Найбільші імпортери ліцензій – Японія та Італія, а також Німеччина та Швейцарія. Позитивне сальдо ліцензійної торгівлі протягом останніх років мають тільки США, Велика Британія і Швеція.

Міжнародна ліцензійна торгівля охоплює в основному продукцію прогресивних галузей промисловості: хімічної, електротехнічної, включаючи електроніку, машинобудування.

Рівень монополізації світового ринку технологій набагато вище, ніж в інших сферах МЕН. До 90% нових технологій спрямовуються внутрішньокорпоративними каналами. Так, на їх частку припадає понад 60% всіх ліцензійних надходжень розвинутих країн (у США – 80%, Англії – 50%).

Завдання для контролю знань

1. Яким чином міжнародний науково-технологічний обмін впливає на рівень розвитку країни?

2. Як форми міжнародної технічної співпраці сприяють інтеграції та глобалізації економіки?

3. Наведіть приклади патентних і ліцензійних угод.

4. Які тенденції розвитку франчайзингу в сучасному світі? Наведіть приклади.

5.3 якою метою створюються нові програми, що регулюють міжнародне передавання технологій?

Питання для осмислення та дискусії

1. Користуючись щорічними звітами Світової організації торгівлі «World Trade Statistical Review» (https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts_e.htm), порівняйте темпи зростання торгівлі комп'ютерними послугами з приростами експорту інших видів комерційних послуг. Чому навіть в умовах пандемії експорт комп'ютерних послуг зростає дуже швидко? Які країни є лідерами за цими показниками та чому? Чи має Україна необхідний потенціал, щоб виявитися серед них?

2. Чим відрізняється інжиніринг від науково-технічного консультування? Якими, на вашу думку, показниками слід користуватися для оцінки доцільності придбання інжинірингових послуг?

3. Досить часто країни (як і окремі компанії) стоять перед вибором: фінансувати власні розробки для знаходження якогось важливого технічного рішення чи не витратити кошти, а почекати, поки таке рішення знайдуть інші й просто його купити. Які, на вашу думку, є переваги та недоліки кожного з варіантів поведінки? Яку б стратегію поведінки ви порекомендували для України?

Міжнародна торгова політика

Питання, які розкривають зміст теми

7.1. Торгова політика: сутність, напрями, інструменти.

7.2. Тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Мито: його види та функції.

7.3. Нетарифне регулювання ЗЕД.

7.4. Ліцензування, види ліцензій. Квотування, види квот.

7.5. Демпінг. Види демпінгу. Експортні субсидії.

7.6. СОТ та її роль у регулюванні міжнародних відносин.

7.1. Торгова політика: сутність, напрями, інструменти

Зовнішньоторговельна політика держави – система загальнодержавних заходів, спрямованих на оптимізацію торгового і платіжного балансів країни, досягнення стійкого економічного зростання і підвищення національної конкурентоспроможності на світовому ринку.

Протекціонізм – державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання інструментів тарифного і нетарифного регулювання.

Фритрейдерство – звільнення торгівлі та обмеження втручання держави в зовнішньоекономічну діяльність.

Інструменти торгової політики

Митні тарифи – систематизований перелік митних ставок, що нараховуються при експорті або імпорті товарів та послуг.

Імпортні квоти – кількісне обмеження обсягів імпорту на певний період.

Ліцензування – регулювання зовнішньої торгівлі за рахунок надання державними установами дозволу на експорт або імпорт товару чи послуги в певному обсязі.

«Добровільне» обмеження експорту – кількісне обмеження експорту, визначене обов'язками одного з партнерів в обмеженні експорту, встановленого міжурядовими угодами про впровадження квот на експорт товару.

Дискримінація імпорту в межах митного союзу – диференціація торговельних обмежень для країн-учасниць митного союзу та інших країн.

Експортні субсидії – державні виплати, спрямовані на підтримку національних експортерів.

Антидемпінгове регулювання – заборона необґрунтованого зменшення цін нижче від рівня світових.

7.2. Тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Мито: його види та функції

Митний тариф – систематизований перелік митних зборів, якими обкладаються товари (послуги) при імпорті, а в окремих випадках – при експорті з певної країни.

Митний тариф складається з двох основних елементів: товарної номенклатури і ставок мит.

Тарифні методи спрямовані на здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Впровадження митного тарифу негативно позначається на функціонуванні світового ринку – при цьому програє не тільки країна, що сплачує тариф, але і країна, яка його вводить.

Функції митного тарифу

Фіскальна – стосується імпортних і експортних мит, оскільки вони є однією зі статей доходної частини державного бюджету.

Протекціоністська (захисна) – стосується імпортних мит, оскільки з їх допомогою держава відгороджує місцевих виробників від небажаної іноземної конкуренції.

Балансуюча – стосується експортних мит, є засобом поліпшення умов доступу національних товарів на зарубіжні ринки та запобігання небажаного експорту товарів, внутрішні ціни, на які з тих чи інших причин нижче світових.

Регулююча – стосується експортних та імпортних мит. Раціоналізує товарну структуру, підтримує оптимальне співвідношення валютних доходів і витрат держави.

Каральна – стосується імпортних мит у разі запровадження міжнародних санкцій або інших форм ведення торговельних війн.

Тарифна квота – спосіб обмеження ввезення товарів до країни, що поширюється на окремий товар, групу товарів, окрему державу або навіть групу країн. Суть тарифної квоти полягає в тому, що на імпорт певного товару державою встановлюється квота. Якщо вартість або кількість товару, що імпортується, відповідають квоті, то такий товар обкладається митом у звичайному розмірі. При перевищенні тарифної квоти товар оподатковується за вищою ставкою тарифу.

Класифікація митних зборів

За способом стягнення:

- *адвалорні* – нараховуються у відсотках до митної вартості оподатковуваних товарів (наприклад, 20% від митної вартості);
- *специфічні* – нараховуються у встановленому розмірі за одиницю оподаткованого товару (наприклад, \$ 10 за 1 т);
- *комбіновані* – поєднують обидва названих види митного обкладення (наприклад, 20% від митної вартості, але не більше \$10 за 1 т).

За об'єктом оподаткування:

- *імпортні* – мита, які накладаються на імпортні товари при випуску їх для вільного обігу на внутрішньому ринку країни;
- *експортні* – мита, які накладаються на експортні товари при випуску їх за межі митної території держави;
- *транзитні* – мита, які накладаються на товари, що перевозяться транзитом через територію певної країни. Зустрічаються вкрай рідко і використовуються переважно як засіб торгівельної війни.

За характером:

- *сезонні* – мита, які застосовуються для оперативного регулювання міжнародної торгівлі продукцією сезонного характеру, насамперед сільськогосподарською;
- *антидемпінгові* – мита, які застосовуються в разі ввезення на територію країни товарів за ціною нижчою, ніж їх нормальна ціна в країні-експортері, якщо такий імпорт завдає шкоди місцевим виробникам подібних товарів або перешкоджає організації і розширенню національних виробництв таких товарів;
- *компенсаційні* – мита, що накладаються на імпорт тих товарів, при виробництві яких прямо або опосередковано використовувалися субсидії.

За типами ставок:

- *постійні* – не змінюються залежно від обставин;
- *змінні* – можуть змінюватися у встановлених органами державної влади випадках (при зміні рівня світових або внутрішніх цін, рівня державних субсидій).

Класифікація митних зборів

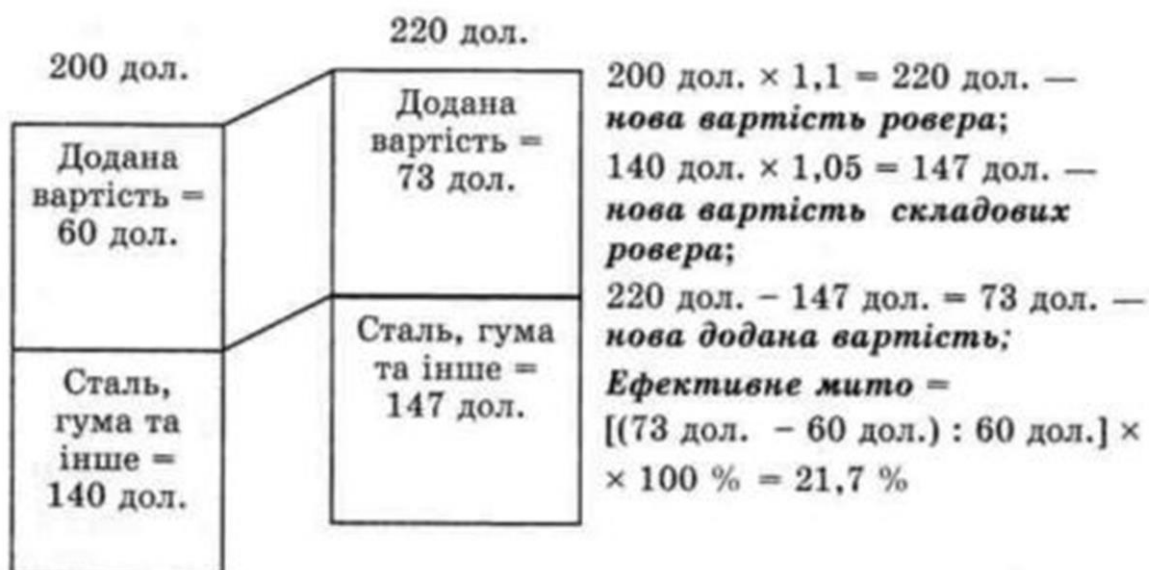
За походженням:

- *автономні* – мита, що вводяться на підставі односторонніх рішень органів державної влади країни;
- *конвенційні (договірні)* – мита, що встановлюються на базі двосторонньої або багатосторонньої угоди, такої як Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ);
- *преференційні* – мита, що мають більш низькі ставки порівняно зі звичайно діючим митним тарифом, які накладаються на основі багатосторонніх угод на товари, що походять з країн, що розвиваються.

За способом обчислення:

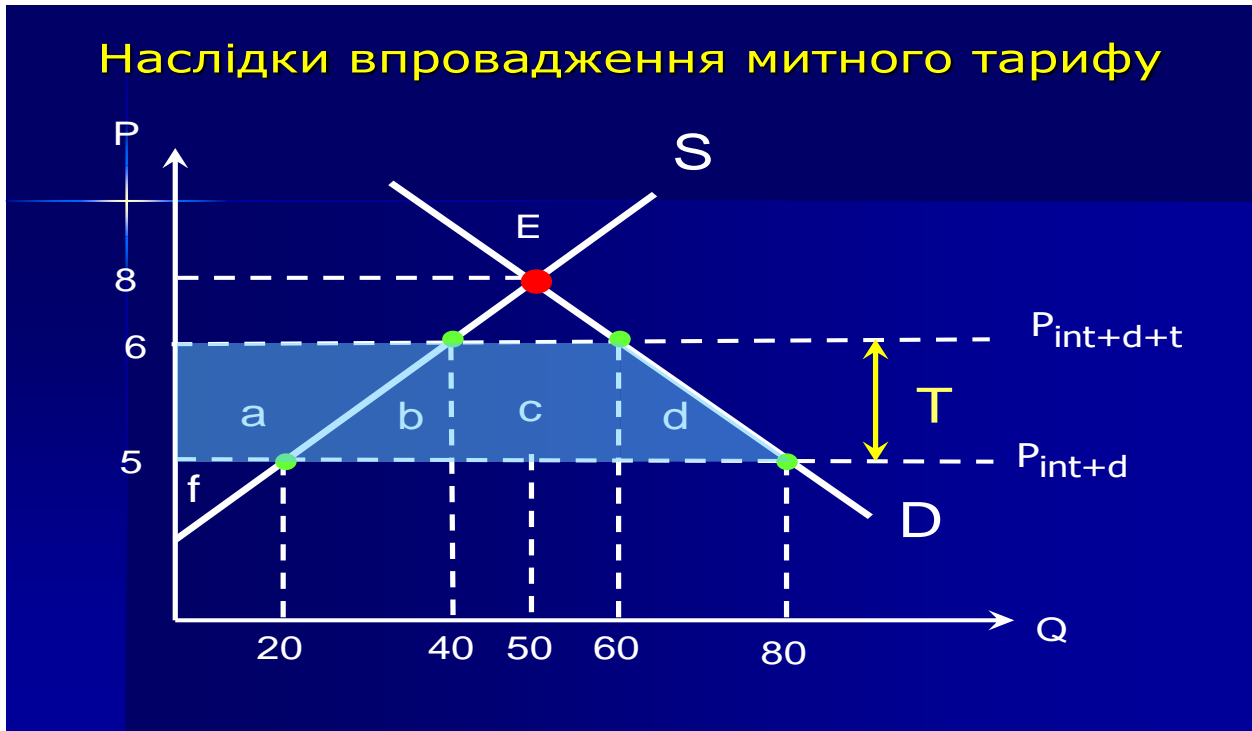
- *номінальні* – тарифні ставки, зазначені в митному тарифі;
- *ефективні* – реальний рівень мит на кінцеві товари, обчислені з урахуванням рівня мит, що накладаються на імпорتنі вузли і деталі цих товарів.

Ефективні мита – реальний рівень мит на кінцеві товари, розраховані з урахуванням рівня мит на імпорتنі вузли і деталі цих товарів. Наприклад, країна-імпортер оподатковує ровери, вартість яких становить 200 дол. США, адвалорним митом у 10% (номінальний тариф) і окремо оподатковує 5% адвалорним митом сталь, гума та інше, з яких складається ровер.

Наслідки впровадження митного тарифу

Наслідки впровадження митного тарифу

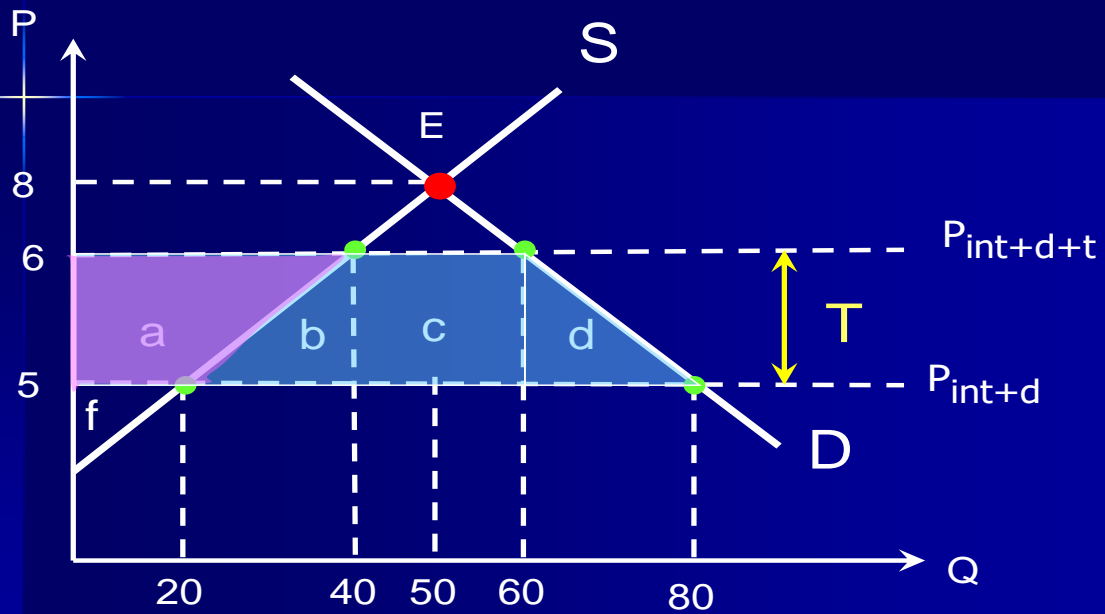

Ціна на внутрішньому ринку до впровадження тарифу 5, при цьому попит 80 (покривається за рахунок вітчизняного виробництва 20 та імпорту 60). Після введення тарифу 10%, ціна 6, при цьому попит скоротився до 60 (покривається за рахунок вітчизняного виробництва 40 та імпорту 20).

Наслідки впровадження митного тарифу

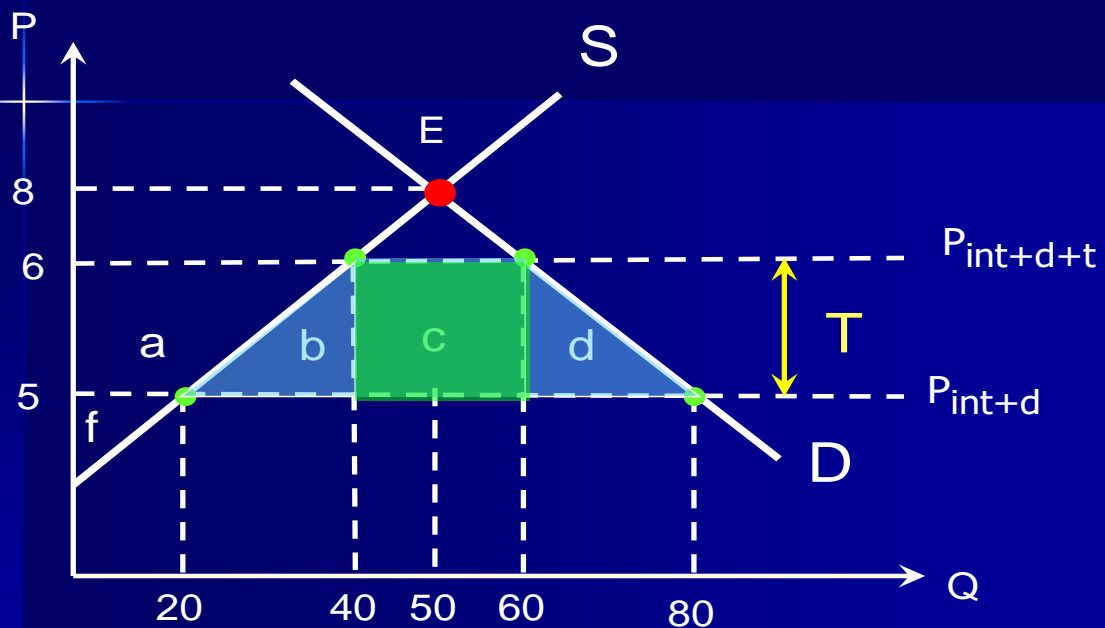

Наслідки впровадження митного тарифу

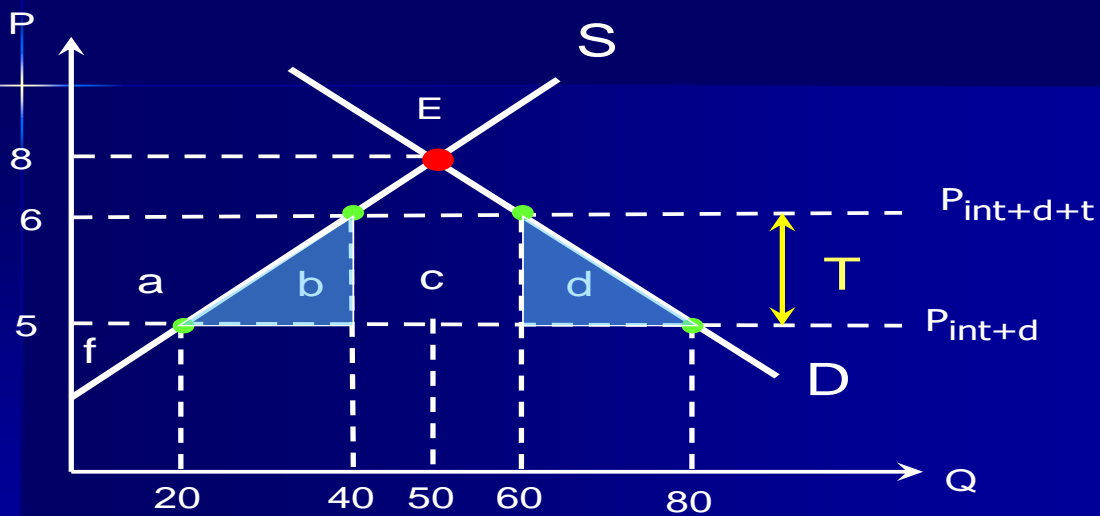

Підвищення цін дає змогу розширити виробництво вітчизняним підприємствам (рента виробників зростає), але споживачі будуть вимушені купляти менше та дорожче ці товари (рента споживачів зменшиться).

Наслідки впровадження митного тарифу

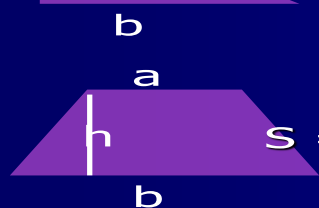
Наслідки впровадження митного тарифу

Наслідки впровадження митного тарифу

- ✂ Надлишок споживача: $-(a+b+c+d)$
- ✂ Надлишок виробника: $+(a)$
- ✂ Державний бюджет: $+(c)$
- ✂ Країна в цілому: $-(b+d)$

a $S = \frac{1}{2} ab$

  $S = \frac{a+b}{2} h$

a $S = ab$

Аргументи проти тарифу

- Тарифи уповільнюють економічне зростання.
- Одностороннє введення тарифів нерідко призводить до торговельних воєн.
- Тарифи призводять до збільшення податкового тягара на споживачів.
- Тариф на імпорт побічно підриває експорт;
- Тариф призводить до скорочення загального рівня зайнятості.

Аргументи на захист тарифів

- Тариф – захист молодих галузей.
- Тариф – засіб стимулювання вітчизняного виробництва.
- Тариф – важливе джерело бюджетних доходів.
- Тариф – захист національної безпеки, міжнародного престижу країни, її культури і традицій.

7.3. Нетарифне регулювання ЗЕД

Нетарифне регулювання – це комплекс заходів обмежувально-заборонного порядку, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішній ринок.

Інструменти нетарифного регулювання

Імпортні квоти – кількісні обмеження обсягів імпортованої продукції.

Причини використання імпортних квот:

- квотування гарантує утримання від подальших витрат на імпорт, коли іноземна конкуренція стає більш жорсткою;
- імпортна квота гарантує суворо фіксований обсяг імпорту;
- квотування не регламентується міжнародними торговими угодами, що дає державі більше свободи вибору.

Експортні субсидії і компенсаційні пільги – державні субсидії і пільги, що надаються галузям, які збільшують експорт.

Експортний податок – спеціальні податки, що застосовуються до продукції, яка експортується.

Інструменти нетарифного регулювання

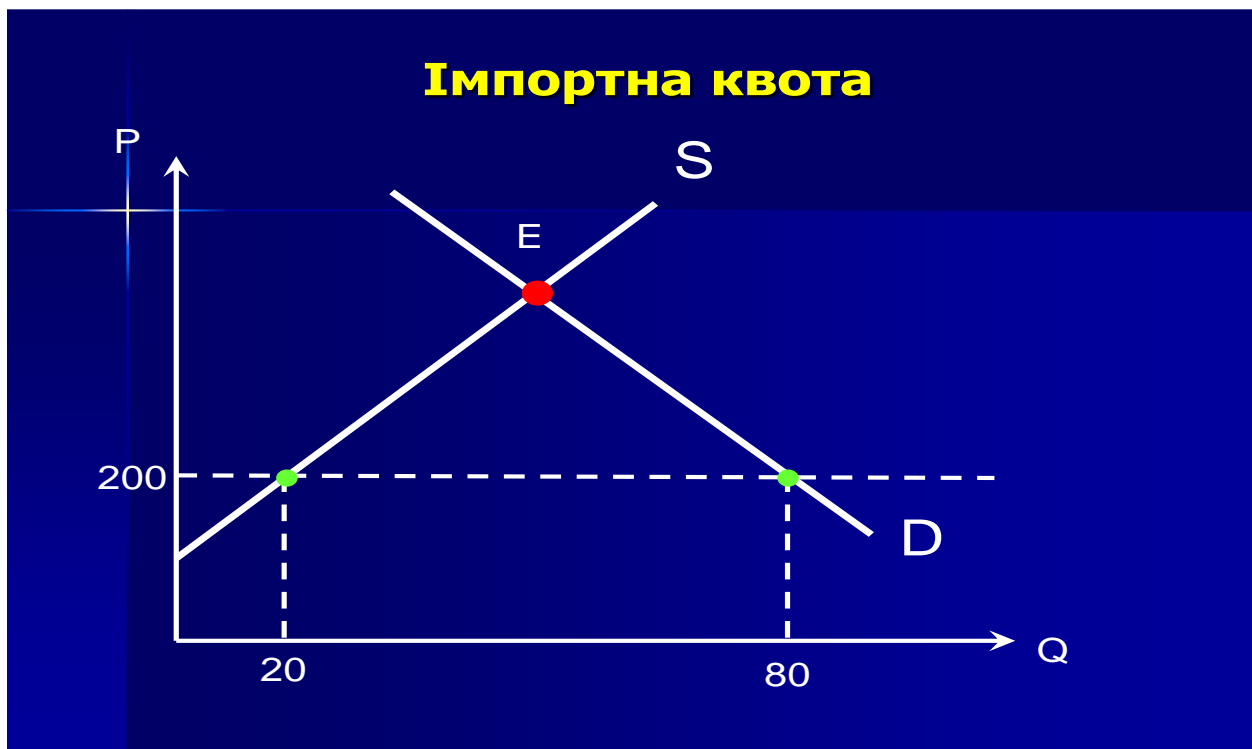
Дискримінація імпорту в межах митного союзу – диференціація цін на продукцію країн – учасниць митного союзу і країн, що не належать до митного союзу.

Антидемпінгове регулювання – заборона реалізації продукції за цінами, значно нижчими за рівень світових цін.

«Добровільне» обмеження експорту – кількісне обмеження, визначене обов'язками одного з партнерів, встановленого міжурядовими угодами про впровадження квот на експорт товарів.

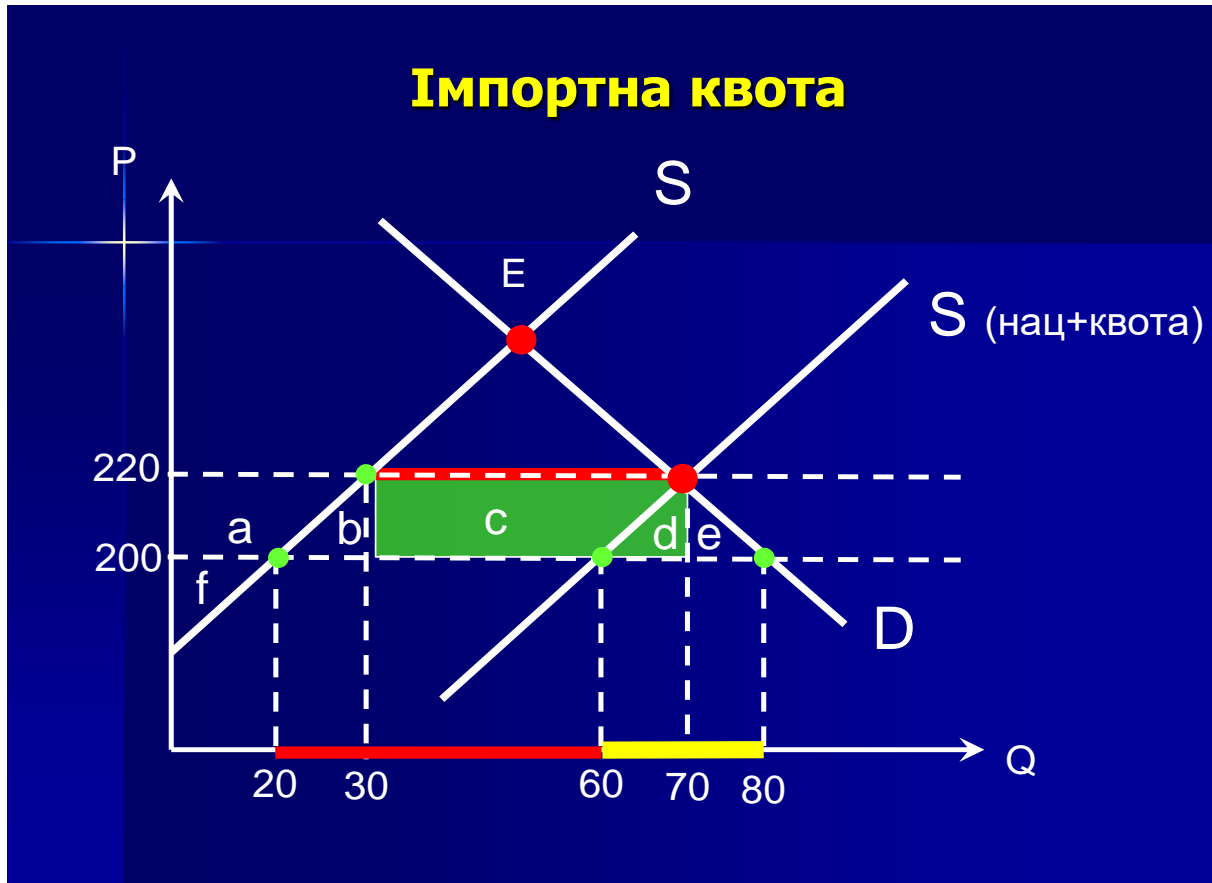
Технічні бар'єри – це перешкоди для імпорту іноземних товарів, зумовлені їхньою невідповідністю національним стандартам систем виміру та інспекції якості, вимогам техніки безпеки, санітарно-ветеринарним нормам, правилам пакування, маркування та іншим вимогам.

Наслідки впровадження імпортової квоти

На внутрішньому ринку склалася ситуація, коли попит дорівнює 80, з яких тільки 20 забезпечує вітчизняне виробництво, світова ціна встановилася на рівні 200.

Введення квот на іноземні телевізори призведе до того, що на внутрішньому ринку пропозиція буде складатися з вітчизняної продукції плюс квоти K. Вона в нашому випадку дорівнює 40. Нова загальна пропозиція товарів на національному ринку з урахуванням імпорту буде дорівнювати S (вітчизняне виробництво) + K (квотований імпорт) – червоний відрізок. Тепер при ціні, рівній світовій, виникає розрив між попитом і пропозицією (жовтий відрізок): у результаті кількісного обмеження імпорту частина попиту виявляється незадоволеною, що призводить до зростання внутрішньої ціни. Ціна рівноваги встановиться на рівні 220, що вище, ніж світова ціна вільної торгівлі 200. При такій новій ціні споживачі куплять всього 70 од., з яких 40 іноземного виробництва (відповідно до розміру квоти) і 30 – вітчизняного.

Наслідки впровадження імпоротної квоти

- ✂ Надлишок споживача: $- (a+b+c+d+e)$
- ✂ Надлишок виробника: $+ (a)$
- ✂ Квотна рента: $+ (c+d)$
- ✂ Країна в цілому: $- (b+e)$

Квотна рента – прибуток, який отримує той, хто володіє правом ввезення імпортованих товарів у країну і їх продажу на захищеному квотами ринку.

Наслідки впровадження імпоротної квоти

Якщо дозвіл на ввезення квотного товару продається урядом на аукціоні, то квотну ренту отримує держава. Якщо квоти розподіляються будь-яким іншим способом, то цілком ймовірно, що цю ренту отримають ті, хто перебуває «ближче всіх» до цього процесу. У будь-якому випадку вигравш, представлений галузями $c + d$, розподіляється між тими, хто видає ліцензії, і тими, хто їх отримує.

Таким чином, результат впливу квоти і тарифу на рівень добробуту ідентичний (це справедливо, якщо обсяг ліцензованого імпорту менший, ніж попит на імпорт на внутрішньому ринку). Різниця лише в тому, що при введенні тарифу держава завжди отримує додатковий доход, а при встановленні квоти цей доход повністю або частково може дістатися імпортерам. Але і в цьому випадку держава часто вважає за краще використовувати саме квоти як засіб обмеження імпорту: при зростаючому внутрішньому попиті це дозволяє збільшувати вітчизняне виробництво, а не нарощувати імпорт.

7.4. Ліцензування, види ліцензій. Квотування, види квот

Ліцензування – це надання державними установами дозволу на експорт або імпорт товарів у певному обсязі.

Види ліцензій

Генеральна ліцензія – це відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції щодо певного товару або з певною країною (групою країн) упродовж періоду дії режиму ліцензування цього товару без обмеження кількості угод.

Разова ліцензія (індивідуальна) – це разовий дозвіл, який має іменний характер. Його видають для використання кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоторгової діяльності на період, потрібний для використання цієї операції.

Відкрита ліцензія (індивідуальна) – це дозвіл на експорт (імпорт) товару впродовж певного часу (однак не менше 1 місяця) із зазначенням його загального обсягу.

Автоматична ліцензія – це дозвіл, що видається негайно після отримання від експортера або імпортера заявки, яка не може бути відхилена державним органом.

Основні способи розподілу імпортних ліцензій

Аукціон – продаж ліцензій на конкурсній основі. Вважається найбільш економічно ефективним способом розподілу ліцензій, здатним принести доходи до державної скарбниці, порівняно з доходами від мита на той же товар.

Система явних переваг – закріплення урядом ліцензій за визначеними фірмами пропорційно до розмірів їх імпорту за попередній період або пропорційно до структури попиту з боку національних імпортерів.

Зазвичай цей метод використовується для підтримки тих фірм, які змушені скоротити імпорт товару через введення квот.

Основні способи розподілу імпорتنих ліцензій

Розподіл ліцензій на позаціновій основі – видача урядом ліцензій тим фірмам, які продемонстрували свою здатність здійснити імпорт або експорт найбільш ефективним чином.

Зазвичай цей спосіб вимагає утворення експертної комісії, розробки критеріїв оцінки (досвід, наявність виробничих потужностей, кваліфікація персоналу та ін.), проведення декількох турів конкурсу, що неминуче пов'язано з великими витратами і зловживаннями.

Квотування (контингентування) – це кількісне або вартісне обмеження експорту або імпорту, що вводиться на певний термін на окремі товари і послуги, у відношенні до окремих країн та їх груп.

Види квот

За напрямом дії

Імпорتنі – кількісні обмеження імпортованої продукції

Експортні – частка кожної країни в сукупному експорті товару

За масштабом дії

Глобальні – частка товару в обсязі світової торгівлі незалежно від того, яка країна його імпортує або експортує

Індивідуальні – визначаються в межах глобальної квоти для кожної країни, що імпортує або експортує товар

Імпортна квота коштує нації дорожче, ніж еквівалентний тариф, якщо:

- квота провокує монопольну владу;
- імпорتنі ліцензії розміщуються неефективно.

7.5. Демпінг. Види демпінгу. Експортні субсидії

Демпінг – ввіз на митну територію країни імпортного товару за ціною, нижчою від порівняльної ціни на подібний товар у країні експорту, що завдає шкоди національному виробнику; необґрунтоване зменшення ціни нижче від рівня світової.

Види демпінгу

Ціновий демпінг – продаж на експортному ринку товару за ціною, нижчою за його ціну на національному ринку.

Вартісний демпінг – продаж товару на експортному ринку за ціною, нижчою за його вартість.

Форми демпінгу

Спорадичний демпінг – епізодичний продаж зайвих запасів товару на зовнішній ринок за зниженими цінами.

Навмисний демпінг – тимчасове навмисне зниження експортних цін з метою витіснення конкурентів з ринку і подальшого встановлення монопольних цін.

Постійний демпінг – постійний експорт товару за ціною, нижчою за справедливу.

Зворотний демпінг – завищення цін на експорт порівняно з цінами продажу тих же товарів на внутрішньому ринку.

Взаємний демпінг – зустрічна торгівля двох країн однаковими товарами за заниженими цінами.

Експортні субсидії – пільги фінансового характеру (безоплатні дотації, експортні премії), що надаються державою експортерам для розширення вивезення товарів за кордон.

!!! ПРЯМЕ СУБСИДУВАННЯ ЕКСПОРТУ ЗАБОРОНЕНО СОТ!!!

7.6. СОТ та її роль у регулюванні міжнародних відносин

Світова організація торгівлі, СОТ (World Trade Organization) – головний міжнародний регулятор світової торгівлі.

Головна мета СОТ: лібералізація міжнародної торгівлі, усунення дискримінаційних перешкод на шляху потоків товарів та послуг, вільний доступ до національних ринків і джерел сировини.

Функції СОТ

Нагляд за станом світової торгівлі й надання консультацій з питань її регулювання.

Розробка й прийняття світових стандартів торгівлі.

Забезпечення механізмів улаштування міжнародних торговельних спорів.

Нагляд за торговою політикою країн.

Обговорення загальних проблем міжнародної торгівлі.

Сфера діяльності СОТ охоплює: митно-тарифне регулювання; антидемпінгове регулювання; використання субсидій і компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності та інвестиційних заходів тощо.

Завдання для контролю знань

1. На що розраховує держава, обираючи ліберальну або протекціоністську зовнішньоторговельну політику? Аргументуйте свою відповідь.

2. Обґрунтуйте наслідки впровадження митного тарифу на імпорт автомобілів в Україну.

3. Які інструменти прихованого протекціонізму застосовуються в Україні?
4. У чому полягає відмінність впливу митного тарифу та митної квоти?
5. Які аргументи застосовують прихильники та супротивники митних тарифів?
6. Підтвердіть ефективність використання державою торговельних бар'єрів у сфері міжнародної економічної діяльності реальним прикладом.
7. Чи можливий шлях розвитку країни, за якого вона робить вибір у бік тільки лібералізації торгівлі або протекціонізму?
8. Яку загрозу викликає лібералізація зовнішньоторговельних відносин країн, що розвиваються? Наведіть приклади.
9. Поясніть, чому митні тарифи є класичним і основним інструментом зовнішньоторговельної політики?
10. Наведіть приклади застосування технічних бар'єрів як інструмента нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
11. В яких випадках країні краще погодитися на «добровільне» обмеження експорту?
12. До яких позитивних політичних наслідків призводить політика «вільної торгівлі»?
13. Яку роль у регулюванні міжнародної торгівлі відіграє Світова організація торгівлі (СОТ)? Які результати діяльності СОТ можна відзначити?
14. В якому місті розташована штаб-квартира СОТ?
15. Наведіть приклади антидемпінгових розслідувань проти українських підприємств.

Питання для осмислення та дискусії

1. Проаналізуйте практику державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Знайдіть факти використання як тарифного, так і нетарифного регулювання. Спробуйте оцінити ефективність цих інструментів.
2. Є випадки, коли проти українських експортерів подають позови щодо використання ними демпінгових цін. Знайдіть такі факти та проаналізуйте їх. Якими були судові рішення щодо них? Чому, на вашу думку, експортери, навіть під загрозою майбутніх судових позовів, йдуть на демпінгування?

3. Україна вже більше 10 років є членом СОТ. Це членство як розширило можливості міжнародної торговельної діяльності, так і дещо звузило «коридор свободи» у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Які б кроки ви запропонували для України, щоб отримати більше вигод від нових можливостей та мінімізувати втрати від обмежень?

Задачі для самостійного розв'язання

1. Країна А виробляє автомобілі. В умовах вільної торгівлі ціна на світовому ринку дорівнює 10 тис. дол. При ціні вільної торгівлі пропозиція дорівнює 8 млн шт., а попит складає 14 млн шт. Після введення імпортного тарифу 20%, пропозиція збільшується до 9,5 млн шт., а попит зменшується до 12 млн шт. Побудуйте графік для країни А. Розрахуйте виграш та програш для держави від використання імпортного тарифу.

2. Попит на імпортні телефони всередині країни складає: $D = 6000 - 40P$; а пропозиція з боку імпортерів відповідно: $S = 3600 + 20P$, де P – ціна за один телефон у доларах. У результаті введення імпортного тарифу внутрішня ціна зросла на 6 дол. Визначте, в якому розмірі від первинної ціни було встановлено митний тариф.

3. Ціна на товар у країні складає 1100 дол. за 1 т при 10% імпортному тарифі, продаж товару в країні складає 100 тис. т на рік, у тому числі імпорт – 60 тис. т на рік. Якщо держава відмовиться від тарифу, обсяг продажу зросте до 105 тис. т на рік, імпорт – до 70 тис. т на рік. Визначити ефект від відміни тарифу для споживачів, виробників, бюджету держави та економіки в цілому. Обґрунтуйте відповідь за допомогою графіка.

Світовий фінансовий ринок

Питання, які розкривають зміст теми

8.1. Світовий фінансовий ринок, його структура і функції.

8.2. Сутність і причини міжнародного руху капіталу. Показники руху капіталу.

8.3. Характерні риси сучасного етапу міжнародного руху капіталу.

8.1. Світовий фінансовий ринок, його структура і функції

Світовий фінансовий ринок виник на основі інтеграційних процесів національних фінансових ринків, зміцнення зв'язків і активного розширення контактів між ними.

Світовий фінансовий ринок (СФР) – це:

– організаційний механізм міждержавного руху і перерозподілу капіталів, придатних для використання за межами свого утворення і походження, міграція яких перебуває під впливом попиту та пропозиції, що існують в окремих країнах і регіонах, а також під контролем держав і міжнародних валютно-фінансових центрів

– глобальна цілісна система національних та регіональних фінансових ринків, що включає в себе сукупність ринкових форм торгівлі фінансовими активами і об'єднана уніфікацією операцій, спільними умовами функціонування і закономірностями еволюції

Мета створення та функціонування фінансового ринку – акумулювання та ефективне розміщення заощаджень в економіці, стан якої значною мірою зумовлений ефективністю переливання інвестиційних коштів від тих, хто має заощадження, до тих, у кого на цей момент є потреба в капіталі.

Суб'єкти світового фінансового ринку

Інститути нефінансової сфери – юридичні особи – резиденти певної держави, які займаються виробництвом різних товарів і наданням послуг (промислові і сільськогосподарські підприємства, корпорації, установи, організації тощо). Основним джерелом фінансування для нефінансових інститутів виступають банківські кредити, інші види позик, облігації та акції.

Держава виступає на фінансовому ринку позичальником, регулярно розміщуючи на зовнішньому та внутрішньому ринках свої боргові зобов'язання, а також виконує специфічну і дуже важливу функцію – регулювання фінансового ринку. Державний сектор пов'язаний з усією економічною системою через податки, державні закупівлі та позики.

Населення виконує на ринку роль інвестора під час придбання цінних паперів або запозичує кошти на кредитному ринку. Населення, як соціальний елемент інфраструктури ринку, формує менталітет довіри до фінансових установ, до посередників, які діють на ринку, до послуг, які вони надають. У країнах з розвинутою ринковою економікою близько 70% населення вкладає кошти в різні фінансові активи. В Україні тільки незначна частина населення займається інвестуванням у цінні папери.

Інститути інфраструктури включають в себе біржі і позабіржові системи, клірингові центри, інформаційні та рейтингові агентства, депозитарії, реєстратори тощо. Вони забезпечують стабільне функціонування ринку, купівлю-продаж фінансових активів, контроль за якістю фінансових активів, що перебувають в обігу на ринку.

Іноземні учасники ринку – міжнародні організації, іноземні уряди, корпорації, фінансові інститути, фізичні особи, які є суб'єктами фінансового ринку і беруть участь у купівлі-продажу фінансових активів.

Фінансові інститути на ринку представлені комерційними банками, кредитними спілками, пенсійними фондами, страховими та інвестиційними компаніями, біржами тощо.

Функції світового фінансового ринку

Посередницька. Організація різних форм взаємодії кредиторів і позичальників у глобальному масштабі.

Перерозподільна. Переклад через розгалужену інфраструктуру тимчасово вільних фінансових ресурсів з тих секторів міжнародної економіки, де вони відносно надлишкові та / або непродуктивні, в ті сектори, де в них є потреба.

Ціноутворювальна. Визначення на підставі взаємодії попиту і пропозиції ціни купівлі / продажу різних фінансових активів і кредитних грошей.

Інформаційна. Поширення за допомогою цінових сигналів і агрегованих індексів різноманітної інформації, на підставі якої економічні суб'єкти визначають свою поведінку в коротко- і довгостроковому періодах.

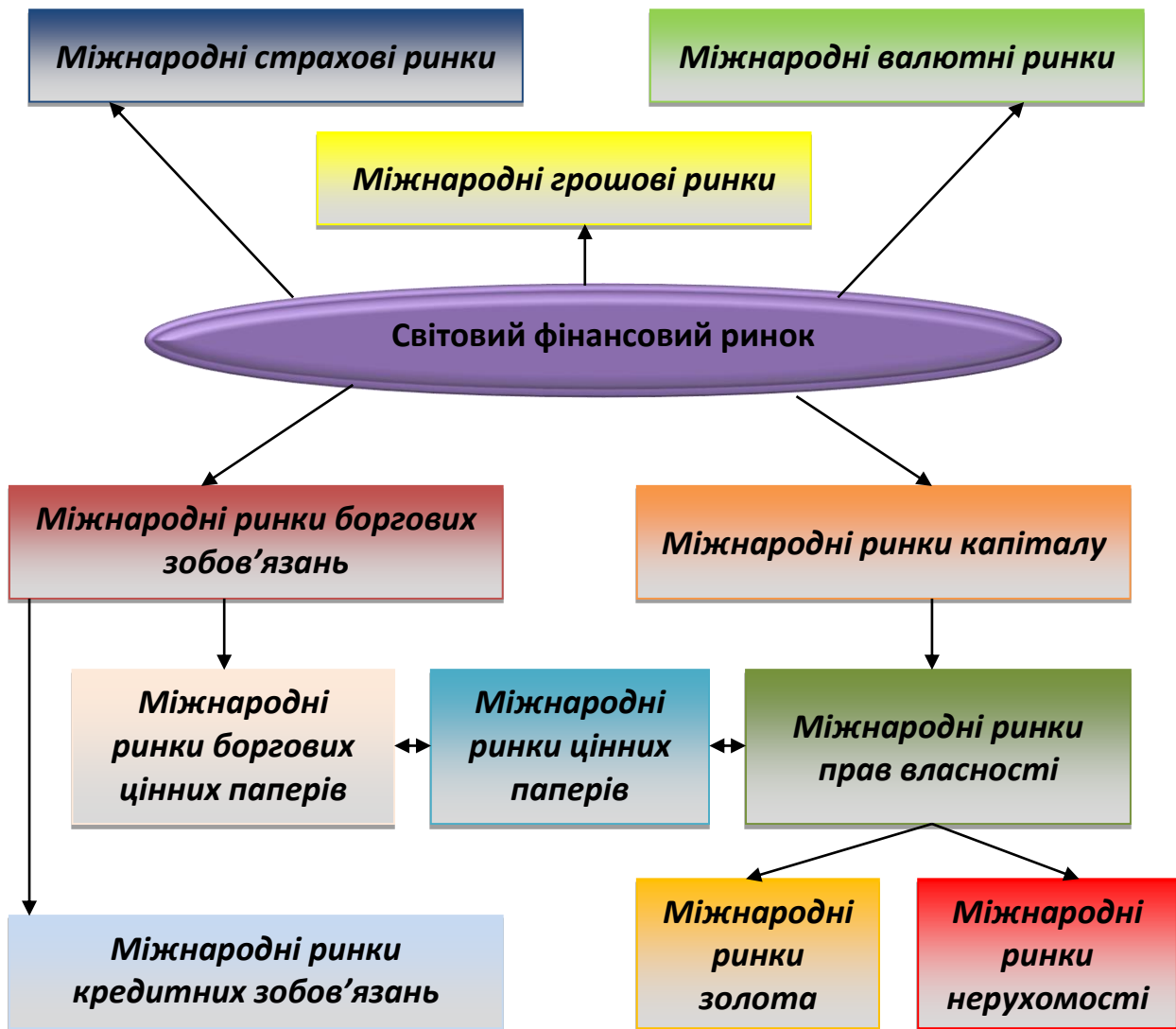
Регулювальна:

- урівноваження світових інвестицій і світових заощаджень;
- перерозподіл іноземних інвестицій по країнах і галузях промисловості багато в чому визначає структуру сучасної міжнародної економіки і відносини між її окремими частинами;
- експорт / імпорт капіталів як інструмент регулювання платіжного балансу країн і коригування валютних курсів;
- підтримання стабільності національних, регіональних і світової валютних систем.

Головною функцією **грошового ринку** є забезпечення міжнародної ліквідності – можливості швидко залучати достатню кількість фінансових ресурсів на наднаціональному рівні для операцій зі споживчими товарами та спекулятивних операцій із цінними паперами. Основними об'єктами цього ринку є короткострокові кредити (до 1 року).

За допомогою **ринку капіталів** отримуються ресурси, необхідні для довгострокових інвестицій фірм, урядів та домогосподарств.

Структура світового фінансового ринку

Для світового фінансового ринку характерна певна *географічна локалізація*. Існують **передумови функціонування міжнародного фінансового центру**, а саме:

- високий рівень економічного розвитку країни, де він розташований;
- наявність розвинутого національного ринку капіталів і кредитно-банківської системи;
- порівняно ліберальне податкове і валютне законодавство;
- вигідне географічне положення;
- відносна політична та соціальна стабільність тощо.

8.2. Сутність і причини міжнародного руху капіталу. Показники руху капіталу

Міжнародний рух капіталу (МРК)

Самоствердження капіталу як самозростаючої вартості у глобальному масштабі.

Сукупність відносин з переміщення капіталу в між- і наддержавному просторі на постійній чи терміновій основі заради максимізації його прибутковості або досягнення інших економічних, соціальних і політичних вигод.

Діалектичне поєднання процесів вилучення частини капіталу з товарно-грошового обігу однієї країни (експорт) і його включення в господарський оборот іншої країни (імпорт).

Об'єктивні підстави МРК:

– нерівномірність економічного розвитку країн;

– нерівномірність накопичення капіталу, перш за все накопичення надлишкових обсягів і відносне падіння норми прибутку в окремих країнах;

– невідповідність попиту на капітал його пропозиції в різних ланках глобального економічного середовища.

Форми міжнародного руху капіталу

За напрямом:

- експорт;
- імпорт.

За характером зв'язку між учасниками:

- епізодичний (з разовим ефектом);
- системний (постійний ефект).

Форми міжнародного руху капіталу

За формою власності:

- державний (суб'єкти: держава в особі уряду і Національного банку);
- капітал міждержавних і наддержавних організацій;
- приватний (недержавний) (суб'єкти: фізичні особи; банки; компанії страхові, інвестиційні; трастові фонди тощо);
- змішаний.

За терміном міграції:

- короткостроковий (до одного року);
- середньостроковий (від одного до п'яти років);
- довгостроковий (понад п'ять років);
- безстроковий.

За формою здійснення:

- товарний (товари, рухоме і нерухоме майно);
- грошовий (іноземна валюта, національна валюта, грошові вимоги, цінні папери);
- економіко-правовий (права інтелектуальної власності, права на господарську діяльність, права на розробку корисних копалин і видобуток сировини тощо);
- змішаний.

За умовами повернення:

- зворотна міграція (кредити);
- міграція з непрямим поверненням (наприклад, через репатріацію доходів від інвестування);
- необоротна міграція капіталу (втеча капіталу, трансферти, помилкові збиткові інвестиції тощо).

Втеча капіталу – це легальне чи нелегальне переведення капіталу в країни з більш сприятливим інвестиційним кліматом.

Не менш важливими для аналізу МРК є його територіально-географічний (за національною приналежністю суб'єкта вкладання або отримання коштів) та об'єктивний (за видами економічної діяльності та галузями промисловості, в які спрямовується іноземний капітал) критерії.

Фактори, що впливають на МРК

1) Фактори економічного характеру:

- глибокі структурні зрушення як в міжнародній економіці, так і в економіці окремих країн (глобалізація);
- необхідність підтримки постійних темпів соціально-економічного розвитку;
- поглиблення міжнародної спеціалізації і кооперації виробництва;
- діяльність транснаціональних і багатонаціональних корпорацій (ТНК і МНК);
- порівняльні ризики вкладення капіталу поза національною економікою тощо.

2) Науково-технічний прогрес та інформаційна революція

3) Фактори політичного характеру:

- лібералізація процесів експорту й імпорту капіталу, що має місце в межах інтеграційних об'єднань, вільних економічних та офшорних зонах;
- політика прискореної індустріалізації в країнах «третього світу»;
- політика економічних реформ у країнах постсоціалізму (приватизація, підтримка малого і середнього бізнесу, стимулювання іноземних інвестицій тощо).

Показники участі країни в МРК

1) Група абсолютних показників:

- обсяг експорту і обсяг імпорту капіталу;
- чистий експорт капіталу, розрахований як різниця між експортом та імпортом;
  - чистий приплив капіталу – різниця між обсягом надходження грошових коштів з-за кордону (через позики і продаж іноземним інвесторам фінансових активів) і обсягом вивезення капіталу у формах позик іноземним позичальникам чи купівлі фінансових активів зарубіжних емітентів;
  - кількість підприємств у країні, утворених за участю іноземного капіталу;
  - величина зовнішньої заборгованості.

Показники участі країни в МРК

2) Група відносних показників:

- коефіцієнти експорту / імпорту капіталу, які відображають частку експорту / імпорту капіталу у ВВП країни;
- коефіцієнт, що відображає частку іноземного капіталу у внутрішніх потребах у капіталовкладеннях;
- обсяг залучених іноземних інвестицій на душу населення;
- частка продукції спільних підприємств у ВВП тощо.

3) Група структурних показників, що відображають МРК через співвідношення його основних форм відповідно до критеріїв класифікації.

4) група динамічних показників, яку утворюють базові і ланцюгові темпи зростання і приросту абсолютних, відносних і структурних показників МРК за певний проміжок часу.

Окреме місце в цій системі займає показник «міжнародна інвестиційна позиція країни (МІП)», що надається в мільйонах доларів США і включає всі операції з МРК.

8.3. Характерні риси сучасного етапу міжнародного руху капіталу

Характерні риси сучасного етапу МДК визначаються під безпосереднім впливом економічної глобалізації та постіндустріалізації, які створили для нього ефективну інформаційну, мережеву і технологічну основу (Інтернет) і відкрили просторово-організаційні можливості для формування надпотужного глобального (транснаціонального) фінансового капіталу.

Загальні (глобальні) риси і тенденції МРК

Зростають темпи і масштаби міжнародних фінансово-кредитних операцій, що на сьогодні в десятки разів перевищують масштаби світової торгівлі.

Загальні (глобальні) риси і тенденції МРК

Збільшується кількість суб'єктів і з'являються нові сегменти та інструменти світового ринку (сегмент хеджування та управління ризиками, деривативи).

Абсолютно і відносно збільшуються обсяги спекулятивного і «віртуального» капіталу, що вільно переміщуються у світі.

Основна частка операцій, пов'язаних з МРК, здійснюється бізнес-групами, мета яких полягає в підтримці безперервного активного потоку фінансової ренти і доданої вартості в довгостроковій перспективі.

Підвищується координувальна, регулювальна та перерозподільна роль держави, міждержавних і наддержавних інститутів в МРК.

Уніфікована система міжнародного регулювання іноземних інвестицій (FATF).

Істотно знижується частка кредитів у структурі міжнародного руху капіталу при інтенсивному зростанні питомої ваги прямих і більш повільному портфельних іноземних інвестицій.

Посилюється міграція приватного капіталу між розвинутими країнами США – ЄС – Китай – Японія (майже 80% іноземних інвестицій продовжує зосереджуватися в 26 розвинутих країнах). Пріоритетними напрямками прямого іноземного інвестування також країни НІК.

Загострюється конкуренція за залучення іноземних інвестицій, що приводить до розробки спеціальних національних програм їх стимулювання.

Загальні (глобальні) риси і тенденції МРК

Глобальний фінансовий капітал частково або повністю підкорює малі національні економіки. Варіант його конвергенції з національним капіталом стає одним з провідних факторів макроструктурних зрушень.

Значна кількість країн є одночасно експортером та імпортером капіталу, що породжує так звані «перехресні інвестиції».

Завдання для контролю знань

1. Вкажіть основні умови функціонування міжнародного фінансового центру. Наведіть відомі вам світові фінансові центри найбільш активного переливання фінансових ресурсів.

2. Дайте визначення світового ринку капіталів, наведіть та розкрийте (з наведенням конкретних прикладів) його основні функції.

3. Наведіть структуру міжнародного фінансового ринку та охарактеризуйте його основні елементи.

4. Охарактеризуйте проблему зовнішньої заборгованості та можливі шляхи її вирішення для різних країн.

5. Чи приведе до збільшення економічного зростання всіх країн-учасниць зняття обмежень на шляху міжнародного руху капіталу? Обґрунтуйте відповідь.

6. Які важелі непрямого втручання держави в регулювання фінансового ринку застосовуються в Україні? Наведіть приклади.

7. Міжнародний досвід дозволяє виділити низку причин експорту й імпорту капіталу, зокрема групу 1 становлять фактори експорту капіталу (технологічне лідерство, переваги в кваліфікації робочої сили, забезпечення доступу до природних ресурсів, переваги в рекламі, економіка масштабу, розмір корпорації, ступінь концентрації виробництва, забезпечення доступу до природних ресурсів та ін.), а групу 2 – фактори імпорту капіталу (потреба в капіталі, кількість національних філій, витрати виробництва, рівень захисту внутрішнього товарного ринку, розмір внутрішнього ринку). Визначте вплив кожного фактора відповідно на експорт і на імпорт прямих інвестицій. З'ясуйте, які фактори можуть однаково впливати як на експорт, так і на імпорт прямих інвестицій.

Питання для осмислення та дискусії

1. На підставі бази даних Міжнародного валютного фонду (<https://data.imf.org/regular.aspx?key=61545851>) знайдіть 10 найбільших експортерів та імпортерів капіталу. Чи немає у цих переліках збігів (одні і ті ж країни є як найбільшими експортерами, так і найбільшими імпортерами капіталу)? Спробуйте пояснити цей феномен.

2. На підставі бази даних Міжнародного валютного фонду (<https://data.imf.org/regular.aspx?key=61545851>) щодо чистої міжнародної інвестиційної позиції знайдіть по кілька країн – чистих інвесторів та чистих реципієнтів. Чи можете ви сказати, що додатна чи від'ємна чиста міжнародна інвестиційна позиція на пряму пов'язана з рівнем розвитку країни? Які переваги та недоліки у кожному з варіантів чистої міжнародної інвестиційної позиції?

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Шнирков О.І., Заблоцька Р.О. Міжнародні економічні відносини: конспект лекцій. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. 5-те вид. Дніпро: Баланс-Клуб, 2018. 285 с.
2. Філіпенко А.С. Міжнародні економічні відносини: історія, теорія, політика: підручник. Київ: Либідь, 2019. 958 с.
3. Боярчук А.І. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. Херсон: СТАР, 2018. 373 с.
4. Босак А.О. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: навч. посіб. Нац. ун-т «Львів. Політехніка». 3-тє вид. Львів: Міські інформаційні системи, 2021. 354 с.
5. Krugman P.R., Obstfeld M., Melitz M.J. International economics. Theory and policy. Global edition. 2015.
6. Світова економіка: підручник / за ред. О.І. Шниркова, В.А. Мазуренка, О.І. Рогача. Київ: Київський університет, 2018. 616 с.
7. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. для студ. ЗВО. Вінниця: ТВОРИ, 2019. 324 с.

Додаткова

1. Національні економіки у глобальному світі: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора А.О. Задоя. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2021. 299 с.
2. Задоя А.О. Міжнародна інвестиційна позиції країни та рівень її розвитку: взаємозв'язок показників. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2020. № 2. С. 30–39.
3. Задоя А.О. Міжнародна інвестиційна позиція у системі показників зовнішньоекономічної діяльності країни. *Академічний огляд*. 2020. № 2. С. 77–85.
4. Економічна динаміка в нових геостратегічних реаліях: монографія за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Задоя. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. 235 с.
5. Задоя О.А. Зміна впливу економічних циклів на економіку України. *Нобелівський вісник*. 2018. № 1 (11). С. 39–44.

6. Задоя О.А., Куцова В.С. Подолання імпортозалежності як стратегічне завдання України. *Академічний огляд*. 2018. № 2 (49). С. 101–108.

7. Дергачова В.В., Згуровський О.М., Манаєнко І.М. Міжнародні економічні відносини: практикум: навч. посіб. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 81 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Central Intelligence Agency. The World Factbook URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html#top>

2. Статистичний довідник України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>

4. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/index.htm>

5. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/>

6. United Nations. URL: <https://www.un.org/>

7. World Trade Organisation. URL: <https://www.wto.org/>

Навчальне видання

Задоя Анатолій Олександрович

Магдіч Аліса Сергіївна

Задоя Олександр Анатолійович

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Частина 1

Навчальний посібник

Електронне видання

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18.
Тел. (056) 720-71-54, e-mail: rio@duan.edu.ua
Свідоцтво ДК № 5309 від 20.03.2017 р.